

GİRNE AMERİKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS VE ORTADOĞU EKSENİNDE RUSYA'NIN DOĞU
AKDENİZ'DE SİLAHLI MEVCUDİYETİ VE
STRATEJİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA DURMUŞ DÖNMEZ

GİRNE
MAYIS 2019

GİRNE AMERİKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS VE ORTADOĞU EKSENİNDE RUSYA'NIN DOĞU
AKDENİZ'DE SİLAHLI MEVCUDİYETİ VE
STRATEJİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
MUSTAFA DURMUŞ DÖNMEZ

Tez Danışmanı:
PROF. DR. ULVİ KESER

GİRNE
MAYIS 2019

GİRNE AMERİKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bu Proje **Uluslararası İlişkiler** Ana Bilim Dalı'nda Jüri tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Başkan : Prof.Dr. Ulvi KESER

Üye : Prof.Dr. Uğur ÖZGÖKER

Üye : Dr. M.Sadık AKYAR

Üye : _____

Üye : _____

İmzalar:

143019037 öğrenci numaralı **Mustafa Durmuş DÖNMEZ** tarafından hazırlanan **Kıbrıs ve Orta Doğu Ekseninde Rusya'nın Doğu Akdeniz'de Silahlı Mevcudiyeti ve Stratejileri** başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Girne Amerikan Üniversitesi, Sosyal ve Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kurallarına uygundur.

Prof.Dr. Barlas NAYTACIOĞLU
Müdür,
Sosyal ve Fen Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

KIBRIS VE ORTADOĞU EKSENİNDE RUSYA’NIN DOĞU AKDENİZ’DE SİLAHLI MEVCUDİYETİ VE STRATEJİLERİ

Mustafa Durmuş DÖNMEZ,

Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Prof. Dr. Ulvi KESER

Tarih boyunca Doğu Akdeniz için önemli bir ada olan Kıbrıs ve Ortadoğu coğrafyası stratejik önemi ve hidrokarbon kaynaklarının zenginliği nedeniyle küresel aktörlerin güç mücadelesini sürdürdüğü bir bölge olmuştur. Bu bağlamda, küresel güçler kendilerini küresel iktidar mücadelesinin önüne koyacak hedefler belirlemektedir.

Rusya’nın bölgeye olan ilgisi Çar I. Petro döneminden itibaren “sıcak denizlere inme politikası” sonucu başlamıştır. Rusya, başta Suriye olmak üzere bölgede gerek liman gerekse hava üslerinde silahlı kuvvetlerini konuşlandırma gayretini sürdürerek bölgedeki askeri mevcudiyetini artırma ve daimleştirme çabası içerisinde. 2011 yılından buyana sözde Arap Baharıyla devam eden Suriye’deki iç savaşa, 2015 yılında müdahil olan Rusya; Tartus’dan sonra Lazkiye’de de askerî üs kurmuş, Himeymim Hava Meydanı’na savaş uçaklarını konuşlandırarak Suriye’deki askeri varlığını artırmıştır.

Diğer taraftan Doğu Akdeniz’de stratejik bir konumda bulunan Kıbrıs adası ve çevresindeki zengin enerji rezervleri küresel aktörlerin ilgisini çekmektedir. Bu bağlamda Rusya, GKRY ile 1960’lı yıllardan bu yana tarihsel, stratejik, dini, ekonomik ve askerî açıdan çıkar ilişkisine dayalı ittifakını sürdürme arayışı içerisinde. Son dönemde Limasol Limanı ve Anderas Papandreou hava üssünü kullanımına yönelik girişimleri ile kendisine Suriye dışında alternatif askeri üs arayışını sürdürmektedir.

Bu araştırmada Kıbrıs ve Ortadoğu’nun stratejik önemi değerlendirilmiş, Rusya’nın son dönemde izlediği politikaların stratejik olarak yorumlanması amaçlanmıştır. Araştırmada yerli ve yabancı çeşitli kaynaklardan veriler toplanıp incelenerek değerlendirmeye alınmıştır. Pek çok arşiv kaynağı, basılı eser, makale, gazete ve süreli yayınlardan faydalanılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında ortaya konan araştırma problemine odaklanılmış ve belgelerle savunulan görüş desteklenmiştir.

Anahtar sözcükler: Rusya, Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Ortadoğu.

ABSTRACT

THE MILITARY PRESENCE AND STRATEGIES OF RUSSIAN FEDERATION
IN THE EASTERN MEDITERRANEAN IN THE CONTEXT OF MIDDLE EAST
AND THE CYPRUS ISLAND

Mustafa Durmuş DÖNMEZ,

Master's Thesis, 2019

Advisor: Prof. Dr. Ulvi KESER

The geography of the Cyprus Island, which is the focal and geostrategic point of the Middle East, island for the Eastern Mediterranean throughout history, has been a region throughout the history, where global and regional actors has always engaged in power struggle. This geostrategic importance has multiplied with the exploration of new hydrocarbon resources. In this context, global and regional actors have increased their power struggle in order to obtain, utilize and naturally project themselves with a stronger status.

RF's interest in the region has been as a result of her storming policy of reaching warm waters of the Mediterranean since the Tsar I.Petro period. RF has been in an effort to increase her military presence in the region by deploying and maintaining her armed forces in ports and air bases of the region, especially in Syria. RF has involved in the Syrian Civil War since 2011, which started with the effect of Arab Spring. After the port in Tartus, she established a military base in Latakia and increased her military presence in Syria by deploying fighter planes at Himeymim Airbase.

On the other hand, the Cyprus Island, which has a strategic position in the Eastern Mediterranean, and the rich energy reserves around it, multiplied the appetite of global actors. In this context, RF has sought to establish an alliance based on historical, strategic, religious, economic and military aspects of her relationship with Greek Cypriot Administration since the 1960s. Therefore, she has seeking alternative military bases outside Syria. In this scope, RF turned again to his ally with attempts to use Limassol Port and Anderas Papandreou air base.

In this study, the strategic importance of the Cyprus Island and the Middle East has been evaluated and it is aimed to interpret the recent policies and common strategies of RF have been interpreted in this context. In this research, data from a wide array of academic sources and studies has been collected, analyzed, assessed

and interpreted. Many documentary sources, academic papers, journals, reliable newspapers and periodicals have been searched. In the light of the information obtained, the research problem was conceptualized and the conclusion of the research has been supported by scientific sources.

Key Words: Russia, Eastern Mediterranean, Cyprus, Middle East.

TEŞEKKÜR

Bu alışmanın gerekleşmesinde, benden desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen, değerli bilgi ve birikimini benimle paylaşan, saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ulvi KESER’e sonsuz teşekkür ederim.

Manevi desteğiyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan eşime, zamanından aldığım ve zaman zaman yüksek lisans derslerine götürmek zorunda kaldığım oğluma, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, hayatta her zaman bana destek olan ve bütün zor zamanlarımda yanımda olan sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Mustafa Durmuş DÖNMEZ

Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİL VE RESİMLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM RUSLARIN TARİH SAHNESİNE ÇIKMASI	6
1.1. Rusların Tarih Sahnesine Çıkması ve Rus İmparatorluğu	6
1.2. Bolşevik İhtilali ve SSCB'nin Kurulması	7
1.3. Rusların Sıcak Denizlere Açılma Politikası	8
1.3.1. Çar I. Petro dönemi (1689-1725).....	9
1.3.2. Petro dönemi sonrası önemli gelişmeler	11
1.3.3. Bolşevik ihtilali ve SSCB dönemi	13
1.3.4. Soğuk Savaş sonrası Rusya dönemi	14
1.4. Rusya'nın Yapısı ve Genel Bilgiler.....	15
1.4.1. Rusya Devlet Başkanı ve görevleri.....	16
1.4.2. Rusya'nın dış politikası	16
1.4.3. Vladimir Putin dönemi	19
1.4.3.1. Vladimir Putin kimdir?	19
1.4.3.2 Vladimir Putin ve Yeni Avrasyacılık	21
1.4.4. Rusya'nın dış politikasında enerji faktörü	22
1.5. Rusya'nın Askeri Yayılmacılığının Arka Planı: Doktrinler.....	25
1.5.1. Ulusal güvenlik strateji belgesi.....	27
1.5.2. Askeri doktrinler	31
1.5.3. Dış politika doktrinleri.....	34
1.6. Rusya'nın Askeri Yayılmacılık Faaliyetleri	35
1.6.1. Rusya'nın silahlanma programı ve askeri gücü.....	36
1.6.2. Gürcistan krizi	38
1.6.3. Ukrayna krizi	39
1.6.4. Rusya'nın çevre ülkeler ile askeri ilişkileri	42

1.6.4.1. Ermenistan-Rusya ilişkileri	42
1.6.4.2. Rusya'nın Orta Asya'daki askeri üsleri	43
1.6.5. Rusya'nın yurtdışındaki askeri varlığı	44
1.7. NATO'nun Kuruluşu ve Üyeleri	45
1.7.1. NATO Ortakları	46
1.7.2. NATO füze savunma kalkanı projesi	47
1.7.3. NATO-Rusya ilişkileri	48
2. BÖLÜM DOĞU AKDENİZ VE KIBRIS	52
2.1. Doğu Akdeniz ve Önemi	52
2.2. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu İlişkisi	53
2.3. Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi	54
2.4. Diğer Ülkelerin Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri	55
2.5. Kıbrıs Adası ve Önemi	57
2.5.1. Kıbrıs'ın coğrafi mevkii	57
2.5.2. Kıbrıs'ın stratejik önemi	57
2.5.3. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu	60
2.5.4. Kıbrıs'ta Türk varlığı ve kısa tarihi	62
2.5.5. Türkiye için Kıbrıs'ın önemi ve KKTC ilişkileri	65
2.5.6. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)	68
2.5.6.1. GKRY'nin askeri yapısı	69
2.5.6.2. GKRY'deki askeri üsler	71
2.5.6.3. GKRY-Rusya ilişkileri	72
3. BÖLÜM ORTADOĞU EKSENİ	77
3.1. Bölgenin Jeopolitik Konumu ve Genel Durumu	77
3.2. Küresel Aktörlerin Ortadoğu Politikası	78
3.2.1. SSCB'nin Ortadoğu politikası	78
3.2.2. ABD'nin Ortadoğu politikası	81
3.2.3. Çin ve Ortadoğu	82
3.2.4. İngiltere ve Ortadoğu	83
3.2.5. Fransa ve Ortadoğu	84
3.3. Suriye ve Siyasi Görünümü	85
3.3.1. Suriye'deki terörist gruplar	86
3.3.1.1. Suriye temelli gruplar	86
3.3.1.2. Yabancı kaynaklı gruplar	87

3.4. Rusya-Suriye İlişkileri.....	88
3.4.1. Rusya'nın Suriye müdahalesi	91
3.4.2. Tartus Deniz Üssü.....	92
3.4.3. Bassel El-Esed (Himeymim) Hava Üssü	94
3.5. Rusya-İsrail İlişkileri	97
3.6. Rusya-İran İlişkileri (Suriye Temelinde).....	100
3.7. Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri	101
3.7.1. Yaşanan uçak krizi.....	103
3.7.2. Akkuyu nükleer santrali.....	106
3.7.3. TürkAkım gaz boru hattı projesi.....	107
3.7.4. Baytugan petrol sahası	109
3.7.5. Son dönem siyasi temaslar, ticari faaliyetler, kültürel ilişkiler	109
3.8. Türkiye-Suriye İlişkileri (2011 Sonrası)	111
3.8.1. Türkiye'nin Suriye'deki rolü ve faaliyetleri	111
3.8.2. TSK tarafından Suriye'nin kuzeyinde icra edilen harekâtlar	113
3.8.2.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH)	114
3.8.2.2. İdlib bölgesi.....	114
3.8.2.2. Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH).....	115
3.8.2.3. Münbiç bölgesi.....	117
3.9. Türkiye-ABD İlişkileri (Suriye Temelinde).....	118
4. BÖLÜM SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	122
4.1. Sonuç	122
4.2. Değerlendirme	128
4.3. Öneriler.....	130

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Petro dönemi sıcak denizlere açılan Rusya.....	11
Harita 1.2. Rusların yayılma süreci (1462-1947)	36
Harita 1.3. AB üyesi ülkeler	40
Harita 1.4. Rusya'nın Orta Asya'daki üsleri	43
Harita 1.5. Rusya'nın dünyadaki askeri varlığı	44
Harita 1.6. Rusya ve ABD'nin dünyadaki askeri varlığı	45
Harita 1.7. NATO üyesi ülkeler.....	46
Harita 1.8. NATO Ortakları.....	47
Harita 1.9. NATO balistik füze savunma mimarisi-2017.....	48
Harita 2.2. Doğu Akdeniz petrol ve gaz sahaları	58
Harita 2.3. GKRY ve KKTC'nin ihtilaflı deniz alanları	62
Harita 2.4. TPAO'ya verilen ruhsat sahaları	67
Harita 2.5. Türkiye-KKTC-GKRY ihtilaflı deniz alanları	67
Harita 2.6. UNFICYP konuşlanma durumu	70
Harita 2.7. Kıbrıs siyasi harita	72
Harita 3.1. Suriye genel durum haritası	88
Harita 3.2. Tartus Deniz Üssü	93
Harita 3.3. Rusya'nın Suriye'deki hava gücü	95
Harita 3.4. Himeymim Hava Üssü	96
Harita 3.5. Rus uçağının düşürüldüğü zamana ait radar izleri	104
Harita 3.6. Doğal gaz boru hatları ve projeleri	108
Harita 3.7. TSK'nın İdlib bölgesindeki Gözlem Noktaları	115

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. 2017 yılı dünyadaki enerji durumu	22
Tablo 1.2. Son 10 yıllık ham petrol varil fiyatları	24
Tablo 1.3. ABD ve Rusya'nın askeri güçleri	37

ŞEKİL VE RESİMLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Dünya’da kanıtlanmış petrol ve doğal gaz rezervleri-2017.....	78
Resim 3.1. Harekât sonrası genel görünüm	116
Resim 3.2. TSK’nın Afrin harekâtı sonrası genel görünümü	117

KISALTMALAR VE SİMGELER

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
Bkz.	: Bakınız
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
DMO	: Devrim Muhafızları Ordusu
Ed.	: Editör
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INF	: Orta Menzilli Nükleer Güçler Antlaşması (Intermediate Range Nuclear Forces)
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ORSAM	: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK/BTÖ	: Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi) / Bölücü Terör Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SIPRI	: Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute)
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UNFICYP	: Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barışı Koruma Kuvveti (United Nations Force in Cyprus)
UNIFIL	: Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Kuvveti (United Nations Interim Force in Lebanon)

GİRİŞ

Tarihsel süreçte güçlü devletler, deniz ulaşım olanaklarını kullanabilmek, birbirinden bağımsız olarak ticaret yapabilmek, enerji alternatiflerinden faydalanmak ve yüksek refah seviyesine ulaşmak için dış dünyayla bağlantı kurabilmeyi hedefleyen politikalar ve stratejiler geliştirmiştir.

Önemli bir jeopolitik bölge olan Doğu Akdeniz ve Ortadoğu ülkeleri, doğal kaynakları ve stratejik erişim yollarının kesiştiği bir bölge olması nedeniyle küresel güçlerin tarihten bu yana mücadele alanı olmuştur. Tarihi, dini, stratejik, jeopolitik ve enerji-politik bir ağırlık merkezi olan bölge; eski ve çok uluslu, çözülmemiş sorunları nedeniyle ülkeler için adeta bir satranç tahtasını andırmaktadır. Özellikle Rusya, ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler bu bölgede söz sahibi olmak ve karar almada etkili bir rol oynamak için politikalarını etkin olarak sürdürmektedir. Bölgeye yönelik yürütülen politikalar ise; bölgenin sahip olduğu zengin enerji kaynakları temelinde bu enerjiye hükmetme arayışları çerçevesinde şekillenmektedir.

Rusya stratejik ve enerji-politik öncelikleri nedeniyle; Doğu Akdeniz havzasındaki ekonomik, politik ve askeri faaliyetlerini devam ettirmek için önemli stratejiler geliştirmektedir. Özellikle son yıllarda elde ettiği ekonomik büyüme ile Rusya “sıcak denizlere inme” olan tarihi hedefi için, Doğu Akdeniz havzası ülkeleriyle bağlar kurarak bölgesel çatışma alanlarında karar alma süreçlerine dahil olma stratejisi ve politikası yürütmektedir. Halen devam etmekte olan Suriye iç savaşı sürecini ve Kıbrıs meselesini siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda dahil olma/yürütme çabası içerisindedir.

Bu çalışma, Kıbrıs ve Ortadoğu’nun stratejik öneminin değerlendirilerek Rusya’nın son dönemde izlediği politika ve stratejilerin incelendiği giriş hariç, dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde tezden genel olarak bahsedilmiştir. Birinci bölümde ise Rusya’nın soğuk savaş sonrası dış politikası incelenecektir. Rusya, SSCB’nin dağılmasından sonra 2000’li yıllardan itibaren artan ekonomik gücü sayesinde dış politikada daha proaktif bir politika izlemeye başlamıştır. Batı karşıtlığını ortaya koyan eski KGB ajanı Vladimir Putin, izlediği revizyonist ve yayılmacı politika ile küresel güç olma yönünde somut adımlar atmıştır. Putin döneminde artan petrol ve gaz gelirleri ile Rusya’nın ekonomik gücü artmış, dış politikada yeni ufuklar

çizilmiştir. SSCB'nin dağıldığı yıllardan 2008 yılına kadar Rusya, Batı'ya karşı göreceli olarak zayıf konumu nedeniyle denge politikası izlerken, 2008 yılı sonrası ekonomik gücünün etkisiyle artan özgüveni sayesinde bu politikasını terk etmiştir. Tekrar büyük güç olma hayallerini canlandıran Rusya dış politikada güce dayalı politikalar izlemiştir. 2008 yılında AB ve NATO'ya yakın politika yürüten Gürcistan'a karşı askeri müdahalede bulunması, Kırım'ı 2014 yılında ilhak etmesi bu politikanın eseridir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte sona eren Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'daki ABD merkezli batılı güçlerin müdahalelerine seyirci kalan Rusya, 2000'li yıllardan sonra izlediği politikalar ile kendisinin de hesaba katılmasını sağlamıştır.

İkinci bölümde ise Kıbrıs adasının da yer aldığı Doğu Akdeniz bölgesi ve küresel aktörlerin bu bölgeye yönelik izledikleri politika ve stratejiler ortaya konulacaktır. Akdeniz dünya ticaretinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'e hakim bir konumu olan Kıbrıs adası bu ticaret trafiğinin tam ortasında; üç kıtanın (Avrupa, Asya, Afrika) birleştiği hat üzerinde, stratejik olarak önemli bir bölgede yer almaktadır. Son dönemde Doğu Akdeniz ve Kıbrıs çevresinde yapılan sondaj çalışmalarıyla tespit edilen ve ispatlanan hidrokarbon kaynaklarıyla bölgenin önemi daha da artmış, küresel ve bölgesel aktörlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Ayrıca Türkiye'nin de ilişkileri inişli çıkışlı olan İsrail, GKRY ve Mısır ile aralarında yapmış oldukları MEB anlaşması ile de Türkiye ve KKTC'yi hiçe saymaktadır. Kıbrıs adasının stratejik konumunun farkında olan ABD, Rusya, İngiltere'nin güç mücadelesinin yanında, bölgeyle tarihi, etnik ve kültürel bağları olan Türkiye'nin Ada ile ilişkileri ele alınacaktır. Özellikle Rusya tarafından 1960'lı yıllardan bu yana GKRY ile tarihsel, stratejik, dini, ekonomik ve askerî açıdan çıkar ilişkisine dayalı ittifakı analiz edilecektir. ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs adasında konuşlandığı askeri mevcudiyeti bölge üzerinde Rusya'ya karşı dengeleri değiştirecek niteliktedir. Bu satranç tahtası üzerinde Rusya'nın da güçlü hamleler yapması gerektiği açıktır. Bu bağlamda Rusya; bölgede güç dengesini kendi lehine çevirebilmek maksadıyla Doğu Akdeniz'de silahlı mevcudiyetini artırma gayreti içerisine girmiştir.

Üçüncü bölümde ise son dönemde Ortadoğu'da Arap Baharı sonrası durumdan faydalanmak isteyen küresel aktörlerin güç savaşları kapsamında Rusya'nın etkin rol oynama çabaları üzerinde durulacaktır. 11 Eylül 2001 saldırısından sonra, Batılı devletlerin sözde terörizmin kaynağı olarak gördükleri

Ortadoğu ve Uzakdoğu'yu yeniden şekillendirme gayretlerine seyirci kalmak istemeyen Rusya bölgede etkili olarak varlığını sürdürmeyi amaçlamaktadır. 2015 Eylül ayı itibariyle Rusya'nın Suriye müdahalesinin altında yatan amaç tabii ki de Esad yönetimine destek vermek değildir. Asıl amaç ekonomik, kültürel, siyasi ve güvenlik ile ilgili faktörlerdir. Rusya Ortadoğu'ya etkin bir aktör olarak dönerek, sadece kendi bölgesinde değil, dünyanın herhangi bir yerinde ABD'nin tek başına dünya düzenini şekillendirme politikalarına karşı çıktığını göstermek istemektedir. Batılı devletlerin oluşturduğu koalisyon güçlerine karşı Rusya, Suriye rejiminin ayakta kalmasını amaçlamakta, Lazkiye ve Tartus'daki askeri mevcudiyetini kalıcı hale getirmeyi hedeflemektedir. Batı'ya karşı Rusya ve Çin'in liderliğindeki Şanghay İşbirliği Örgütü içerisindeki İran da Rusya'nın stratejik ortağı konumundadır. Suriye rejiminin destekçisi olan İran, Rusya Hava Kuvvetlerine Hamedan Üssü'nü açarak Rusya'ya desteğini sürdürmekte hatta Suriye iç savaşında aktif rol alarak rol almaktadır. Bu durumdan İran'ı kendisine tehdit olarak gören İsrail oldukça rahatsız olmaktadır. Bölgede etkili bir güç olan ve ABD'nin müttefiki konumundaki İsrail, Ortadoğu'nun yeniden şekillenmesinde etkili rol oynamaktadır. Bölgede güçlü bir NATO üyesi olan Türkiye'nin Rusya ile; Rusya'nın NATO ile ilişkilerine de bu bölümde yer verilecektir. Türkiye tarafından 24 Kasım 2015 tarihinde Su-24 tipi Rus savaş uçağının düşürülmesi sonrası gerilen Rusya-Türkiye ilişkileri, Haziran 2016 ayında yeni bir boyut kazanmış, Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik konumu gereği ekonomik ve stratejik işbirliği geliştirilerek Rusya ile ilişkiler yeniden normalleşme sürecine girilmiştir. Son dönemde Rusya'dan temin edilmesi planlanan S-400 hava savunma füzeleri, Mersin/Akkuya'da inşasına başlanan Nükleer Termik Santrali, Rus doğalgazını Avrupa'ya aktaracak olan TürkAkım Doğal Gaz Boru Hattı gibi projeler ile ilişkiler daha da ileriye taşınmıştır. Hatta artan bu ilişkiler NATO ve ABD'yi rahatsız edecek düzeye gelmiştir. Türkiye, stratejik konumu ile hem NATO/ABD, hem de Rusya için vazgeçilmez bir konumdadır. Bu yüzden hem Rusya hem ABD tarafından Türkiye'nin bölgedeki etkisi ve varlığı yadsınamaz.

Araştırmanın son bölümü olan dördüncü bölümde ise araştırma ile ilgili sonuçlar ortaya konulmuş, buna bağlı olarak genel bir değerlendirme yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Doğu Akdeniz havzası, tarihi medeniyetler coğrafyasının tam ortasında yer almaktadır. Ayrıca, bu bölge Kafkaslar, Mezopotamya, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa ile çevrili olduğundan çok çeşitli kültürel ve dini değerlere sahiptir. Doğu ve Batı'nın karşılıklı ihtiyaçlarını karşılayan Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları gibi geçiş yollarına sahip olması nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Ayrıca bölgedeki boru hatları ve enerji kaynaklarına erişim ve ticari malların gemilerle taşınması, güvenlik açısından riskler doğurmakta ve iş birliğini gerektirmektedir.

Deniz tabanındaki enerji kaynaklarının son yıllarda keşfedilmesi, bölgeye yeni işbirliği alanları ve ittifaklar getirmiştir. İsrail ve Mısır arasındaki doğal gaz keşifleri temelinde yapılan anlaşmalar ve askeri ortak tatbikatların icra edildiği ittifak dikkat çekicidir. Özellikle GKRY ve Yunanistan tarafından Türkiye ve KKTC'nin bölgedeki varlığı ve haklarının yok sayılmaya çalışıldığı bir ortam yaratılmaya çalışılmaktadır.

Doğu Akdeniz havzası dünya barışı ve istikrarı açısından da çok önemli ve hassas dengeler içermektedir. Bu sebeple, küresel aktörler bölgenin istikrarını bozan krizlerin ve sorunların çözümüne katılmaya isteklidir. Bu istekler, bazen barışçı çözümler gerçekleştirmek bahanesiyle, bazen de rakip olarak gördükleri devlet veya örgütleri dengelemeye çalışmakla kendini göstermektedir.

Arap baharıyla birlikte önce Tunus'ta başlayan olaylar Libya, Mısır ve Yemen'de henüz tam olarak tamamlanmamış siyasi dönüşüm sürecine dönüşmüş, Suriye'de devam eden iç savaş, İsrail ile İran arasında bir çatışma olasılığı, Irak'taki belirsizlik ve Afganistan'daki gelişmeler havzadaki aktörleri ve dinamikleri etkilemektedir.

Son dönemde Türkiye; Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yeni lider olmak için adımlar atarken İran ve Suudi Arabistan bölgesel bir güç mücadelesi içine girmiştir.

Yüzyıllar boyunca "sıcak denizlere inme" amacı güden Rusya, Soğuk Savaş sonrası yaşanan ekonomik sıkıntıların ardından yeniden Doğu Akdeniz ve özellikle Suriye'deki askeri varlığını artırma çabasına girmiştir. Suriye'de Esad Rejiminin kimyasal silah kullandığını ileri sürerek mevcut rejimi ortadan kaldırmayı hedefleyen ABD öncülüğündeki Batı koalisyon güçleri, karşılarında Esad'a destek çıkan Rusya'yı bulmuştur. Rusya'nın desteğiyle Esat Rejimi hala Suriye'de varlığını sürdürebilmektedir.

Akdeniz'in dünya ticaretindeki önemi, son dönemde Doğu Akdeniz ve Kıbrıs bölgesinde tespit edilen doğal gaz rezervleriyle bölgenin önemi daha da artmıştır. ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs adasında konuşlandığı askeri mevcudiyeti bölge üzerinde Rusya'ya karşı dengeleri değiştirecek niteliktedir. Bu satranç tahtası üzerinde Rusya'nın da güçlü hamleler yapması gerektiği açıktır. Bu bağlamda Rusya; bölgede güç dengesini kendi lehine çevirebilmek maksadıyla Doğu Akdeniz'de silahlı mevcudiyetini artırma gayreti içerisine girmiştir. 11 Eylül 2001 saldırısından sonra, Batılı devletlerin sözde terörizmin kaynağı olarak gördükleri Ortadoğu ve Uzakdoğu'yu yeniden şekillendirme gayretlerine seyirci kalmak istemeyen Rusya bölgede etkili olarak varlığını sürdürmeyi amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, Kıbrıs ve Ortadoğu'nun stratejik önemi değerlendirilmiş, Rusya'nın son dönemde izlediği politikaların stratejik olarak yorumlanması amaçlanmıştır.

Araştırmada birçok kaynaklardan veriler toplanıp incelenerek değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın tamamlanması aşamasında pek çok arşiv kaynağı, basılı eser, gazete, makale ve süreli yayından faydalanılmıştır. Elde edilen bilgiler sonucunda ortaya konan araştırma problemine odaklanılmış ve tespit edilen belgelerle savunulan görüş desteklenmiştir.

1. BÖLÜM

RUSLARIN TARİH SAHNESİNE ÇIKMASI

1.1. Rusların Tarih Sahnesine Çıkması ve Rus İmparatorluğu

Rus adı verilen Slavların (Yücel, 2010, s. 6) ilk vatanı, Vistül nehrinden başlayarak Pripet havzası ve Orta Dinyeper (Özü) sahasıdır. Ancak bu coğrafyanın sınırları kesin bir şekilde tespit edilememiştir (Yücel, 2010, s. 7).

Eski Slav yurdunun doğu sahasını işgal eden kavimler, Doğu Slavları grubunu teşkil etmişlerdir. Gök-Türk Hakanlığı'nın kurulmasından sonra (M.552) Avarların bir kısmı İdil (Volga) Nehri'ni geçerek Avrupa'ya geçmişler ve 568'de Pannonya merkezli büyük bir devlet kurmuşlardır. Slavların yaşadıkları sahanın da sahibi olan Avarlar, uzun zaman Slavlar'ı hâkimiyetleri altında yaşamak zorunda bırakmışlardır. Slavların Balkanlar'a ve Bohemya'ya yerleşmelerinde ve tarih sahnesine çıkmalarında, ilk siyasi teşkilatlarını kurmalarında, Avar hâkimiyetinin etkisi olduğu kabul edilmektedir. Avar hâkimiyetine karşı durmak isteyen Slav boyları Avarlar tarafından yok edilmişlerdir. Avarların zâafa uğrayarak Slav sahasından çekilmeleriyle birlikte, Doğu Slavlar ikinci defa bir Türk kavmi olan Hazarların nüfuz ve tesirine maruz kalmışlardır.

Hazar Hakanlığı VIII. yüzyıl sonlarına kadar Doğu Avrupa'nın en büyük devleti olmuştur. Hazarlar, Don Nehri'nin aşağısında, Kerç Boğazı'nda (Kırım bölgesi) ticaret limanları ve kaleler yapmışlardır. Rus tarihçileri, Doğu Slavların yayılışlarında, hayat tarzlarında, Rus milletinin teşekkülünde ve Rus devletinin siyasi gelişmesinde, Doğu Slavlarının VII-VIII. yüzyıldan beri işgal ettikleri sahanın coğrafi durumunun ve tabii şartlarının büyük tesiri olduğu görüşündedirler.

VIII. yüzyıldan itibaren hem eşkıya hem tüccar olan İsveçlilerin ataları, Doğu Slavlarını hakimiyeti altına aldılar. Bir müddet sonra Ladoga Gölü'nün güneyinde "Rus" (Norman) şehirleri inşa edilmeye başlandı. Norman beylerine, Slavca "knez"¹ denmiştir.

1 Germancadaki "konung"dan tahrif edilerek Slavca "knez" prens anlamına gelmektedir. Bkz.: Yücel, 2010, s. 9

Hazar hâkimiyetinin azalmasıyla birlikte, bu “Rus knez”lerinin siyasi faaliyetleri daha da artmıştır. Kiev’de Rus hükümdarlarının hâkimiyeti ele geçirmelerinden sonra orta Dinyeper boyu “Rus” yurdu adını almış ve yabancı ülkelerden gelen Rus-Normanların sayıları az olması nedeniyle Slavlaşmışlardır. Onuncu yüzyılda İsveç’den yeni Norman kabilelerinin gelmesi kesilmiştir.

Başta Doğu Slavlarının dinî inanışları, diğer iptidai kavimlerde olduğu gibi, tabiat kuvvetlerine dayandıran Animizm’dir (Yücel, 2010 s.10). 986 yılında mevcut din temsilcilerinden Volga Bulgarları Müslümanlığı, Almanlar Katolikliği, Hazar kabileleri Yahudiliği ve Yunan kilisesi de Ortodoksluğu teklif etmiştir. Dönemin prensi Vladimir Svayatoslaviç, Konstantinopl’da Aya Sofya Kilisesindeki dini törenle ilgili verilen raporun etkisinde kalarak 987 yılında Yunan Ortodoks mezhebini seçmiştir (Ataöv, 2019, s.232). Bu durum Bizans’ın Kiev Rusya’sı üstünde etkisini artırmasına sebep olduysa da kilise törenlerinden Kilise Slavcası kullanılması ulusal kilise kurulmasına neden olmuştur (Ataöv, 2019, s.233).

Hıristiyanlığın Kiev’de kabulünden sonra, Slavlar ile “Rus”lar din ve dil bağlarıyla birbirlerine bağlanarak, kaynaşmışlardır. Böylece “Rus” adı bundan sonra yerli Slav ahalisine de verilmeye başlanmıştır (Yücel, 2010, s. 11).

1917 Ekim Devrimine kadar Rus devletinin tarihi Rurik ve Romanov’lar olmak üzere iki hanedana ayrılabilir. Birincisi 862 yılında Rurik ile başladığı kabul edilecek olursa, 1598’de Çar Fyodor’la son bulduğu söylenebilir. İkincisi ise 1613 yılında Mihail ile başlayıp 1917 yılında İkinci Nikola’nın tahttan indirilmesine kadar sürmektedir (Ataöv, 2019, s. 243).

1.2. Bolşevik İhtilali ve SSCB’nin Kurulması

Mutlak monarşiyle yönetilen Rusya yönetimine karşı, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısının da etkisiyle 19. yüzyılın sonlarına doğru da ülkede Marksizm güçlenmiştir (Uçarol, 1995, s. 532).

20’nci yüzyılın başında büyük devletler arasında yer alan ülkenin başındaki Çar II. Nikola’nın baskıcı yönetimi, memnuniyetsizliklerin artmasına sebep olmuştur. 22 Ocak 1905’te yaklaşık 200 bin insan, yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle Saray’a doğru yürüyüşe geçmiştir. Ancak bu barışçıl olarak başlayan yürüyüş,

askerlerin halkın üzerine ateş açması ile 500 kişinin öldüğü bir katliama dönüşmüştür. Tarihte “Kanlı Pazar” olarak geçen bu olay, Sovyet Devrimi’nin temellerinin atıldığı olay olarak kabul edilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı 1914 tarihinin ilk günlerinde yaşanan milliyetçi dalga, devrimin bir süre rafa kalkmasına sebep olsa da cephelerde alınan yenilgiler, artan sefalet ve açlık 23 Şubat 1917’de grev dalgasına dönüşmüş on binlerce işçi ve kadınlardan oluşan grup, başkente doğru akın etmiştir. İnsanların “iş ve ekmek” talepleri kısa süre içinde “Kahrolsun Çar” sloganlarına dönüşmüştür. 27 Şubat 1917’de askerlerin de ayaklanması ile büyüyen devrim, Çar’ın tahttan inmesine neden olmuştur.

Şubat Devrimi olarak adlandırılan bu devrim sonucunda, bir tarafta burjuvaların ağırlıkta olduğu Çarlık Rusyası’nın yasama meclisi olan “Duma Komitesi”, bir tarafta da işçi sınıfının çoğunlukta olduğu Sovyetler olarak ikili bir yapı oluşturmuştur. Duma’nın kontrolündeki iktidar Birinci Dünya Savaşı’na devam edilmesini kararlaştırmıştır. Lenin liderliğindeki Bolşevikler ise Sovyet komiteleri içinde güçlerini artırmıştır. Hükümet Temmuz 2017’de sıkıyönetim ilan ederek Bolşevikleri tutuklamış ve Lenin ihanet ve Alman ajanlığıyla suçlanmıştır.

24 Ekim 1917 gecesi geçici hükümetin karargâhı olan Kışlık Saray 26 Ekim’de ele geçirilmiş, Lenin’in “Bütün İktidar Sovyetler’e” sloganıyla tanımladığı “Ekim Devrimi” gerçekleşmiştir. Lenin Rejimi, 3 Mart 1918’de Brest-Litovsk anlaşması ile Birinci Dünya Savaşı’ndan çekilmiştir.

Ancak Sovyet yönetimini yeni bir savaş beklemektedir. 1919’da Sovyet Hükümeti tarafından kurulan ve Troçki’nin liderliğindeki Kızıl Ordu ile İngiltere, Fransa gibi ülkeler tarafından desteklenen Beyaz Ordu arasındaki iç savaş 1920 yılına kadar devam etmiştir. Kızıl Ordu tarafından iç savaşın kazanılmasından sonra yeni rejim ülkede tam hakimiyeti sağlamış ve SSCB’nin inşa çalışmalarına başlanmıştır (Ntv, 2017). 1922 tarihinde SSCB kurulmuş, Moskova başkent olmak üzere, Rusya tarihinde 22 milyon km²’lik yeni bir döneme geçilmiştir (Öztürk, 2013, s. 56).

1.3. Rusların Sıcak Denizlere Açılma Politikası

Bu bölümde tarihten buyana Rusların sıcak denilere olan ilgisi ve bu kapsamda yürütülen politikalar incelenecektir.

1.3.1. Çar I. Petro² dönemi (1689-1725)

Bugünün Rusya'sının izlediği politikaların temelinde Petro'nun etkisi büyüktür. Bu yüzden Petro ve dönemindeki önemli olayların incelenmesi faydalı olacaktır.

862-1598 yılları arasında Rurik Hanedanlığı ve 1598-1613 yılları arasında Muğlak dönem lideri Boris Godunov, Romanov Hanedanlığı (1613-1917), Rusya'nın çehresini günümüze taşıması nedeniyle ayrı bir öneme haizdir. Bu hanedanlığın en önemli liderlerinden biri ve Rus modernleşmesinin öncüsü olan Çar I. Petro'dur (Öztürk, 2013, s. 53).

Rus tarihindeki rolü çok büyük olan Çar I. Petro Rusya'yı, Avrupalılaştırarak Avrupa tekniği ve hayatının benimsemesini sağlamış, Rusya'ya batı yaşam tarzını getirmiştir. Onun bu faaliyeti, Azak ve Karadeniz üzerinden sıcak denizlere açılmak için Türklere karşı, Baltık eyaletlerini almak için İsveç'e karşı savaşmasına neden olmuştur (Kurat, 1987, s. 271).

Petro tahta geçmeden önce gençlik yıllarında Almanlardan Avrupa usulü askerliğin temelini, istihkâm ve denizcilik bilgileri ile matematiğin esaslarını öğrenmiştir (Yücel, 2010, s. 170).

Petro, 1689 Ağustos'unda tahta geçmiş ancak devlet işleri, annesi Natalya Narişkina ve patriğin elinde kalmış, bu durum annesinin 1694 yılında ölmesine kadar sürmüştür. Askerlik hususunda Petro'ya İsviçreli Lefort ve İskoçyalı Gordon tarafından akıl hocalığı yapmıştır. Çar, akıl hocalarının yönlendirmesiyle, Rusya'yı "sıcak denizlere çıkarmak için harekete geçmek" fikrini hayata geçirme kararı almıştır. Bu amaçla Osmanlı Devletinden, Don Nehri'nin Karadeniz'e açılan kıyısındaki Azak kalesini almak için hazırlıklara başlamıştır. Kremlin'de Türk düşmanlığı ile büyüyen Petro, Karadeniz'e açılmaya ve Türklerin Azak kalesini zapt ederek büyük emellerini gerçekleştirmeye karar vermiştir. 1695 yılında

² Ruslar tarafından "Büyük" lakabıyla tanınan I. Petro, Osmanlı tarihi literatüründe "Akbyık ve Deli Petro" diye ifade edilmektedir. Garip hareketleri ve hiddetli oluşu, kendisine "Deli" lakabını kazandırmıştır. Bkz.: Kurat, 1987, s. 272

kalabalık bir Rus ordusu, Azak üzerine sevk edilmiştir. Fakat bütün Rus hücumlarına karşı deniz yolu ile Azak kalesine yardım gelmesi bu Türk kalesinin ele geçirilmesini engellemiştir. Bu olay, Petro'nun donanma ve denizciliğin ne kadar önemli olduğunu idrak etmesini tasdik etmiştir. Petro'nun emriyle 1695-1696 yıllarında Don nehri kıyısındaki Voronej'de tersaneler kurulmuş ve 30 savaş gemisi hazırlanmıştır. 1696 Temmuz ayında kara ordusuna gemilerin Don Nehri boyunca yüzdürülerek destek vermesiyle birlikte Karadeniz'e açılan kapı sayılan Azak, Rusların eline geçmiştir. Böylelikle Petro Azak denizine ulaşmayı başarmış ancak Karadeniz'e açılmak için bir sonraki hedefi Kerç Boğazının ele geçirilmesi olmuştur. Bu maksatla Taygan bölgesinde, Taganrog adıyla bir deniz üssü ve limanı inşaatını başlatmıştır (Kurat, 1987, ss. 252-253). Azak kalesinin ele geçirilmesiyle Azak Donanması adıyla ilk Rus Harp Flotilasını inşa edilmiştir (Kurat, 1987, s. 264).

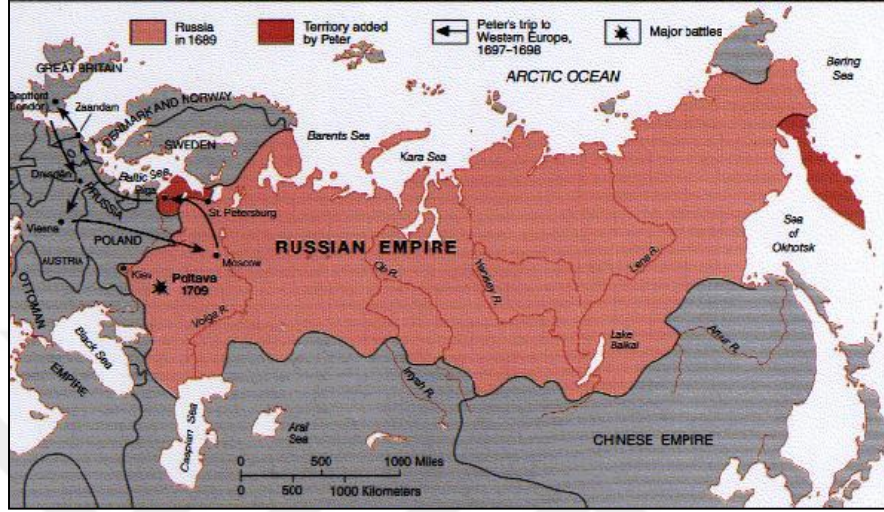
Petro, Lefort ve Gordon gibi yabancı akıl hocalarının yönlendirmesi doğrultusunda, 01 Ocak 1700 tarihinden itibaren, miladi senenin kabulüyle birlikte Rusya'nın ekonomik hayatı ve faaliyetini değiştirecek Avrupalılaştırma hareketine başlamıştır. Karadeniz'e açılmak için Osmanlı İmparatorluğunu aşmanın kolay olmayacağını anlayan Petro, Doğu Avrupa'ya yönelerek İsveç'in kalesi olan Noteborg'u ele geçirmiş ve Mayıs 1703'de Fin körfezinden Baltık Denizi'ne ulaşmayı başarmıştır. Böylece Neva kıyısında Petropavlovsk kalesi inşa edilmiş ve burada St. Petersburg şehri kurulmuştur (Kurat, 1987, s. 257). Temmuz 1711'e gelindiğinde, Osmanlı Devleti'ne karşı Prut seferinde yenilgiye uğrayan Petro, Azak Kalesini geri vermek zorunda kalmıştır (Kurat, 1987, s. 260).

Tekrar İsveç'e karşı harbe tutuşan Petro, İngilizlerin İsveç'e yardım etmesine rağmen bu savaştan zaferle çıkmış ve 1721 yılında imzalanan Nişat barış anlaşması ile Rusya Baltık denizleri sahilini kazanarak Doğu Avrupa'da güçlü bir devlet haline gelmiştir. Petro'ya Senato tarafından 1721'de, "Bütün Rusya İmparatoru", "Vatanın Babası" ve "Büyük" lakabı verilmiştir (Kurat, 1987, s. 262). Böylelikle Rusya, Batıda denize açılmayı başarmış ve günümüzdeki Baltık filosunun konuşlandığı denize sahip olabilmıştır.

Petro, bütün imparatorluğu süresinde Rus ordusu ve donanmasını kuvvetlendirmek için çalışmış, Rus ordusunu her şeyin üstünde görmüştür. Aynı zamanda Avrupalılaştırma hareketiyle birlikte ülkede 200 kadar fabrika açmış, maden arama faaliyetlerine ağırlık verilmiş, demir üretiminin yanında ziraat işlerine de

önem vermiştir. Vergi ve mali sistemlerde de değişiklikler yapılmış vergi konusunda Fransızlar örnek alınmıştır (Kurat, 1987, s. 265).

Petro dönemi sonrası Rusya tarihi, Büyük Petro'nun çizdiği yoldan giderek, emperyalist bir politika izlemeye devam etmiştir (Kurat, 1987, s. 272).

Harita 1.1. Petro dönemi sıcak denizlere açılan Rusya

Kaynak: Sığircı, 2013

1.3.2. Petro dönemi sonrası önemli gelişmeler

Büyük Petro'nun kızı Anna (1730-1740) döneminde Karadeniz'e ulaşma politikasından vazgeçilmemiş ve Avusturya ile 1736'da anlaşarak Osmanlıya karşı savaş açılmıştır. Kırım'a yeniden giren Rus ordusu, 1 Temmuz 1736'da Azak kalesini yeniden geri almıştır (Kurat, 1987, s. 276).

1762-1796 arasında Rusya'nın başındaki İkinci Katerina³ döneminde de sıcak denizlere olan ilgi devam etmiştir. Tarihler 1768'i gösterdiğinde Osmanlı ile Rusya, Lehistan'da artan Rus nüfuzu gerekçesiyle yeniden savaşa tutuşmuştur. Rusların

³ Alman prensinin küçük bir kızı iken, tesadüfen, Rusya gibi büyük ve geniş bir devletin başına geçen Katerina, kendisini bir Rus gibi göstermiş ve Rus halkının sempatisini kazanmıştır. Enerjik ve çok zeki olan Katerina, gerçek bir Rus Çaricesi gibi davranmıştır. Devlet idaresini eline almış ve izlediği siyaset bakımından Büyük Petro'yu andırmaktadır. Başta Fransız filozoflarının etkisiyle insani idareye meyli olmasına rağmen her türlü yeni fikir ve hareketlerin düşmanı olmuştur. Bkz. Kurat, 1987, s. 293

yeniden Kırım'a girerek yerleşmelerine vesile olan savaşta, Osmanlı asıl darbeyi, Baltık denizinden Akdeniz'e açılarak Sakız Adası açıklarına kadar gelen Rus donanmasının Türk donanmasını bozguna uğratmasıyla almış ve Ruslar Ege denizine hakim olmuşlardır. Aynı zamanda Rumlar tarafından Mora'da da isyan başlatılmıştır. 1774 yılında Osmanlı Devleti, Rusya ile Küçük Kaynarca anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Anlaşma gereği Osmanlı ağır şartları kabul edilmek zorunda bırakılmıştır. Kırım ve Azak denizi etrafında yaşayan Tatarlar, Osmanlı hakimiyetinden çıkmış; Kılburun, Kerç ve Azak kaleleri Rusya'ya bırakılmış, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks kiliselerini Rus himayesi altında bulundurulması; Rus tüccarları ve tebaasının koruma altına alınması; Osmanlının yüksek bir savaş tazminatı ödemesi, anlaşma ile kabul edilmiştir (Kurat, 1987, s. 290). Böylece Rusya, Karadeniz'e açılmayı başarmış, Kırım'ı sınırlarına dahil etmek için ilk adım atılmış, Osmanlı'daki Ortodoksları himaye bahanesiyle içişlere karışma hakkını da elde etmiştir.

Rusya'nın elde ettiği bu başarılar Fransa ve İngiltere'yi rahatsız etmiş Osmanlı yeniden savaş için kışkırtılmıştır. 1787'de Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiş ancak, 1791'de Küçük Kaynarca Anlaşmasındaki şartların pekişmesine neden olan bir başarısızlıkla, Yaş şehrinde yapılan barış anlaşmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Anlaşma gereği: Kırım'ın Rusya'ya ilhakı tanınmış ve Dnestr nehri, Rusya ile Osmanlı arasında "ebediyen" sınır kabul edilmiştir (Kurat, 1987, s. 291).

Rusya açısından bu türden askeri zaferler, II. Katerina'nın oğlu I. Pavel'e değişik ilhamlar vermiş, sıcak denizler siyasetinde önemli bir bölgede yer alan Malta ile güçlü ilişkiler tesis edilmiştir. Ruslar açısından Malta, Katolik dünyası ile olan ilişkiler ve Akdeniz bölgesindeki stratejik konumu göz önünde bulundurulduğunda ciddi bir öneme sahiptir. Fransa ve İngiltere'nin baskısından çekinen Maltalılar tarafından verilen Malta Hacı Nişanı ile bölgede söz sahibi olan Pavel, Rus Donanmasının Akdeniz'de varlık göstermesini ve söz sahibi olmasını sağlayarak İngilizleri kızdırmıştır (Öztürk, 2013, s. 54).

1801'de I. Pavel'in oğlu I. Aleksandr döneminde sıcak denizler politikasından vazgeçmemiş, 20 Ekim 1827'de Fransa ve İngiltere ile beraber İyon Denizi üzerinden Navarin'e saldırarak Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşmasını sağlamıştır. İngiltere tarafından Rusların bu dış politikasından rahatsız olunsa da

Ortodoksluk temelinde Yunanistan ve Rusya, Ege ve Akdeniz’de önemli bir müttefik olabileceği fikri hoşuna gitmiştir.

Osmanlı-Rus rekabeti I. Nikola döneminde de devam etmiştir. 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Harbi, Osmanlı Devleti’ni Batılı ülkelere karşı borçlandırıp Duyunu Umimiye’nin kurulmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda Rusya’nın aldığı ağır yenilginin etkisiyle ülke genelinde ekonomik kriz baş göstermiştir. Osmanlı, İngiltere ve Fransa savaş süresince Rusya’yı Avrupa ve Akdeniz’den uzak tutmayı başarmıştır. Kırım Harbi sırasında isyan başlatan Yunanlar, Rusya tarafında olurken, Fransızların Yunanistan’ı kuşatma altına almasıyla tarafsızlığını ilan etme mecburiyetinde kalmıştır. Böylelikle Rus-Rum bağı da engellenmiştir (Öztürk, 2013, s. 54).

I. Nikola’nın Kırım Harbinde hayatını kaybetmesiyle yerine tahta geçen II. Aleksandr döneminde de: Osmanlı payitahtını ele geçirmek, Ayasofya’nın minarelerini yıkıp hac ve çan takmak, Marmara üzerinden Ege ve Akdeniz ile diğer sıcak denizlere açılma politikalarından vazgeçilmemiştir. Ayrıca, Balkan stratejilerini güçlendirerek, Balkanlar bölgesindeki Slavları Osmanlı esaretinden kurtarmak en büyük hedefler arasında olmuştur. Böylece Karadeniz’de hâkimiyet tam anlamıyla kurulabilecek, güneye daha da yaklaşmış olunacaktı. Bu hedef doğrultusunda, Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında 1877-1878 yılları arasındaki savaş, Osmanlı Devleti’ne 19. yüzyılda en fazla zarar veren savaş olmuştur. Doğu Anadolu ve Kafkasya bölgesinin güvenliği ve önemli topraklar olan Ardahan, Kars ve Batum Rusya’ya verilmek durumunda kalınmış, Balkan yarımadasının büyük bir kısmı bağımsızlıklarını kazanmıştır.

1.3.3. Bolşevik ihtilali ve SSCB dönemi

Bulgarların çıkarları gereği Birinci Dünya Savaşında Almanya’nın yanında, Rusya’nın karşısında savaşa girmesi, II. Nikola dönemi Rus Çarlık Ordusunun müttefikleri İngiltere ve Fransa ile bağının kesilmesine yol açmıştır. Bu nedenle Rusya’da artan siyasi, ekonomik, askeri nedenler sebebiyle ortaya çıkan kriz ile 1917’de Rus ihtilalinin başlamasına neden olmuş ve Rusya’nın 1922 yılına kadar

sürdürecekleri iç savaşın başlamasına neden olmuştur. Dolayısıyla böyle bir atmosferde Bolşeviklerin sıcak denizleri düşünmesi ikinci plana atılmıştır (Öztürk, 2013, s. 55).

Lenin döneminde sıcak denizlere inme hedefi bulunmayan Moskova, Lenin'in ölümünden sonra 1924 yılında Hicaz ile resmi ilişkiler kurmuş, 1926 yılında Suudi Arabistan ile 1928 yılında Yemen ile ilişkilerini geliştirmiştir. İngiliz ve Fransızların etki sahasında bulunan Suriye, Mısır, Irak, Cezayir, Filistin, Tunus ve Fas ile sadece ticari ilişkiler kurulabilmiştir. Stalin döneminde Arap sosyalistlerin desteklenmesinin yanında Akdeniz'e kıyı bazı ülkelerle askeri ve siyasi ilişkiler kurulmasına kadar çok boyutlu ilişkiler geliştirilmiştir. Söz konusu ilişkiler 1943 yılında Afrika içlerine kadar uzanarak Mısır, Güney Afrika ve Etiyopya'ya kadar ulaşmıştır. 1944 yılında Suriye ve Irak ile resmi ilişkilere başlanmış, 1955 yılında Libya, 1958'de Tunus, 1959'da Fas ile ilişkiler devam ettirilmiştir. 1950'li yıllarda Ürdün, Kuveyt, Moritanya, Somali ve Sudan gibi ülkelerle diplomatik ilişkilerini başlatan SSCB, 1960 yılında Cezayir'i BM nezdinde diplomatik olarak desteklemiş ve aynı yıl, resmen tanıdığını açıklamıştır. Ardından da 1967 yılında Yemen ile resmi ilişkiler kurulmuştur. Aynı zamanda Nijerya, Angola ve diğer güney ülkeler ile de ilişkiler tesis edilmiştir. Ayrıca İsrail ile de 15 Mayıs 1948 tarihinde resmi ilişkiler kurmuştur. Ancak, Arap-İsrail savaşı sonrası Sovyetlerin Arapları desteklemesiyle birlikte söz konusu ilişkiler 11 Şubat 1953'de kesilmiş, 6 Temmuz 1953'te tekrar kurulan ilişkiler yine farklı politik nedenlerden dolayı 9 Haziran 1967 tarihinde yeniden kesilmiştir. Soğuk savaş döneminde, Rusların özellikle bu bölgelerle enerji, ticaret ve askeri alanlarda temaslarda bulunduğu, sosyalist ideolojinin yayılması için de çalışmalar gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu bağlamda da ABD ile rekabetin bu bölgelere de sıçradığı göze çarpmaktadır. Ocak 1991 tarihine gelindiğinde İsrail ile ilişkiler de yeniden tesis edilmiştir (Ateş, 2017, ss. 4-5).

1.3.4. Soğuk Savaş sonrası Rusya dönemi

Soğuk Savaş sonrası dış politika açısından Yeltsin iktidarının ilk yıllarında 1993'te ilan edilen yakın çevre doktrinine önem verilmiştir. Bu politika ile

Rusya'nın yakın çevresi, ekonomik ve güvenlik açısından yaşamsal çıkar alanı olarak kabul edilmiştir. Toplumsal ve ekonomik sıkıntıların neden olduğu kriz ortamı ve Çeçenistan sorunu Rusya'nın Ortadoğu'da etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. Yeltsin dönemindeki Ortadoğu politikası ABD politikalarına destek vermek şeklinde yürütülmüştür. Ocak 1996'da Dışışleri Bakanlığı görevine Ortadoğu uzmanı olan Yevgeni Primakov'u gelmesiyle birlikte Avrasyacıların hakim olduğu dönem başlamıştır. Primakov'un "Rusya'nın tek bir kutba bağlı olmaması gerektiğini çünkü kendisinin bizzat bir kutup olacağını" söylemesi Rusya'nın iddialı bir dış politika anlayışına geçildiğini ve ABD eksenli tek kutuplu düzen anlayışının dengelenmeye çalışılacağını hedeflendiğini ortaya koymaktadır (Bagan, 2017, s.28).

1.4. Rusya'nın Yapısı ve Genel Bilgiler

Başkanlık sistemiyle yönetilen Rusya, "21 cumhuriyet, 9 eyalet, 46 bölge, Moskova ve St. Petersburg olmak üzere 2 federal statüye sahip şehir, 5 özerk bölgeden oluşan, 83 idari birimli" bir federasyondur. Yürütmenin başı olan Devlet Başkanı, halk tarafından altı yıllığına seçilir. 18 Mart 2018 tarihinde yapılan en son Devlet Başkanlığı seçimlerinde Putin oyların %76'sını alarak yeniden devlet başkanı seçilmiştir. Başbakan, Devlet Başkanı tarafından atanmakta ve yine Başkanının onayını alarak hükümeti kurmaktadır. Dmitri Medvedev başbakanlık görevini Mayıs 2012 tarihinden itibaren yürütmektedir. Federal Parlamento "her bir federe birim tarafından atanan ikişer temsilciden (toplam sayı 170) oluşan Federasyon Konseyi ve Parlamento'nun alt kanadı olan Devlet Duması" olmak üzere iki kanatlı bir yapıya sahiptir. Devlet Duması'nın 450 üyesi, halk tarafından seçilmektedir (TC Dışışleri, 2019c).

Rusya Federasyonu Anayasasının birinci maddesine göre "Cumhuriyetçi bir hükümet biçimine sahip demokratik federatif bir hukuk devletidir" (Constitution, 2019).

1.4.1. Rusya Devlet Başkanı ve görevleri

Rusya Federasyonu Başkanına, ülkenin dış politikasını yürütmek için geniş haklar tanınmıştır. Rusya'nın uluslararası arenadaki konumunu büyük ölçüde belirleyen Devlet Başkanıdır. Devlet Başkanı Rusya'yı uluslararası ilişkilerde temsil eder, müzakereleri yürütür, onaylar. Dış politika alanındaki devlet başkanının anayasal yetkileri, çeşitli güncel olaylar biçiminde (Rusya'ya yapılan resmi devlet başkanları ziyaretleri veya Cumhurbaşkanı'nın dış ziyaretleri sırasında yabancı devlet başkanlarıyla görüşmeleri) pratikte uygulanmaktadır. Cumhurbaşkanı, yabancı ülkelerdeki ve uluslararası örgütlerdeki Rus diplomatik temsilcilerinin atamasına yapar ve geri çağırır. Bu atamalar ilgili kurullarla yapılan istişareler veya Federal Meclis odalarının komisyonları ile yapılır. Başkan, Rus hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası olan uluslararası anlaşmaları imzalar. Başkan, dış politikadaki ana yönelimleri yıllık olarak Federal Meclis'e ve diğer kamuya açık konuşmalarında hitap yöntemiyle açıklar ve metinleri Devlet Başkanının resmi internet temsilcisine gönderilir. Devlet başkanı ayrıca silahlı kuvvetlerin de komutanıdır. Barış zamanında, devlet başkanı silahlı kuvvetlerin genel politik liderliğini yürütür ve savaş zamanında devletin ve silahlı kuvvetlerinin savunmasını yönlendirir. Silahlı Kuvvetlerin Yüksek Komutanı olan Başkan, Rusya Askeri Doktrini'ni, Silahlı Kuvvetlerin modernizasyonunu, silahlı kuvvetlerin eylem planını, ekonominin eylem planlarını, sivil savunma planını ve askeri inşaat alanındaki diğer faaliyetleri planlama ve onaylama yetkisine sahiptir. Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı doğrudan devlet başkanına bağlıdır. Başkan yıllık olarak askerlik hizmeti, orduda görev yapan belirli yaştaki kişilerin görevden alınması konusunda karar verir ve ortak savunma ve askeri işbirliği konusunda uluslararası anlaşmaları imzalar (Kremlin, 2019a).

1.4.2. Rusya'nın dış politikası

Rusya'nın dış politika konseptini, Anayasa, uluslararası hukuk normları, uluslararası anlaşmalar, milli güvenlik stratejisi, askeri doktrin, Rusya Cumhurbaşkanı'nın 7 Mayıs 2012 tarihli 605 No'lu Fermanı ve diğer resmi

belgeler oluşturmaktadır. Bunların yanında Putin tarafından 2016 tarihinde onaylanan “Rus Dış Politika Konsepti” de bu belgeler arasındadır. (Mirzaliyeva, 2018, s. 42).

Rusya’da üç farklı siyasal akımdan söz edilebilir: Birincisi, ABD ile iyi ilişkiler geliştirmekten yana olan ve Rusya’nın Batı uygarlığının bir parçası olması gerektiğini ifade eden, ekonomik reformlar ve özelleştirmelerden yana olan Atlantikçiler’dir. İkincisi, Avrupa, Ortadoğu ve Uzak Doğu ile dengeli bir dış politika hedefleyen Avrasyacılar’dır. Üçüncüsü, ABD ve İsrail karşıtı politikalar izlenmesini ve eski Sovyet coğrafyasında yeniden hâkimiyet kurmasını isteyen aşırı milliyetçiler ve komünistlerden oluşan gruptur (Ateş, 2017 s. 5).

1991’de SSCB’nin çökmesiyle sona eren Soğuk Savaş sonrası ABD, SSCB’siz yeni bir düzen kurulduğunu ve bu yeni düzende tek hegemon olarak ABD’nin kaldığını değişik platformlarda tüm dünyaya duyurmuştur (Karabulut, 2005, s. 65). Rusya’nın üzerindeki Soğuk Savaş ve onunla birlikte gelen stratejik tehdit sona ermiş, ülkenin nüfusu yarı yarıya düşmüş, toprakları küçülmüş ve Baltık üzerinde kalan alan dışında Orta Avrupa ülkeleriyle bir sınırı kalmamıştı. Hakimiyet kurmak için yüzyıllarca mücadele ettiği Kafkasya ve Baltık bölgeleri üzerindeki doğrudan kontrolü sona ermişti. ABD’ye eşit olduğunu iddia eden bir büyük devlet statüsünden, Brezilya ve Endonezya ile karşılaştırılabilecek ama hala onlardan farklı olarak bir süper gücün mirasına ve nükleer silahlanmasına sahip, bölgesel bir Kuzey Avrasya gücü haline gelmişti. Rusya’nın uluslararası ilişkilere yaklaşım da değişikliklere paralel olarak farklılıklar gösterdi. Daha önce Batı ile ilişkileri geliştirmek isteyen, bu doğrultu da silahsızlanma çabaları, ekonomik gelişmeyi sağlamak adına gerekli olan yatırımları çekmek için uluslararası kurumlarla iş birliğini savunan Atlantikçiler grubu yerine, ise Batı’nın Rusya’yı yeni bir koloni hammadde tedarikçisi bir uç bölgesi olarak bünyesine almak ve eski Varşova Paktı ülkeleri üzerinde hakimiyet kurmak niyetinde olduğuna inanan Avrasyacılar olarak bilinen grup almıştır. Avrasyacılar, Rusya’nın Batı yerine, ABD’nin ilişkilerinin soğuk olduğu Irak ve İran’da dahil dışarıdaki yakınları üzerindeki etkisini vurgulamasını tavsiye etmişlerdir (Samsun, 2017, ss.1-4).

Özellikle NATO’nun 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve hemen sınırındaki Polonya’yı ittifaka dahil edilerek doğuya doğru genişleme politikası Avrasyacıların haklı olduğunu doğrular niteliktedir.

20. yüzyıldan itibaren Avrasya⁴'ya yönelen ve klasik Avrasyacılık olarak kabul edilen Rusya'nın, "Batı ile Doğu'yu birleştiren Avrasyalı bir kimliğe sahip olduğu, Rus halkının sadece Slav olarak tanımlanamayacağı, Slav olmayan toplumlarla da ilişkisinin olduğu" politikası izlenmiştir. Bu politikanın izlenmesinin temel amacı ise Batı ile rekabet edebilmektir. Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesiyle birlikte: siyasi, ekonomik ve askeri anlamda Avrasyacılık biçim değiştirmiş ve ortaya çıkan söz konusu akım, Yeni (Neo) Avrasyacılık olarak tanımlanmıştır. Yeni Avrasyacılar, kültürel ve coğrafi bütünsellikten yola çıkarak, Avrasyacı düşüncüyü jeopolitik⁵ ve jeostratejik⁶ bir unsur olarak Rus dış politikasına ve uluslararası ilişkiler sistemi içerisine kuramsal bir olgu ve yapı olarak yerleştirmeye çalışmışlardır. Yeni Avrasyacılar, jeopolitiğe daha fazla ilgi göstermişlerdir. Yeni Avrasyacılar göre, "Rusya ne Doğu'da ne de Batı'dadır" ve "Batı, Rusya için bir tehdit" olarak görülmektedir. Uluslararası politikanın daima dostluk yerine, daima çıkar olgusu doğrultusunda belirlendiğini ileri sürerek, Rus dış politikasının insan hakları ve demokrasi gibi nosyonları barındırmasına karşı çıkmaktadırlar. Yeni Avrasyacılık akımının savunucularının başındaki Aleksandr Dugin'e göre, Rusların yeniden imparatorluk haline gelmesi, ABD'nin deniz merkezli Atlantikçi jeopolitiğine dayanan "Yeni Dünya Düzeni"nin karşısına, Rusya'nın liderliğindeki imparatorluk Avrasya'sının konulması gerekmektedir (Yılmaz, 2015 s. 113).

⁴ Avrasya; "Avrupa ve Asya kıtalarının birleşiminden oluşan belirli bir coğrafi bölgeyi tanımlamak üzere kullanılan bir kavram olmasının yanında Doğu ile Batı'nın güç mücadelesinin gerçekleştiği jeopolitik bir alanı oluşturmaktadır." Alman bilim insanı Alexander Von Humboldt tarafından literatüre kazandırılan Avrasya kavramı, Avrupa ve Asya'nın bütün coğrafyasını tanımlamak için kullanılmıştır. Bkz.: Yılmaz, 2015, s. 112

⁵ Jepolitik terimi "geo (yer, arz, dünya) ve politika (siyaset) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Siyasi eylemlilik ile eylemliliğin gerçekleştiği topraksal çevre arasındaki ilişkiyi vurgulayan" bir terimdir. İki savaş arası dönemde Alman savaş bilimi anlamına gelen Geopolitik kelimesinden türemiştir. Bahse konu tanımın Amerikan versiyonu, çevreleme stratejisinin temelini oluşturur. Bazı kişilere göre ise Soğuk Savaşın katı bölünmüşlüğü tanımlar. Marksistler ise jeopolitik kavramını Amerikan emperyalizmi için bir rasyonelleştirme aracı olarak değerlendirirler. Avrupa ve Amerika'da jeopolitiğin ilk kaşifleri jeopolitiği bir coğrafi düşünme biçimi olarak görmüşlerdir. Daha sonra devlet merkezli bir girişim olarak gelişmiş fiziksel çevre siyasi olayların gerçekleştiği sabit bir aşama olarak kavramlaştırılmıştır." Bkz.: Karabulut, 2005, ss. 25-27

⁶ Jeostrateji kelimesi, "strateji ile coğrafi unsurlar arasındaki ilişkiyi inceler. Jeopolitiğin statik unsuru jeostratejinin temelini teşkil eder. Çünkü imkânlar ve silahlar, coğrafi şartlara göre seçilir ve kullanılır. Başka bir deyişle coğrafi unsurların ülkelerin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin incelemesidir." Ayrıca bkz.: Karabulut, 2005. s. 21

1.4.3. Vladimir Putin dönemi

Vladimir'in Putin'in 1999 yılının sonundan itibaren Rusya'nın başına geçmesi ile uluslararası arenada Rusya eski kaybettiği gücü yeniden kazanmaya başlamış ve küresel bir aktör olma yolunda ilerleme kaydetmektedir. Bu nedenle Putin dönemi izlenen politikaların incelenmesi uygun olacaktır.

1.4.3.1. Vladimir Putin kimdir?

Sıradan bir ailenin çocuğu olan Vladimir Putin, 7 Ekim 1952'de Leningrad'da (St.Petersburg) doğmuştur. 1968 yılında Leningrad'da ilköğretim okulunu bitiren Putin'i öğretmeni Vera Gurevich, "Çok iyi bir hafızası ve çevik bir aklı vardı." şeklinde anlatmaktadır. Aslında 6. sınıfa kadar çok parlak bir öğrenci olmayan Putin'in spora olan merakı da bu yıllarda başlamıştır.

1970 yılında liseyi Leningrad'da tamamlayan Putin, ideali olan istihbarat ajanı olarak KGB'de⁷ çalışmak istemiştir. Bir istihbarat subayı olmak için KGB Müdürlüğü'nün kamu alım ofisine gitmiş, orada kendisine "Önce ya bir harp okulu veya üniversite mezunu, tercihen özellikle hukuk mezunu olması gerektiği." söylenmiştir. Bunun üzerine Putin, Leningrad Devlet Üniversitesi'nde 1970 yılında girdiği hukuk fakültesini 1975 yılında bitirmiştir.

Mezuniyetinin ardından yüksek lisansını ekonomi alanında yapmıştır (Kimkimdir, 2019). 1980'lerin başında Putin, Moskova'daki KGB Okulu'nda

⁷ 1990 sonrasında KGB yeniden teşkilatlandırılmıştır. "1991'den sonra KGB dış istihbarat birimi SVR adı altında özerkleştirilmiş, iç örgütü ise önce FSK'ya (Karşı İstihbarat Federal Servisi) sonra da FSB'ye (Federal Güvenlik Servisi) dönüşürken, 1920'de Kızıl Ordu'nun başındaki Troçki'nin kurduğu ve Rusya Ordu Gizli Servisi olan GRU (Rus Askerî İstihbarat Servisi) aynı isimle faaliyetlerine devam etmektedir. KGB 1999 yılı sonunda tamamen tarihe mal olmuştur." Rus istihbaratı hâlen altı ana servis tarafından faaliyet yürütmektedir:

1- Federal Güvenlik Servisi (FSB): "KGB'ye göre küçülmüş olmasına rağmen son zamanlarda terörizm ve organize suçlarla savaşmada daha çok sorumluluk üstlenmiştir."

2- "Dış İstihbarat Servisi (SVR).

3- Federal Devlet Haberleşme ve Enformasyon Bürosu (FAP): Devlet Başkanı'na bağlı olarak çalışmaktadır.

4- Sınır Kuvvetleri: KGB'nin eski sınır birlikleri birimidir.

5- Başkanlık Güvenlik Servisi (SBP): 1993'te Khorzakov'un yönetimi altında kurulmuştur.

6- Askerî İstihbarat Servisi (GRU): En eski ve değişimlerden en az etkilenen yapı olma özelliğini korumaktadır." Bkz.: Atay, 2002, s. 324

eğitim almış ve istihbarata karşı koyma biriminde çalışmaya başlamıştır. Bu esnada bir uçuş görevlisi olan Lyudmila Shkrebnova ile tanışmış ve 28 Temmuz 1983'te evlenmiştir. 1985 yılında, ilk kızları Maria, 1986'da ikinci kızları Katerina, doğmuştur.

Putin, 1985-1990 yılları arasında, KGB-1 idaresinin emriyle Doğu Almanya'nın Dresden şehrinde "Sovyetler Birliği-Almanya Demokratik Cumhuriyeti Dostluk Merkezi Direktörü" olarak görev yapmıştır. Putin, Rossiya 1 televizyonuna verdiği mülakatta "Dış istihbarat servisindeki görevim özellikle resmi olmayan istihbaratla ilgiliydi." (Sputnik, 2018a) açıklamasında bulunmuştur.

Görev süresi boyunca teğmen rütbesine ve bölüm başkan yardımcılığı görevine terfi etmiştir. 1989'da Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde Ulusal Halk Ordusuna verdiği hizmet için Bronz Madalyası verilmiştir.

1990 yılında Almanya'dan Leningrad'a döndükten sonra Vladimir Putin, uluslararası ilişkilerden sorumlu Leningrad Devlet Üniversitesi rektör yardımcısı olmuştur. Kısa süre sonra Leningrad Belediye Meclisi başkanlığına danışman olmuş, 1991 yılının Haziran ayında, St.Petersburg Belediye Sarayı'nda Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı olarak çalışmaya başlamış ve aynı zamanda St.Petersburg Şehir Hükümeti Başkan Vekilliği görevinde bulunmuştur. Belediye sarayında çalışmaya başladıktan sonra Putin KGB'den istifa etmiştir (Putin, 2018).

1996 yılında, Vladimir Putin ailesiyle birlikte siyasi kariyerinin başladığı Moskova'ya taşınmış ve burada Başkanlık Mülk Yönetimi Genel Müdür Yardımcılığı görevine atanmıştır. Kariyerinde hızlı bir yükseliş yaşayan Putin, 1997 yılının Mart ayında, Cumhurbaşkanlığı İcra Dairesi Başkan Yardımcısı ve Ana Kontrol Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bu yıllarda St.Petersburg Devlet Maden Enstitüsü'nde ekonomi üzerine doktora tezini savunmak için zaman bulmuştur. Mayıs 1998'de, Cumhurbaşkanlığı İcra Dairesi Başkan Vekilliği'ne getirilmiş ve Temmuz 1998'de Federal Güvenlik Hizmeti Direktörlüğüne atanmıştır. 1999 yılının Mart ayından itibaren Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi Sekreterliği görevinde bulunmuştur.

Putin, Ağustos 1999'da Başkan Boris Yeltsin tarafından Rusya Hükümeti Başbakanı olarak atanmıştır. 31 Aralık 1999 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in istifa etmesiyle, Rusya Federasyonu Başkan Vekili olmuştur. Vladimir Putin, 26 Mart 2000 tarihinde Rusya Devlet Başkanlığına seçilmiş, 14 Mart 2004 tarihinde ikinci kez seçilerek Devlet Başkanlığı yapmıştır. Rus kanunlarına göre iki

dönemden fazla devlet başkanlığı adaylığını koyamayan Putin, Anayasayı değiştirmek yerine 8 Mayıs 2008’de Başbakanlık görevine gelmiştir. 4 Mart 2012’de yapılan seçimlerde 3.kez Devlet Başkanlığı koltuğuna geçmiştir. 18 Mart 2018 tarihinde yapılan seçimlerde, Devlet Başkanı Putin, büyük bir farkla oyların yüzde 76,68’ini alarak seçimi kazanmış (Bbc, 2018a) ve 2024 yılına kadar dördüncü kez Rusya Devlet Başkanı olmuştur.

1.4.3.2 Vladimir Putin ve Yeni Avrasyacılık

Yeni Avrasyacılık akımından etkilenen Vladimir Putin, refah ve güçlü bir Rusya yaratmak amacıyla yeniden canlandırma politikasını hayata geçirmiştir. Putin güçlü ekonomik yapı ve ilişkiler amacıyla bir dış politika benimsemiştir.

2000 yılından itibaren aktif olarak devlet yönetiminin başında bulunan Putin, eski SSCB ülkelerini içine alan bir Gümrük Birliği hedefi çerçevesinde Avrasya Birliği projesini başlatmıştır. Dış politikada ise ABD, NATO başta olmak üzere Batı’nın politikalarına karşı çıkan bir politika izlenmiştir (Yılmaz, 2015, s. 115). Aynı zamanda çok yönlü ve çıkarların gözetildiği politikalarda göz önüne alınmaktadır. İran ve Irak’la olan ilişkiler aynı zamanda Putin’in Küba, Çin ve Kuzey Kore’ye ziyaretleri bu bağlamda değerlendirilebilir.

Putin, Rusları tekrar bir imparatorluk haline getirmek amacı doğrultusunda: 2001 yılında eski Ulusal Marşı’nın sözlerini yenileterek tekrar kabul edilmesini sağlamış; Çarlık Rusyası bayrağını devlet bayrağı olarak kabul ettirmiştir. Böylelikle Rus Çarlığının ve Sovyet Rusya’nın mirasını üstlenerek, Büyük Rusya hayalini tekrardan canlandırmıştır.

Putin’e göre Rusya’nın temel dış politikası, çok kutuplu dünya tezine dayanmaktadır. Rusya, klasik güç dengesi politikasından vazgeçerek yakın çevre bölge ülkeleriyle ilişkileri yeniden düzenlemiştir. Putin 2000 yılında Rusya Dış Politika ve Ulusal Güvenlik Doktrinini değiştirerek BDT ülkeleriyle ilişkileri yeniden belirlemiştir. Putin’in belirlediği dış politika doktrininde ekonomik çıkarların, dış politikada temel öncelikler olacağı açıkça belirtilmiştir. Aynı zamanda üst düzey askeri ve sivil bürokratların öncülüğündeki Yeni Avrasyacılar; dış politikanın, demokrasi ve insan hakları gibi kavramlar üzerine inşa edilemeyeceğini, sadece Batı’ya yönelik tek seçenekli dış politika yerine Çin, İran,

Hindistan ve Türkiye gibi ülkelere yönelebilinecek çok seçenekli dış politikayı savunmaktadırlar. Putin bu anlayışı benimsemiş ve uygulamaya geçirmiş ve dış politika ve ticaret bağının öncelikli olmasını amaçlamıştır. Putin siyasi açıklamalarında, Yeni Avrasyacılık düşüncesinin temelini oluşturan “güçlü devlet, vatanseverlik ve toplumsal dayanışma” gibi Rus değerlerini oldukça fazla kullanmakta, Rusya’nın bir Avrasya ülkesi olduğunun altını çizmektedir. ABD 11 Eylül 2001 saldırısından sonra, Orta Asya’da askeri üsler kurmaya başlamış, 2001’de Afganistan’a, 2003’te Irak’a müdahale etmiştir. Ayrıca NATO’nun genişleme stratejisini devreye sokarak Rusya’nın hemen dibindeki Ukrayna ve Gürcistan ile ilişkilerini geliştirmiştir. ABD’nin uyguladığı bu politikalar Rusya’nın karşı hamle olarak yakın çevre ve eski Sovyet ülkeleriyle ilişkilerinin artmasına sebep olmuştur (YILMAZ 2015, s. 116).

1.4.4. Rusya’nın dış politikasında enerji faktörü

Rusya Federasyonu özellikle doğal gaz ve petrol gibi hidrokarbon kaynakları bakımından oldukça zengindir. BP 2018 raporuna göre Rusya yer altı kaynakları kapsamında dünya genelinde: doğalgaz rezervleri bakımından birinci, üretiminde ikinci; petrol rezervlerinde altıncı, üretiminde üçüncü, enerji tüketiminde ise dördüncü sıradadır.

Tablo 1.1. 2017 yılı dünyadaki enerji durumu

ÜLKE	Enerji Tüketimi (Milyon ton petrol eşdeğeri)	Petrol		Doğalgaz	
		Rezerv (Bin milyon varil)	Üretim (Günlük bin varil)	Rezerv (Trilyon metreküp)	Üretim (Milyar metreküp)
ABD	2234,9	50	13057	8,7	734,5
Rusya	698,3	106,2	11257	35	635,6
Çin	3132,2	25,7	3846	5,5	149,2
Fransa	237,9	-	-	-	-
Birleşik Krallık	191,3	2,3	999	0,2	41,9

Almanya	335,1	-	-	-	6,4
Kanada	348,7	168,9	4831	1,9	176,3
Hindistan	753,7	4,5	865	1,2	28,5
Suudi Arabistan	268,3	266,2	11951	8	111,4
İran	275,4	157,2	4982	33,2	223,9
Irak	49,2	148,8	4520	3,5	10,4
Suriye	-	2,5	25	0,3	3,1
Kuveyt	39,3	101,5	3025	1,7	17,4
Venezuela	74,2	303,2	2110	6,4	37,4
Türkiye	157,7	-	-	-	-

Kaynak: Bp, 2018

Dünya kömür rezervlerinin %30'una (182 milyar ton) sahip olan Rusya dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. İlk sırada 445 milyar ton ile ABD ve 272 milyar ton ile Çin ikinci sırada yer almaktadır. Rusya'da 150 bin ton seviyesinde olduğu tahmin edilen altın rezervi bulunmakta, altın üretimi bakımından dünyada beşinci sırada yer almaktadır (Enerji Enstitüsü, 2019).

Mevcut tahminlere göre dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervlerinin %81,89'u OPEC⁸ üye ülkelerinde bulunmaktadır. OPEC toplamının %65,36'sı Ortadoğu'daki OPEC üye ülkelerinde yer almaktadır. OPEC'in kanıtlanmış petrol rezervleri şu anda 1.214.21 milyar varil seviyesinde bulunmaktadır (Opec, 2017).

2016 yılının Şubat ayında ham petrol varil fiyatı 30 doların altına düşmesinin ardından, dünyanın en büyük petrol üreticisi ülkeler (Cezayir, Angola, Ekvador, Ekvator Ginesi, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Gine, Gabon, Katar, Suudi Arabistan, BAE, Venezuela, Meksika, Umman, Rusya, Güney Sudan, Sudan) bir araya gelerek gerileyen petrol fiyatlarının dengelenmesi amacıyla üretim miktarını azaltma kararı almıştır. Rusya; 10 Aralık 2016 ve 30 Kasım 2017 tarihinde OPEC üyesi ve OPEC dışı petrol üreticisi ülkeler ile gerçekleştirilen toplantılar ile tüm üreticilerin ve tüketicilerin çıkarına petrol piyasasında istikrar sağlamak amacıyla, petrol üretimini gönüllü olarak 1 Ocak 2017'den itibaren altı (6) ay boyunca geçerli

⁸ OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü): 14 Eylül 1960'ta Bağdat Konferansında "İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezüella" tarafından kurulan bir kuruluştur. Bu ülkelere daha sonra Katar (1961), Endonezya (1962), Libya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvador (1973), Gabon (1975), Angola (2007), Ekvator Ginesi (2017) ve Kongo (2018) katılmıştır. Erişim Adresi: "https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm", Erişim: 28 Mart 2019

olan günlük 1.2 milyon varilden, 558 bin varil seviyesine düşürülmesi konusunda anlaşmıştır (Opec, 2016, ss. 2-8). ABD tarafından bu karar tepkiyle karşılanmıştır (Bbc, 2018b). Çünkü özellikle ekonomik yaptırımlarla köşeye sıkıştırılmaya çalışılan ve önemli petrol üreticilerinden olan İran ve Rusya gibi ülkeler artan petrol fiyatlarıyla ekonomik olarak rahatlama fırsatı elde etmişlerdir.

Tablo 1.2. Son 10 yıllık ham petrol varil fiyatları

Kaynak: Macrotrends, 2019

Dünyadaki en büyük doğal gaz rezervlerine sahip ülke konumunda olan Rusya, bu durumu dış politikasında da aktif olarak kullanmaktadır. Doğal gaz projeleri ve ihracatıyla birlikte Rusya doğal gazına bağlı olan: eski Sovyet ülkeleri, Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri üzerinde bu bağımlılığı politik bir araç olarak kullanmaktadır. Rusya bu devletlerle doğal gaz anlaşması yaparken düşük fiyat sunarak kendisine bağımlı hale getirmekte ve politik olarak sorun yaşadığı ülkelere farklı bahane öne sürerek kesintiler ve kısıtlamalar yapmaktadır. Ukrayna Krizi ve Renkli Devrimler buna örnek verilebilir (İnanır ve Ulutürk, 2019, s.137). Aynı zamanda 2015 yılında uçak krizi örneğinde olduğu gibi Türkiye de Rusya ile bu şekilde sorunlar yaşayabilmektedir.

SSCB dağıldıktan sonra Rusya tekrar uluslararası arenada söz sahibi olabildiyse bunun en önemli nedenlerinden biri enerji fiyatlarındaki artıştır. Bu artış aynı zamanda siyasi istikrara da zemin hazırlamıştır. Putin döneminde alınan ekonomik tedbirler Rusya'nın toparlanmasına sağlamış aynı zamanda yurtdışında da yatırım yapma şansına sahip olmuştur. Putin enerji sektörünü çok iyi kullanmış ve Rusya'nın bölgesel ve küresel bir güç haline gelmesini sağlamıştır. Putin

ülkesini “enerji alanında kaynak tedarikçisi pozisyonundan dünya enerji piyasasına yön veren bir ülke” pozisyonuna getirmiştir. Rusya enerji alanında üretim, tüketim ve ihracat kapsamında dünyanın en önemli ülkelerinden biridir. Putin üretici ve tüketici ülkelerde diyalog ve işbirliğine sanayileşmiş ülkeleri de eklemiştir. Rusya özellikle askeri ve siyasi anlamda etkinliğinin azalması ardından kendini enerji sektörüne yöneltmiştir bu sektöre hâkim olarak kendini küresel aktör olarak tanımlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda enerji Rusya için ‘yumuşak güç’ olarak da değerlendirilebilmektedir. Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarını, müşterisi olan Avrupa başta olmak üzere çevre ülkeler üzerinde baskı aracı ve silah olarak kullanma gayreti içerisindedir. Rusya kaybettiği eski gücünü yeniden ortaya çıkarmak için dış politikada enerji’yi etkili bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bunun örneğini 2006 yılında Batı yanlısı politika izleyen Ukrayna’ya doğalgaz sevkiyatını durdurarak ilk kez enerji kartını kullanma cesaretini kendinde bulmuştur (Mirzaliyeva, 2018, s. 44). Bu durum Rus dış politikası için büyük önem arz etmektedir.

Putin’in dış politikasında enerjiye yönelik izlediği amaçlar ise: “Enerji kaynaklarının ithalatı, iç ve dış piyasada katılımın artırılması, diğer ülkelerdeki enerji kaynaklarının işletilmesi ve bu ülkelerdeki enerji kaynakları ile altyapılarının kontrolü, enerji alanında teknik işbirliğinin yapılması, Rus enerji sektörüne yabancı yatırımın çekilmesi, komşu enerji şirketleri ile birlikte çalışmak” (Ünal, 2011, ss.67-68) şeklinde özetlenebilir.

1.5. Rusya’nın Askeri Yayılmacılığının Arka Planı: Doktrin⁹ler

Özellikle 2000’li yıllarda Gürcistan ve Ukrayna’da gerçekleşen “renkli devrimler” Rusya’yı son derece rahatsız etmiş, ulusal güvenliğe doğrudan tehdit olarak algılanmış ve Rus çıkarları açısından karşı hamle yapma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Nitekim ABD’nin Kafkasya’da Gürcistan’a verdiği aşırı desteğin, Gürcü yönetimini fazla cüretkâr politikalar izlemeye sevk etmesi

⁹ Doktrin (öğreti): “Belli bir konuda, bilimsel bir görüşle, aynı hedef ve ilkeler doğrultusunda ortaya atılan düşünceler anlamı taşımakla birlikte, daha geniş anlamıyla felsefi bir inancın veya bilimsel bir görüşün toplu ifadesi” demektir. Erişim Adresi: “<http://doktrin.nedir.org/>”, Erişim Tarihi: 07 Mart 2019

sonucunda Rusya, 2008’de meydana gelen ve 5 gün süren Gürcistan Savaşı’nın ardından Abhazya’yı ve Güney Osetya’yı bu ülkeden koparmıştır. Yaşanan savaşın ardından iki ülkenin bağımsızlıklarını tanıyan Rusya, taraflarla askeri anlaşmalar imzalayarak bölgedeki askeri kapasitesini artırmıştır. Gürcistan savaşı, ABD-AB-Rusya üçgeninde eski Sovyet coğrafyası üzerinde süren nüfuz mücadelesini sonlandırmamış aksine daha da derinleşmesine neden olmuştur. Nitekim savaştan altı yıl sonra Rusya, bu kez Ukrayna’nın AB ile aşırı yaklaşmasını kendisine bir ulusal güvenlik tehdidi olarak nitelendirmiş ve Kırım’ı önce işgal sonra da uluslararası hukuka aykırı olarak ilhak etmiştir. Bu müdahalesi ile birlikte Kırım’da bulunan Sivastopol üssünü de tamamen güvenceye alan Rusya, Karadeniz’deki güç dengesini kendi lehine çevirmiştir. Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri ve ardından elde ettiği özellikle askeri kazanımlar sonrasında Batı tarafından uygulanan siyasi ve ekonomik yaptırımlar da Rusya’yı durdurmaya yetmemiştir. Arap Baharı sürecinde Libya’da Batı tarafından kandırılmışlık hissine kapılan ve bunu her defasında dile getiren Rus yetkililer, Suriye’ye yönelik 2015’deki askeri müdahalesi ile hem bir nevi intikam almış hem de Ukrayna nedeniyle maruz kaldığı siyasi ve ekonomik sıkışmışlıktan kurtularak kendine yeni bir alan açmıştır. Akdeniz’deki tek askeri varlığı olan Tartus üssünü gerçek bir üs haline getirme imkanını elde eden Rusya, aynı zamanda Himeymim’de de bir askeri üs elde etmiştir. Bu kazanımlarının yanı sıra Rusya, Afrin’de de askeri kontrol noktaları belirleyerek Rus askerlerini bölgeye yerleştirmeyi başarmıştır (Gülşen, 2018, ss. 3-4).

Rusya’nın tek kutuplu dünya sistemine adeta meydan okuduğu, uluslararası sistemde yeniden dengeyi kurmak için sahaya döneceğinin en önemli işareti ve dönüm noktası olarak kabul edilebilecek olay 10 Şubat 2007’de Münih’te düzenlenen NATO Güvenlik Konferansında Putin’in yaptığı konuşmasında “Tek kutuplu dünya nedir? Bunu ne kadar süslerseniz süsleyin, netice itibariyle tek tip durum, tek erk, tek güç merkezi, tek efendi anlamına gelir. Tek egemenin, tek efendinin olduğu bir dünya demektir. Sonuç olarak, bu durum sadece sistemin içindekiler için değil, aynı zamanda egemenliği elinde bulunduran için de ölümcüldür, çünkü onu içeriden yıkar.” sözleri önümüzdeki yıllarda Rusya’nın nüfuz alanlarını yeniden genişletmeye başlayacağını mesajını vermiştir.

Putin’in bu sözleri NATO’nun Kafkasya ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme stratejisi ve AB’nin Doğu Ortaklığı Programı kapsamında Rusya’yı çevreleme politikalarına bir cevap olarak değerlendirilmiştir.

Rus devlet yönetiminin karar alma mekanizmasında doktrinler önemli bir yere sahiptir. Sovyetler Birliği döneminde hazırlanan doktrinler genellikle liderlerin isimleriyle özdeşleştirilmiş, Rusya Federasyonu'nda ise konu başlıkları altında hazırlanmıştır. Bu kapsamda dış politikadan güvenliğe, askeri politikalardan denizciliğine, kamu güvenliğinden ekonomik güvenliğe kadar pek çok farklı alanda hazırlanmış doktrinler mevcuttur. Rusya'nın askeri yayılmacılığı kapsamında incelenecek olan doktrinler ise askeri, dış politika ve ulusal güvenlik doktrinleridir. Bunlar kısaca; Ulusal Güvenlik Doktrini (Stratejisi) iç ve dış tehditler ile hükümet organlarının bu tehditlere karşı işlevini belirlemektedir. Askeri doktrin ülkeye yönelik dış tehditleri ve bu tehditlere karşı oluşturulacak ulusal savunma konularına odaklanmaktadır. Dış politika doktrini uluslararası alanda Rusya'nın genel siyasi amaç ve önceliklerini belirlemektedir (Gülşen, 2018 s. 4).

1.5.1. Ulusal güvenlik strateji belgesi

Rusya'nın uluslararası politikalara yönelik karar alma mekanizmasında önemli belgelerden biri, ulusal güvenlik strateji belgesidir. SSCB'nin dağılmasının sonra ilk olarak 1997'de kabul edilen ulusal güvenlik stratejisi, Başkan Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte 2000 yılında yenilenmiş, 2009'da dönemin Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev tarafından yeniden güncellenen ulusal strateji belgesinin 2020 yılına kadar geçerli olması planlamıştır. Ancak 2011 Arap Baharı ve 2014 Kırım işgali gibi olayların yaşanması nedeniyle söz konusu belge 2016'da tekrar yenilenmiştir.

Rusya'nın 1997'de kabul edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi, dış ilişkilerden ziyade içişlerine odaklanmıştır. Bunun sebebi de 1996 yılında yaşanan birinci Çeçen Savaşı'nın ardından Çeçenistan'ın bağımsızlığını kazanmasıdır. Söz konusu belgede ayrılıkçı, etnik milliyetçilik ve bunlardan kaynaklanan bölünme ve çatışma, siyasi istikrar, ortak ekonomik alan ve ulaşımın zayıflamasının Rusya'nın ulusal güvenliğine önemli derecede tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte ekonomik ve siyasi istikrarsızlık da önemli bir güvenlik sorunu olarak dile getirilmiştir. Diğer yandan NATO'nun doğuya doğru genişlemesi de Rus ulusal güvenliği açısından kabul edilemez olduğu belgede yer almıştır. Bu dönemde

Rusya'nın gerek güvenlik gerekse dış politika oluşumunda BDT ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Uluslararası güvenliğin sağlanması noktasında BM gibi uluslararası örgütlerle birlikte AGİT gibi bölgesel kuruluşların genişletilmesi Rusya'nın çıkarları açısından önemli görülmüştür. Ancak BDT'nin Rusya'nın istediği seviyede bir oluşuma dönüştürülemediği görülecektir. Belgede uluslararası sistemde “tek kutuplu dünya” sisteminden “çok kutuplu dünya” sistemine doğru bir geçişin başladığı ve Rusya'nın çok kutuplu dünya düzeninde yeniden eski gücünü yakalaması için daha elverişli imkanların bulunacağı vurgulanmış, bazı devletlerin Rusya'nın siyasi, ekonomik ve askeri gücünü azaltmaya yönelik çabalarının arttığı belirtilmiştir.

1999 yılının sonlarında Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in yerine eski KGB görevlisi Vladimir Putin'in başkanlık koltuğuna oturması ve İkinci Çeçen Savaşı'nın başlaması ülke siyasetinde önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca 1999 yılında Batı Balkanlarda NATO'nun Kosova harekatı da eklenince Putin'in liderliğinde 2000 yılında yeni belirlenen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde iki temel uluslar arası eğilimden bahsedilmektedir. Birincisi önemli sayıda devletin ekonomik ve siyasi pozisyonlarının giderek güçlendiğidir. İkincisi ise ABD'nin liderliğinde gelişen Batı devletleri tarafından bir uluslararası yapının oluşturulma çabasıdır. ABD ve müttefiklerinin uluslararası hukuku hiçe saydığı ve NATO'nun BM Güvenlik Konseyi onayı olmadan ittifak üyelerinin toprakları dışındaki coğrafyalarda güç kullanması dünya istikrarına önemli bir tehdit olarak gösterilmiştir. Belgede iç tehditlere oranla dış tehditlere daha fazla yer verildiği görülmektedir. Çeçenistan'a yapılan ikinci askeri müdahale sonrasında Rusya devlet otoritesini kısmen de olsa yeniden tesis etme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu durum da yeni doktrinde iç güvenlik tehditlerinin yanı sıra dış güvenlik tehditlerine daha fazla alan açma imkanı sunmuştur.

Rusya'nın uluslararası sistemdeki politik, ekonomik ve askeri gücünün azalması; BDT'nin rolünün zayıflaması, NATO'nun genişlemesi ve Rusya'nın sınırlarına yakın askeri üsler kurulması; AGİT ve BM gibi organizasyonların etkisinin azalması; Rusya'ya karşı toprak talepleri ve kitle imha silahlarının yayılması dış tehditler olarak gösterilmiştir. Ayrıca belgede “ABD'nin tek taraflı politikasının önlenmesi ve Rusya'nın büyük güçlerinden biri olması gerektiği” vurgulanmıştır. Batı dünyası ile ilişkilerde önceki belgede yer alan “ortaklık” kavramı, “işbirliği” ile değiştirilmiştir. Özellikle “uluslararası terörle mücadele” ve

“kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi” işbirliği, kapsamında değerlendirilmiştir.

2009 yılına gelindiğinde uluslararası alandaki dinamik ortam ve hızlı değişimler Rusya’yı yeni bir ulusal güvenlik stratejisi belirlemeye zorlamıştır. Özellikle Rusya’nın Gürcistan ile 2008’de yaşadığı beş günlük savaş hem içerde hem de dışarıda farklı yansımalarla neden olmuştur. Dışarıda Rusya’nın yeniden emperyal politikalar uygulamaya başladığına dair çok sayıda yazı kaleme alınırken, içeride ise Rus ordusuna yoğun eleştiriler yöneltilmiştir. Ordunun çok yavaş hareket ettiği, iki günde elde etmesi gereken bir başarıyı nerdeyse bir haftada elde ettiği yönünde eleştiriler getirilmiş ve kapsamlı bir modernizasyonun kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. Böyle bir ortamda dönemin Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev, Rusya’nın 2020 yılına kadar geçerli olacak yeni bir ulusal güvenlik doktrinine neden ihtiyaç duyduğunu “...Yeni stratejimizin en önemli ayağını güvenlik konusu oluşturacaktır. Bunun yanı sıra ekonomik ve sosyal alanlarda da bir dizi reformlar gerçekleştirilecektir. Dünyanın askerî siyasi durumunun analizi bazı bölgelerde ciddi anlaşmazlık potansiyeli bulunduğunu gösteriyor. Temel amacımız askerî gücümüzün savaşa hazırlık düzeyini yükseltmektir. Bu noktada öncelik, stratejik nükleer gücümüzün düzeyinin yükseltilmesine verilecektir. Nükleer gücümüz, Rusya’nın güvenliğini sağlamak için her türlü görevi yerine getirebilmelidir...” (Gülşen, 2018 s. 5) sözleri ile ifade etmiştir. Yeni doktrinin 1997 ya da 2000 tarihli stratejiden farkı ekonomik konulara verilen ağırlık olmuştur. Ekonomik güvenliğin aynı zamanda ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olduğu kaydedilmiştir. Bir başka önemli nokta ise dar kapsamlı güvenlik anlayışının yerini, daha geniş ölçekli ve çok boyutlu bir anlayışın almış olmasıdır. Bu çerçevede güvenlik güçlerinin sivil toplum ile yakın işbirliği içinde olması ve Rusya’nın temel çıkarlarının başında demokrasi ve sivil toplumun geliştirilmesi, ekonomide rekabet gücünün artırılması ve toprak bütünlüğünün korunması gösterilmiştir. Aynı zamanda Rusya’nın yeniden küresel bir güç olması gerektiği çok kutuplu dünya düzenine doğru giden bir ortamda bir denge unsuru olarak yer alması gerektiği belirtilmiştir.

Enerji konusuna da daha fazla vurgu yapılmış, uluslararası politikada Orta Asya, Ortadoğu, Kuzey Kutbu, Barentz Denizi ve Hazar’daki enerji kaynaklarının kontrolünün önemli bir yer teşkil edeceği belirtilmektedir. Daha önce de olduğu gibi NATO’nun yayılma stratejisi Rusya için bir tehdit olarak görülmüştür. Bu

noktada özellikle NATO'nun füze kalkanı projesinin yarattığı güvenlik riskine dikkat çekilmiştir. Yeni belgede ayrıca uluslararası kurumlar içinde “BDT, ŞİÖ, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Avrasya Ekonomik Topluluğu”nun işlevselliğinin artırılması gerektiği de yer almıştır (Gülşen, 2018, s.6).

Ukrayna krizi, Arap Baharı ve Suriye iç savaşı gibi uluslararası alanda meydana gelen önemli gelişmelerden dolayı Başkan Putin tarafından 2016’da strateji belgesi yenilenmek zorunda kalmıştır. İmzalanan yeni ulusal güvenlik strateji belgesi incelendiğinde 2000’li yıllarda Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da meydana gelen Batı destekli “renkli devrimlerin” benzerlerinin, gelecek yıllarda da Rusya için tehdit olma potansiyeli taşıdığını belirtmesi açısından dikkate değerdir. Ayrıca kimyasal silahlar, Rusya’nın karşılaşılabileceği en büyük tehditler olarak gösterilmiştir.

Önceki belgelerde olduğu gibi yeni strateji belgesinde de “NATO’nun Rusya sınırlarına kadar yaklaşması” başka bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Ancak NATO’nun Rusya sınırlarına doğru genişlemesi, geçmişte Sovyet Bloğu’na dahil olan Doğu Avrupa ülkelerinin ABD ile teknolojik alanda geliştirdiği işbirliğinden rahatsızlık duyulmasına karşın “Rusya’nın NATO, ABD ve AB ile hâlâ diyalog ve iyi ilişkilerden yana olduğuna” işaret edilmektedir. Belgede yer alan başka bir konu ise “ABD ve AB’nin Ukrayna’daki darbeye destek olduğu ve Ukrayna halkı içinde derin bir ayrılık yaratarak silahlı çatışmalara yol açtığı” konusudur. Aşırı sağcı ideolojilerin ön plana çıkması ve özellikle oluşturulan “Düşman Rusya” imajının, Avrupa’da istikrarsızlık kaynağı yarattığı belirtilmiştir. Kırım işgali ve ilhakinin ardından Doğu Ukrayna’da da paramiliter grupları destekleyen Rusya, bu ifadelerle Ukrayna içindeki De-Facto¹⁰ bölünmenin temel sebebi olarak Batılı ülkeleri göstermeyi amaçlamaktadır. Ekonomiye de belgede önemli bir yer ayrılmış, Rus ekonomisinin kaynak bağımlılığı yüzünden rekabetçi olmadığı ve istikrarın sağlanamadığına dikkat çekilmiştir. Yukarıda ana hatları ile ortaya konulan 1997,

¹⁰ De Facto: “Latince kökenli uluslararası bir hukuk terimidir. Dilimize fiilen ya da eylemden dolayı olarak aktarılabilecek olan bu terim daha çok bir devlet ya da hükümetin tanınması ile ilgili olarak kullanılmaktadır. Bir devletin tanınmasında karşılaşılan güçlükler ve erken tanınmanın doğurduğu sakıncalar, devletlerin böyle bir tanıma yöntemine başvurulmasına yol açmıştır. Buna göre tanıyan devlet, yeni devleti, geçici ve belirli hukuki ilişkilerle sınırlı olmak üzere fiili bir kuruluş olarak tanıma yoluna gidebilmektedir.” Erişim Adresi: “<http://www.tuicakademi.org/tanima-recognition/>”, Erişim Tarihi: 10 Mart 2019

2000, 2009 ve 2016 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji belgeleri Rusya'nın iç ve dış tehditler olarak gördüğü konulara dair önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Benzer veriler askeri ve dış politika doktrinlerinde de yer almaktadır (Gülşen, 2018, ss.7-8).

1.5.2. Askeri doktrinler

SSCB'nin dağılmasından günümüze kadar geçen sürede 1993'de yayımlanan Askeri Güvenlik Doktrininin ardından 2000, 2010 ve 2014 yıllarında açıklanan yeni Askeri Güvenlik Doktrinleri, Rusya'ya yönelik dış tehditleri ve bu tehditlere karşı oluşturulacak ulusal savunma yollarına odaklanmıştır. Yaklaşık 45 yıl Batı Bloğu ile girilen soğuk savaşın ardından, ilk kez 1993'de kabul edilen askeri doktrin ile ülkenin içinde olduğu siyasi belirsizlikten kaynaklanan durum nedeniyle yeni dönemde karşı blok unsurlarıyla nasıl bir ilişki kurulacağına dair net ifadeler kullanılmaktan kaçınılmıştır. Ülkenin askeri güvenliğinin sağlanmasının ilk koşulu olarak içerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesi gösterilmiş ve yakın komşular başta olmak üzere başat güçlerle iyi ilişkiler kurulması yönünde ılımlı bir dil kullanılarak yazılmıştır. Bu çerçevede hiçbir ülke için düşman tanımlaması yapılmamıştır ve NATO kelimesi belgede yer almamıştır. Ancak, askeri blokların (NATO kastedilmektedir) ve birliklerin genişlemesi ve Rus sınırlarına kadar dayanması, tehdit olarak vurgulanmıştır. Belgede Rusya'ya saldırı olmadığı sürece nükleer silahların herhangi bir devlete karşı kullanılmayacağı, nükleer silahların azaltılması için farklı yollar aranacağı belirtilmiştir. Rusya'ya yönelik potansiyel dış askeri tehdit unsurları olarak ise şunlar sıralanmıştır: Rusya ya da müttefiklerine yönelik toprak talebi, nükleer ya da yıkıcı silahların kullanılması, yerel silahlı çatışmalar, yabancı ülkelerdeki Rus vatandaşlarının haklarına yönelik baskı, yabancı ülkelerdeki Rus silahlı unsurlarına dair saldırı ve uluslararası terörizm. Bu bağlamda ana tehditler olarak yerel savaşlar ve silahlı çatışmalar ön planda tutulmuştur.

Vladimir Putin'in başkan olmasından sonra 21 Nisan 2000'de imzaladığı askeri doktrinde: Devletin en önemli görevi olarak Rusya'nın askeri güvenliğinin sağlanmasının belirtilmesi bir önceki doktrinine göre önemli değişiklik olarak göze çarpmaktadır. Uluslararası sistemin giderek karmaşık ve istikrarsız bir durum

almaya başladığı, bazı devletlerin silahsızlanma konusunda uluslararası anlaşmaları ihlal ettiğine dikkat çekilmektedir. Doktrinin hedefinde daha önce imzalanan silahsızlanma anlaşmalarını ihlal ettiği suçlamasında bulunulan ABD yer almaktadır. Belgede BM Sözleşmesi'ne, Rusya'nın güvenliğine ve ulusal çıkarlarına aykırı hareket etmeyen her devletin bir ortak olarak görüldüğü vurgulanmaktadır.

Nükleer silahların kullanımına ilişkin ise Rusya'ya, ya da müttefiklerine karşı nükleer silah kullanılması halinde Rusya'nın da nükleer silah kullanma hakkının bulunduğu belirtilmektedir. 2000 tarihli doktrinde en önemli dış tehdit olarak, uluslararası güvenlik sorunlarının aşılmasında Rusya'nın çıkarlarının göz ardı edilmesi ve çok kutuplu dünyada etkili bir merkez olarak Rusya'nın güçlenmesine engel olunması gösterilmiştir.

AB'nin Doğu Ortaklığı projesi ve NATO'nun eski Sovyet ülkeleri ile işbirliği anlaşmalarını ulusal güvenlik tehdidi olarak gören ve bunun da daha önceki doktrinlerde açıkça ifade eden Rusya, Gürcistan'da söylemden eyleme geçme ihtiyacı hissetmiştir (Gülşen, 2018 s. 9).

Gürcistan'da dış politika, Kasım 2003 tarihinde yaşanan Gül Devrimi'nin etkisiyle Batı eksenine doğru kaymaya başlamış, Ocak 2004'te Batı yanlısı politikalar yürüten Saakaşvili'nin Gürcistan Başkanı olarak göreve başlaması Gürcistan için bir dönüm noktası olmuştur. Saakaşvili, politika önceliğini NATO ve AB üyeliği olarak hedeflemiştir. Özellikle Gürcistan'ın NATO'nun Nisan 2008'deki Bükreş Zirvesi'nde gerekli şartları yerine getirmesi halinde NATO üyesi olabileceğine yönelik müttefiklerle anlaşılması (Falkowski, 2016, s.13), Rusya açısından bardağı taşıran son damla olmuştur.

Rusya'nın Ağustos 2008'de Gürcistan'la yaşadığı ve 5 gün süren savaş Rus ordusunun çok ağır hareket ettiğine dair eleştirilmesine neden olmuştur. Rus yönetimi, Gürcistan müdahalesi sonrasında Abhazya ve Güney Osetya özerk cumhuriyetlerinin tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan etmesini sağlamış sonra da bu bölgelerin bağımsızlıklarını tanımıştır. Aslında bu durum, 17 Şubat 2008'de ABD'nin desteği ile Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge konumunda olan Kosova'nın bağımsızlığına bir cevap niteliği de taşımaktadır. Bu gelişmeler ışığında Rusya'nın yeni bir askeri doktrin yazma ihtiyacı doğmuştur. 2010 yılında hazırlanan askeri doktrinde uluslararası ilişkilere yönelik kötümser bir tablo hakim olmuştur. Rusya'ya yönelik bazı alanlardaki askeri tehditlerde bir artış olduğu ve bu

tehditlerin çözümü için siyasi, diplomatik ve askeri olmayan diğer yolların kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. 2000 tarihli doktrinde yer alan “Rusya, ABD ile eşit temellerde nükleer silahlarını azaltmaya hazırdır” ifadesinin yeni doktrinde yer almaması ise oldukça dikkat çekici bir husus olarak göze çarpmaktadır. Yeni belgede temel dış tehdit unsuru olarak NATO’nun uluslararası hukuku ihlal etme çabaları ve Rusya sınırlarına ilerleme girişimleri gösterilmiştir. Aynı zamanda stratejik füze savunma sistemlerinin yayılması ve uzayda silahlanma da temel dış tehdit unsurları içinde yer almıştır. Rus ordusunun temel görevi olarak ise stratejik caydırıcılık ve yurtdışında yaşayan Rus vatandaşlarının silahlı saldırılardan korunması gösterilmiştir.

Rusya’nın halen yürürlükte olan askeri doktrini 2014’de kabul edilmiştir. Bu doktrinin oluşmasına neden olan olaylar ise: Arap Baharı, Suriye iç savaşı, Ukrayna krizi ve terör saldırılarındaki artış gösterilebilir. Doktrinde temel iç tehdit olarak etnik ve sosyal gerilimlerin provoke edilmesi, etnik ve dini düşmanlığın yükselmesi gösterilmektedir. Temel dış tehdit olarak ise bir önceki belgede de yer aldığı gibi NATO’nun uluslararası hukuku ihlal eden davranışları ve Rusya sınırlarına doğru genişleme çabaları olduğu belirtilmektedir. Ancak son doktrinde öncekilere oranla daha kesin ve sert ifadelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Belgede silahlı kuvvetlerin görevleri arasında Rusya’nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumanın yanı sıra, genel uluslararası hukuka ve prensiplere bağlı kalarak Rusya’nın sınırları dışında silahlı güç konuşlandırılmasının yer alması oldukça önemlidir. 2014’de Kırım işgali ve ardından Suriye müdahalesinde Rusya’nın bu tutumunun sahaya taşıdığı görülmüştür. Genel olarak bakıldığında 1993, 2000, 2010 ve 2014’de kabul edilen askeri doktrinlerde iç ve dış tehdit seviyesinin sürekli olarak yükseldiği, temel dış tehdit olarak NATO’nun genişlemesi, iç tehdit olarak ise etnik ve dini aşırıcılık ile terörün yer aldığı, daha önce işbirliği yapılabilecek bir ortak olarak görülen Batı’nın giderek bu tanımın dışında bırakıldığı açıkça görülmektedir (Gülşen, 2018 s. 10).

1.5.3. Dış politika doktrinleri

Dış Politika Doktrinleri, Rusya’da devlet yönetiminin karar alma mekanizmalarında başvurulan, uluslararası alanda Rusya’nın genel siyasi amaç ve önceliklerini belirleyen önemli doktrinlerden bir diğeridir. SSCB dağıldıktan sonra 1993, 2000, 2008 ve 2013 olmak üzere üç dış politika doktrini kabul edilmiştir. Ancak son doktrin 2016’de güncellenmiştir. Rusya’nın 1993’te kabul edilen ve “Monroe Doktrini” olarak adlandırılan ilk dış politika doktrininde “yakın çevre” politikasıyla, eski Sovyet coğrafyası öncelik açısından birinci sırada yer almıştır. Yakın çevresinde küresel aktörlerin etkin olmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda doktrinde ABD, Batı Avrupa ve Asya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine de önem verilmiştir. Yeltsin’in ardından gelen Putin Yönetimi’nin dış politikasına ise 2000’de yayımlanan Dış Politika Doktrini yön vermiştir. Tek kutuplu sistemden çok kutuplu bir uluslararası ilişkilere vurgu yapılarak, karşılıklı çıkarların dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda BMGK’nin uluslararası ilişkilerde etkisinin artırılması ve Rusya ekonomisinin geliştirilmesi gerektiği kaydedilmiştir. Diğer bir konu ise Rus şirketlerinin devlet tarafından korunması ve küreselleşmenin Rusya olmadan gerçekleşmeyeceğinin belirtilmesidir.

2008’de dönemin Devlet Başkanı olan Dmitriy Medvedev’in öncülüğünde, Gürcistan savaşının ardından yeni bir dış politika doktrini kabul edilmiştir. Bu belgede de bir önceki doktrinde olduğu gibi çok kutupluluk, ekonomik çıkarların gözetimi ve ABD-Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesine atıf yapılmıştır.

2013 yılında hayata geçirilen yeni dış politika doktrini, diğer askeri doktrinler ve ulusal güvenlik strateji belgesinde olduğu gibi çok kutuplu dünyaya vurgu yapmıştır. Belgede BM’nin bulunacağı yeni bir uluslararası sistemin oluşturulması ve BMGK¹¹ daimi üyelerinin statüsünün korunması öngörülmektedir. Burada özellikle dikkat çekilmek istenen nokta ülkelerin içişlerine dışarıdan müdahalenin

¹¹ BMGK: “Uluslararası barış ve güvenliğin korunması için BM Şartı altında başlıca sorumluluğu, vardır. 15 üyesi [5 asil (Rusya, ABD, Çin, İngiltere, Fransa), 10 daimi olmayan üye (Genel Kurul tarafından iki yıllığına seçilen)] bulunmaktadır. Her üyenin bir oy hakkı vardır. Tüzüğe göre, tüm Üye Ülkeler Konsey kararlarına uymak zorundadır. Güvenlik Konseyi, barışı veya saldırganlık eylemini tehdit eden bir tehdidin varlığını belirlemede öncülük eder.”

Erişim Adresi: “<http://www.un.org/en/sections/about-un/main-organs/index.html>”, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

ve uluslararası yaptırımların sadece BMGK aracılığı ile yapılmasıdır. (BMGK onayı olmadan 2003 yılında ABD'nin Irak müdahalesi örneği gibi.)

Doktrinde NATO'nun füze kalkanı projesine de atıf yapılmakta ve tek taraflı bu tür füze savunma sistemlerinin kurulmasına destek verilmemektedir. Söz konusu doktrin Kasım 2016'da güncellenmiştir. Geçen üç yılda Rusya açısından Kırım işgali ve Suriye askeri müdahalesi gibi çok önemli iki gelişme meydana gelmiştir. Güncellenen belgede Rusya'nın çatışma değil barış ve düşman değil dost/müttefik arayışında olduğunu, ulusal çıkarlarının görmezlikten gelinmesine izin verilmeyeceği; ihtiyaç duyulduğunda bölgesel/küresel sorunların çözümüne katkıda bulunmaya hazır olduğu vurgulanmıştır.

Ayrıca Rusya'nın uzun vadeli hedefinin, ABD ile ekonomik alanda çıkar dengesi üzerinde anlaşmazlıkların çözümü, istikrarlı ve öngörülebilir bir ilişki geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda Rusya'nın en önemli ekonomik ve ticari ortağının Avrupa olduğu ve AB ülkeleriyle ilişkilerinin Rusya dış politikasının başlarında yer aldığı belirtilmiştir. ABD ve AB ile ilişkilere yapılan bu olumlu vurgu, Rusya'nın Kırım müdahalesi sonrası maruz kaldığı ekonomik yaptırımlar konusunda ABD ve AB ile ilişkileri yumuşatma istediği şeklinde yorumlanabilir (Gülşen, 2018 s. 10).

1.6. Rusya'nın Askeri Yayılmacılık Faaliyetleri

Rusların yayılmacılık faaliyetleri 15.yüzyılın ortalarından beri sürdürme gayreti içerisinde oldukları bir eylemdir.

Harita 1.2. Rusların yayılma süreci (1462-1947)

Kaynak: Philebersole, 2019

1.6.1. Rusya'nın silahlanma programı ve askeri gücü

Rusya askeri yayılmacılık stratejisine paralel olarak yoğun bir silahlanma programını da hayata geçirmiş durumdadır. Bu kapsamda kabul edilen 2011-2020 Silahlanma Programı çerçevesinde silahlı kuvvetleri için yeni ve güçlendirilmiş silah sistemlerinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu program çerçevesinde silahlı kuvvetler için yapılacak toplam harcama 19 trilyon ruble (2011 yılı döviz kuruyla 647 milyar dolar) olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda personel, tatbikatlar ve operasyonlarla ilgili harcamalar bu miktara dahil edilmemiştir.

Rusya'nın söz konusu silahlanma programı kapsamında "kara ve denizden atılabilen kıtalararası 400 adet stratejik füze, 50 savaş gemisi, 20 adet deniz altı ve 600 adet savaş uçağı (beşinci nesil savaş uçakları, SU-57 dahil) olmak üzere Rus ordu envanterine katılması planlanmaktadır. Ayrıca binden fazla helikopter, 28 adet S-400 hava füze savunma sistemi, 38 adet Vityaz hava savunma sistemi, 2300 tank ve 17 bin adet çeşitli amaçlar için kullanılacak askeri aracın" da yeniden yapılanma kapsamında orduya dahil edilmesi planlanmaktadır. Silahlanma programı kapsamında 2013-2015 döneminde ciddi bir kaynak artışı sağlamıştır. Ancak Kırım işgali ardından Batı tarafından uygulanan ekonomik yaptırımlar ve 2015'de Suriye'ye askeri müdahalede Rusya'nın savunma bütçesini etkilemiştir. Elbette bu durum silahlanma programının planlandığı gibi işlemesinin de önünde engel teşkil etmektedir. Nitekim Rusya savunma bütçesinde 2017'de yüzde 25 oranında azaltmaya giderek 1990'dan beri yaşanan en büyük kesintiyi gerçekleştirmiştir.

Dünyadaki 137 ülke arasında yapılan silahlı kuvvetlerin karşılaştırmasına göre ABD birinci, Rusya ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 1.3. ABD ve Rusya'nın askeri güçleri

Özellik	ABD	RUSYA
Dünya'daki Askeri Güç Sıralaması	1.	2.
Toplam Nüfus	329,256,465	142,122,776
Aktif Askeri Personel	1,281,900	1,013,628
Yedek Personel	860,000	2,572,500
Toplam Personel	2,141,900	3,586,128
Savunma Bütçesi	716 milyar dolar	44 milyar dolar
Dış Borç	17,9 trilyon dolar	540 milyar dolar
Toplam Uçak	13,398	4,078
Savunma ve Taarruz Uçağı	5,193	2,328
Toplam Helikopter	5,760	1,485
Taarruz Helikopteri	971	514
Tank	6,287	21,932
Zırhlı Muharebe Aracı	39,223	50,049
Topçu Silahları	1,856	10,548
Roketler	1,056	3,860
Deniz Unsurları Toplamı	415	352
Uçak Gemisi (Helikopter platformlular dahil)	24	1
Denizaltı	68	56
Fırkateyn	22	13
Destroyer	68	13
Korvet	15	82
Mayın	11	47

Kaynak: Globalfirepower, 2019

Rusya tarafından son dönemde yeni geliştirilen önemli silahlar kapsamında Rusya Savunma Bakanlığı tarafından Temmuz 2018 tarihinde tüm dünyaya duyurduğu yeni nesil silahları olan: ağırlığı 200 tonun üzerinde, füze savunma sistemlerine yakalanmayan, nükleer başlıklar takılabilen (hipersonik olanlar dahil) Sarmat; onlarca kilometre irtifada seyredebilen ve Mach 20'nin üzerindeki hipersonik hızlarda uçabilen Avangard kanatlı planörlü stratejik füze sistemi; mevcut ve gelecekteki tüm füze savunma sistemlerini bypass edebilecek kapasiteli stratejik füzeli nükleer silah kompleksi olan Burevestnik kruz füzesi; kıtalararası menzile sahip, uçak gemilerini imha etme imkanı olan denizaltı İHA sistemi Poseidon; Peresvet lazer kompleksi; Mig-31 ve Tu-22M3 uzun menzilli bombardıman uçaklarında testi başıyla tamamlanan Kinjal hipersonik füzesini yayınladığı videolarla kamuoyuna tanıtmıştır (Sputniknews, 2018b).

Rusya askeri güç sıralamasında nicelik olarak ABD'nin gerisinde olsa bile geliştirdiği yeni silah sistemleri ile nitelik olarak büyük bir gelişme gösterdiği ve aradaki farkı büyük oranda kapattığı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bu silahlar ABD cephesinde büyük kaygılara da neden olmaktadır.

SIPRI'nin silah transferi raporuna göre dünyadaki silah transferi hacmi 2014-2018 yılları arasındaki dönemde, bir önceki 2009-2013 dönemine göre yüzde 7,8 oranında artış göstermiştir. Silah ihracatında birinci sırayı ABD, ikinci sırayı Rusya almıştır. Diğer sıralama ise Fransa, Almanya ve Çin şeklinde olmuş, Türkiye yüzde 170 artışla 14'üncü sırada yer almıştır. Ortadoğu'ya silah transferi de bir önceki döneme göre % 87 artış göstermiş, ABD'nin toplam silah ihracatının % 52'sini Ortadoğu'ya yaptığı raporda belirtilen hususlar arasında dikkat çekmektedir (T24, 2019a). Bu durum da Ortadoğu'da bitmek bilmeyen kargaşa, çatışma ve savaşın ABD ve Rusya ile başat güçlerin işine geldiği anlamı taşımakta ve ayrı bir rekabet alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

1.6.2. Gürcistan krizi

Rusya 2008 yılındaki Gürcistan müdahalesi sonrası, Abhazya ve Güney Osetya ile askeri anlaşmalar imzalayarak bölgedeki askeri varlığını kalıcı hale getirmiştir. Nisan 2008 tarihinde Abhazya'nın sınırlarının ortak korunması konusunda anlaşma imzalayan Rusya, Eylül 2009'da imzalanan anlaşma ile Abhazya'nın Karadeniz kıyısındaki Gudutu'ya 1700 asker yerleştirmiştir. Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev ve Abhazya lideri Sergey Bagapş, Rus askerlerinin 49 yıl kalmasını sağlayacak askeri üs anlaşmasını 17 Şubat 2010 tarihinde imzalamıştır. Mevcut anlaşma tarafların itirazları olmaması durumunda, 15'er yıl aralıklarla otomatik olarak uzatılması da karara bağlanmıştır. Rusya böylece anlaşmayı devamlı hale getirirken, asker sayısını iki katına çıkarabilmeyi garanti altına almıştır (Haberler, 2010).

Bununla birlikte Rusya Oçamçıra'da da bir deniz üssü kurarak, Karadeniz'de ki nüfuz alanını güçlendirmiştir. Yapılan bu anlaşmalar sonucunda Abhazya'da kara ve deniz üssü elde eden Rusya, yaklaşık 4.000 askerini bu üslere konuşlandırmıştır. Aynı zamanda S-300 hava savunma sistemlerini de Abhazya'ya

yerleştirerek birliklerinin güvenliğini sağlamıştır. Rusya, Güney Osetya ile benzer anlaşmalar imzalamış 2008 tarihinden beri Şinvali’de bulunan 4. Rus askeri üssünün yanı sıra, Kurt ve Java’da hava üssü, Dzartsemi’de ise bir eğitim merkezinde yaklaşık 4.000 asker görev yapmaktadır. Rusya, Güney Osetya’nın savunma ve güvenliğini sağlamaya 2015’de “ittifak ve entegrasyon anlaşması” imzalanmıştır. Mart 2017’de Rusya ve Güney Osetya arasında imzalanan yeni askeri anlaşma sonucunda, Güney Osetya’nın bazı askeri birliklerinin Rusya ordusuna katılması sağlanmıştır. Böylece Rusya Abhazya ve Güney Osetya ile imzaladığı askeri anlaşmalar sonrasında bölgede askeri açıdan çok daha etkin bir güce kavuşma imkânını elde etmiştir (Gülşen, 2018, s. 13).

1.6.3. Ukrayna krizi

Ukrayna’nın NATO ilişkileri kapsamında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi’ne 1991’de, Barış için Ortaklık programına 1994 yılında katılmıştır. NATO-Ukrayna Komisyonu (NUC) işbirliğini ilerletmek üzere kuran 1997 Özel Bir Ortaklık Şartı’nın imzalanmasıyla ilişkiler güçlendirilmiştir. Bükreş Zirvesi’nde ve dışişleri bakanları toplantısında Aralık 2008’de alınan kararları yansıtan "NATO ile Ukrayna Arasında Belirgin Bir Ortaklık Konusunda Tüzüğü Tamamlama Beyanı" 21 Ağustos 2009 tarihinde imzalanmıştır. Kasım 2012’de NATO, Ukrayna savunma bakanlığının talebi doğrultusunda Ukrayna ile Savunma Eğitimini Geliştirme Programı (DEEP) başlatılmıştır. Şubat 2013’de NUC savunma bakanları, eğitim ve tatbikatlar dahil olmak üzere NATO-Ukrayna işbirliğini güçlendirmeyi kabul etmiş; Ukrayna’daki eski subayların yeniden eğitilmesi; eski Sovyet askeri bölgelerinden radyoaktif kaynakların etkisiz hale getirilmesi kararlaştırılmıştır (NATO, 2018a).

Ukrayna’nın komşuları olan Polonya, Slovakya ve Macaristan’ın 2004’de, Bulgaristan ve Romanya’nın da 2007’de AB’ye üye olması, Ukrayna ve AB’yi komşu yapmıştır. Genişlemesi ile enerji ihtiyacı artan AB, Rusya’dan enerji kaynaklarını taşıyan boru hatlarının geçtiği Ukrayna’nın AB değerlerini benimsemiş güvenli bir komşu olması arzu edilmiştir (Avcı, 2016, s. 80). Ancak

sonrasında yaşanan gelişmeler Batılı ülkelerin beklediği gibi olmamış, Rusya bu durumu kendi lehine çevirmeyi başaramamıştır.

Harita 1.3. AB üyesi ülkeler

Kaynak: Europa, 2019

AB ilişkileri doğrultusunda Kasım 2013'te dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile ortaklık ve serbest ticaret anlaşmasını askıya alması sonrası Kiev'de 11 Aralık 2013'te protesto gösterileri başlamıştır. Protestolar 16 Ocak 2014 tarihine kadar her hafta sonu binlerce kişinin katılımıyla devam etmiştir. Şubat 2014'te radikal milliyetçi örgütler protestolarda aktif rol gösteremeye başlamıştır. 2014 Şubat sonunda protestocuları arasında üç AB ülkesi Almanya, Fransa ve Polonya dışişleri bakanının arabuluculuğunda gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda uzlaşmaya varılmıştır. Ancak Ukrayna'da sular durulmamış, siyasetin ve sokağın ateşi düşmemiş, devlet başkanlığı seçimlerinin 25 Mayıs 2014'te yapılması kararlaştırılmıştır. Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç, iktidardan uzaklaştırılarak ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. ABD ve AB darbe'ye destek vererek, yeni Kiev yönetimini kontrolleri altına almıştır (Sputniknews, 2015a).

Tüm bu gelişmeler ışığında Rusya karşı hamleye geçerek Mart 2014'de Kırım'ı işgal etmiştir. Kırım'daki Sivastopol üssünden ve Kerç'den Kırım'a asker sokan Rusya, tek kurşun atmadan Kırım'ın kontrolünü kısa bir sürede ele geçirmiştir. Uluslararası hukuka aykırı olarak icra edilen referandum sonrasında Rusya'ya bağlanma yönünde çıkan karar uygulamaya konmuş ve Rusya Kırım'ı

ilhak etmiştir. Rusya'nın Karadeniz gücünün en önemli unsurlarından birini teşkil eden Sivastopol'deki askeri varlığı, Rus donanmasına 1783'ten beri ev sahipliği yapan ve 1954'e kadar neredeyse 200 yıl kesintisiz olarak Rus hakimiyetinde bulunan Kırım yarımadası, SSCB döneminde Ukrayna'ya bırakılmıştı. Rusya'nın Kırım'ı önce işgal sonra da ilhak ederek topraklarına katması Karadeniz'deki askeri varlığını artırmasına imkan sağlamıştır.

Abhazya Oçamçıra'da bir deniz üssü elde eden Rusya, Ukrayna ile 1997 yılında imzalanan antlaşma ile 2042'ye kadar kullanım hakkını elde ettiği Sivastopol limanını Kırım'ı ilhak etmesinden sonrasında deniz üssünün sahibi konumuna gelmiştir. Böylece bölgedeki askeri güç dengesini kendi lehine çevirmiştir. İşgal sonrası Kırım'daki eski askeri tesislerin modernizasyonuna başlayan, yaklaşık 30 bin askeri yarımada da bulunduran Rusya birçok yeni askeri tesis ile faaliyet göstermeye devam etmektedir. Bu kapsamda Sovyet döneminde kullanılan eski askeri tesislerin yeniden faaliyete geçirmiştir. Bu kapsamda Kefe (Feodosiya) şehrinin yakınında ve Dnepr şehrinde bir gözetim istasyonunun da yeniden askeri kullanıma tesis edilmiştir. Angara (Perevalnoye) köyündeki daha önce Ukrayna'nın kontrolünde olan ancak kullanılmayan iki askeri tesis Rusya tarafından onarılmaktadır. Aynı bölgede cephane, 500'den fazla askeri araç kapasiteli garajlar, yemekhane ve silah deposunun inşa edilmesi üzerine çalışılmaktadır. Daha önce sivil havacılık için kullanılan Belbek havaalanı da askeri üsse çevrilmiştir.

Rusya Kırım'dan sonra Ukrayna'nın doğusundaki sanayi bölgesi olan Donetsk ve Luhank'da Rusya yanlısı milisleri de askeri olarak destekleyerek bölgede de-facto bir yapının oluşmasını sağlamıştır. Nitekim bölgede "Yeni Rusya" adında Donetsk-Luhansk Halk Cumhuriyeti ilan edilmiş ve gelinen noktada bölgede tesis edilen yerel meclis, hükümet ve bakanlıklar gibi organlar Rusya'nın desteği ile tamamen Ukrayna yönetiminden bağımsız hareket etmektedir. Ukrayna kaynaklarına göre ülkenin doğusu fiilen işgale uğramış ve bölgede 6 bin civarında Rus askeri bulunmaktadır (Gülşen, 2018 s. 14).

Mart 2014 tarihinde Rusya tarafından ilhak edilen Kırım'daki gelişmeler doğrultusunda Türkiye özellikle Kırım Tatarlarının güvenliklerinin temini, hak ve menfaatlerinin gözetilmesi" maksadıyla Ukrayna ve Rusya ile yapılan görüşmelerde gündeme getirmektedir. Anavatanlarına dönemeyen Kırım Tatarlarının yaşam şartlarının iyileştirilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir

(Çavuşoğlu, 2019). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroşenko ile 09 Mart 2016 tarihindeki düzenlediği basın toplantısında, "Türkiye Kırım'ın gayrimeşru ilhakını tanımamıştır, tanımayacaktır." (Sondakika, 2015) açıklamasıyla da Türkiye tarafından Rusya'nın Kırım'ı ilhakını tanımayacağını altı çizilmiştir.

1.6.4. Rusya'nın çevre ülkeler ile askeri ilişkileri

Rusya'nın askeri varlığını artırarak nüfuzunu genişletme çabaları özellikle yakın çevresindeki ülkeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda yakın çevresi ve eski Sovyet ülkeleri ile yakın iş birliğini sürdürme gayreti içerisinde.

1.6.4.1. Ermenistan-Rusya ilişkileri

Rusya Kafkasya'daki askeri nüfuzunu artırma yönünde Ermenistan ile de yeni anlaşmalar imzalamıştır. Bu kapsamda, NATO'nun füze kalkanı projesine karşı kendi füze kalkanını oluşturma hedefini gerçekleştirmeyi hedefleyen Rusya, 2015'de Ermenistan ile ortak hava savunma anlaşması imzalamıştır. Anlaşma sonrasında ise Ermenistan'da S-300 hava savunma sistemi kurulmuştur.

30 Kasım 2016'da Kafkasya bölgesinde Rusya ve Ermenistan'ın askeri güvenliğini sağlaması amacıyla ortak ordu grubunun oluşturulmasına yönelik imzalanan anlaşma, 14 Temmuz 2017'de Rus parlamentosunun alt kanadı Devlet Duması tarafından onaylanmıştır. Anlaşmanın amacının Rusya veya Ermenistan'a karşı gerçekleştirilebilecek muhtemel saldırıyı "tek komuta, tek fikir ve tek plana göre" ortadan kaldırma olduğu belirtilmiştir (Sputniknews. 2017).

Böylece Rusya Kafkasya bölgesinde hem hava hem de kara hakimiyetini güçlendirmiş, bölgedeki askeri ittifaklarla iş birliğini geliştirerek yakın çevresinden doğabilecek güvenlik tehditlerinin önüne bir savunma hattı oluşturmuştur.

1.6.4.2. Rusya'nın Orta Asya'daki askeri üsleri

Rusya'nın Orta Asya'da Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan'da askeri üsleri mevcuttur. Kazakistan'daki askeri tesisler Rus silahlarının deneme merkezi niteliğindedir. Tacikistan ve Kırgızistan'daki askeri üsler ise KGAÖ¹²'nin Acil Müdahale Güçleri tarafından kullanılmaktadır (Aliyev, 2016, s.4). Üslerin kullanım süreleri dikkate alındığında Rusya'nın bölgede en az 20-30 yıl daha varlık göstereceği düşünülmektedir. 2006'da Rusya liderliğindeki KGAÖ'ye üye olan Özbekistan, 2012'de önerilerinin dikkate alınmadığı gerekçesiyle örgütten ayrılmıştır. Bu nedenle Özbekistan'da Rusya'ya ait üs bulunmamaktadır. Türkmenistan'da da üssü bulunmayan Rusya, Türkmenistan ile 1995'den buyana "tarafsızlık" politikası izlemekte, dostane ilişkiler Türkmenistan'ın bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından kurulmuş ve stratejik ortaklık şeklinde sınırlı olarak sürdürülmektedir (Aliyev, 2016 ss. 10-11).

Harita 1.4. Rusya'nın Orta Asya'daki üsleri

Kaynak: Aliyev, 2016

¹² Putin, "BDT kapsamında yürütülen politikayı yetersiz bularak 2002'de Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün (KGAÖ) kuruluşuna öncülük etmiştir. Kremlin, KGAÖ ile Orta Asya ülkelerinin askeri nitelikli organizasyonlara üye olmasının önüne geçmiş, NATO'nun bölgeye doğru genişlemesini engellemiştir."

Son olarak 28 Mart 2019’de Kırgızistan ile Rusya arasında askeri iş birliğini artırmak başta olmak üzere ekonomi ağırlıklı 6 milyar Dolar değerinde 16 farklı anlaşma ve protokol imzalanmıştır. Putin, "Rusya ile Kırgızistan arasında askeri ve askeri-teknik alanda iş birliğini güçlendirme konusunda anlaştık. Kırgızistan’daki Rus askeri üssü ülkenin savunma kabiliyetine önemli ölçüde katkı sağlıyor. Bu üssün varlığı Orta Asya’da güvenlik ve istikrar için önemli bir faktördür." İfadelerini kullanmıştır (Haberler, 2019).

1.6.5. Rusya’nın yurtdışındaki askeri varlığı

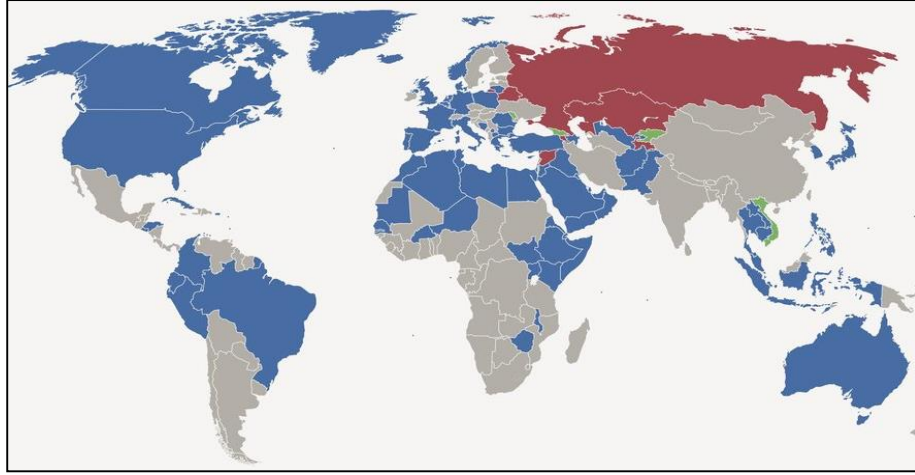
Rusya’nın diğer ülkelerdeki askeri üsleri ve BM barış gücü misyonları kapsamında: sekiz ülke (Suriye, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Moldova, Tacikistan, Vietnam, Ukrayna) ile Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde askeri üsleri; 17 ülkede de barış misyonları kapsamında askeri varlığı bulunmaktadır.

Harita 1.5. Rusya’nın dünyadaki askeri varlığı

Kaynak: Sputniknews, 2019a

Rusya’nın stratejik rakibi olan ABD ile dünyadaki askeri varlığı kıyaslandığında ABD’nin 42 ülkede, 587 üssü ve denizaşırı ülkelerde 114 üssü bulunmaktadır.

Harita 1.6. Rusya ve ABD’nin dünyadaki askeri varlığı

Kaynak: Bigthink, 2017¹³

1.7. NATO’nun Kuruluşu ve Üyeleri

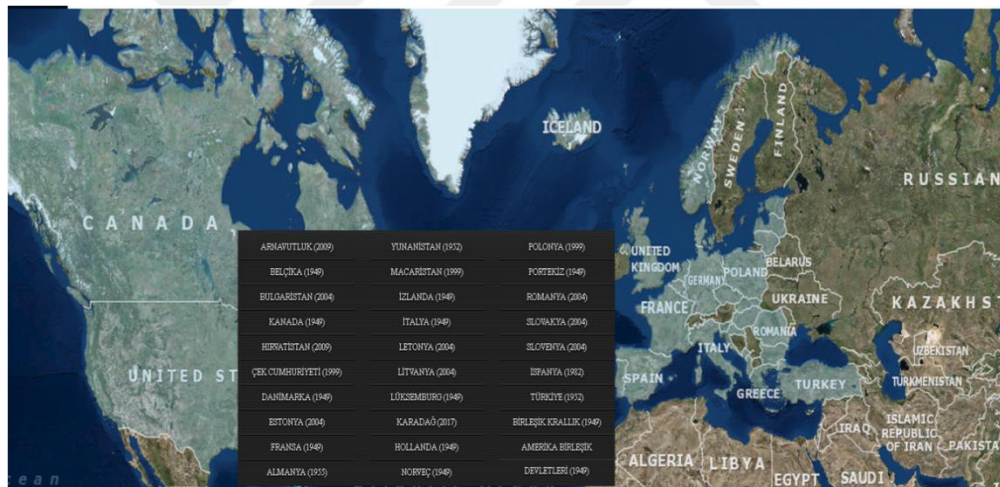
1917’den bu yana Sovyet ve Batılı devletler arasındaki düşmanlıklar, İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda yeniden ortaya çıkmıştır. Bu “Doğu-Batı” bölünmesi, çatışan çıkarlar ve siyasi ideolojiler ile artmıştır. Barış anlaşmaları ve tazminatlar konusunda yaşanan çatışmalar ve gerginlikler Nisan 1948’deki Berlin ablukası, Haziran 1948’de Çekoslovakya ve Norveç’deki darbe, Yunanistan ve Türkiye’nin egemenliğine yönelik doğrudan tehditler gibi olaylarla daha da şiddetlenmiştir.

SSCB’nin gücü birçok Doğu Avrupa ülkesine yayıldıkça, Batı Avrupa ülkeleri arasında Moskova’nın ideolojisini ve otoritesini Avrupa’ya dayatacağı endişesine neden olmuştur. 1945’te yapılan İkinci Dünya Savaşı’nın sonundan itibaren Batılı hükümetler savunma tesislerini azaltmaya ve güçlerini dağıtmaya başlamıştır. Ancak Ocak 1948’de İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesinde bir “ittifak ve karşılıklı yardım anlaşması” bir savunma ittifakı ve bölgesel bir gruplaşma ihtiyacından bahsetmiştir. ABD, Avrupa’ya askeri birliği sağlamayı ancak bir birleşme olursa kabul edeceğini açıklamıştır. Buna

¹³ Dünyadaki Amerikan ve Rus askeri varlığı (ABD mavi, Rusya kırmızı) ve her iki ülkenin de bulunduğu Moldova, Gürcistan, Kırgızistan ve Vietnam’ı (yeşil renkte) göstermektedir. Haritaya ilave olarak Suriye’yi de yeşil kategoride değerlendirmek yanlış olmayacaktır. ABD’nin 42 ülkede, 587 üssü ve denizaşırı ülkelerde 114 üssü bulunmaktadır.

cevaben Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık, Mart 1948 tarihinde Batı Birliği'ni oluşturan Brüksel Antlaşması'nı imzalamıştır. Ortak bir savunma sistemi sağlarken, imza sahipleri arasındaki bağları güçlendirmek üzere tasarlanan Brüksel Antlaşması nihayetinde Washington Antlaşması'nın temelini oluşturdu. Transatlantik bir antlaşmada müzakerelerin başlaması için zemin hazırlandı. 4 Nisan 1949'da 12 kurucu üye ülke olan "ABD, Birleşik Krallık, Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya, İzlanda Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, ve Portekiz" tarafından imzalanan Washington Antlaşması ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuş oldu (NATO, 2019f).

Mart 2019 ayı itibariyle 29 üyesi bulunan NATO'nun genişleme süreci devam etmektedir. Özellikle Haziran 2018'de Yunanistan ile arasındaki isim sorununu Prespa anlaşması ile çözen Makedonya, adını Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirmiş ve NATO'nun 30.üyesi olma yoluna girmiş, 06 Şubat 2019'da NATO ile katılım müzakeresini imzalamıştır (NATO, 2019g).

Harita 1.7. NATO üyesi ülkeler

Kaynak: NATO, 2019a

1.7.1. NATO Ortakları

NATO, Avrupa'dan Asya-Pasifik bölgesine kadar uzanan 40'tan fazla üye olmayan ülke ağıyla güvenlik ve istikrarı sağlamak için Ortak ülkeler ile NATO pratik iş birliği ve diyalogun farklı yönlerini kapsayan, bireysel ilişkiler

kurmaktadır. Birçok ortak, NATO liderliğindeki operasyonlara ve misyonlara aktif olarak katkıda bulunmakta, bazıları da İttifak'a üye olmak istemektedir. NATO ayrıca AB ve BM gibi diğer uluslararası kuruluşlarla da birlikte çalışmaktadır (NATO, 2019b).

Rusya dahil Rusya'nın çevresindeki ülkeler: Gürcistan, Ukrayna, Ermenistan, Belarus, Moldova, Finlandiya, Kazakistan, Moğolistan; eski BDT ülkelerinden Azerbaycan, Tacikistan, Türkmenistan ile Batı Balkanlarda müttefik pozisyonunda olan Sırbistan'ın da NATO ortakları ülkeler arasında olması dikkat çekicidir.

Harita 1.8. NATO Ortakları

Kaynak: NATO, 2019c

1.7.2. NATO füze savunma kalkanı projesi

Kasım 2010'da gerçekleştirilen NATO Lizbon Zirvesi'nde bölgesel bir Balistik Füze Savunması (Ballistic Missile Defence-BMD) yeteneği geliştirilmesine karar verilmiştir. İttifak'ın Güneydoğu sınırındaki balistik füzelerin artmasının yarattığı tehdit, NATO'nun dışından gelen tehditlere karşı koyacak şekilde yapılandırılmış bir balistik füze savunma sisteminin geliştirilmesine ve uygulanmasına neden olmuştur. NATO BMD'nin nihai amacı tüm balistik füzelerin yayılmasının yol açtığı tehditlere karşı NATO müttefikleri yanında Avrupa nüfusu, toprağı ve kuvvetler için tam bir koruma sağlamaktır. BMD'ye: ABD, Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı (EPAA) ile Türkiye, Kürecik'te ABD'nin BMD

radarına; Romanya, Deveselu Hava Üssü'nde bir ABD'nin Aegis füze savunma sistemine (12 Mayıs 2016'da ilan edildi); Almanya, Ramstein Hava Üssü'ndeki komuta merkezine; Polonya, Redzikowo Askeri Üssü'nde bir Aegis füze savunma sistemine, ek olarak İspanya/Rota'daki deniz üssünde dört adet çok görevli BMD yetenekli Aegis füze sistemine sahip gemiye ev sahipliği yapmaktadır (NATO, 2019d).

Harita 1.9. NATO balistik füze savunma mimarisi-2017

Kaynak: NATO, 2019d

1.7.3. NATO-Rusya ilişkileri

Rusya'nın NATO ile ilişkileri, 1991 yılında Soğuk Savaş'tan sonra başlamıştır. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla NATO, "eski rakipler" (NATO, 2019e) olarak adlandırdığı Varşova Paktı¹⁴ üyesi ülkeler başta olmak üzere birçok ülkeyi batı sistemine entegre ederek ittifaka katmıştır (NATO, 2019d).

1994 yılında Rusya NATO'ya girişin bir tür sınırsız bekleme salonu olarak kabul edilen; iş birliğini, ortak eğitimi ve uluslararası barışa yönelik her türlü

¹⁴ Varşova Paktı: "NATO'ya karşı, Doğu Bloğu ülkelerini oluşturan; SSCB, Arnavutluk, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Polonya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Çekoslovakya tarafından bölgesel, kolektif bir savunma ve yardımlaşmayı sağlamak amacıyla 14 Mayıs 1955'te kurulmuştur." Uçarol, 1987, s. 665

tehlike konusunda görüş alışverişini arttırmayı amaçlayan Barış Ortaklığı'na katılmıştır. Mayıs 1997'de Yeltsin, NATO'nun merkezinde sürekli bir Rus varlığının bulunması, önemli konularda Rusya'ya danışılması ve NATO'nun yeni üyelerinin topraklarına askeri birlik veya füzelerin konuşlandırılmayacağını garanti etmesi koşuluyla NATO'nun genişlemesini kabul eden bir Rusya-NATO antlaşmasına imza atmıştır. Ancak Mart 1999'da NATO, Kosova'daki Arnavutları etnik soykırımdan korumak amacıyla Rusya'nın itirazlarına ve doğrudan bir BM kararı olmadan Yugoslavya'ya müdahalede bulunması ve Sırbistan'a yönelik icra edilen hava hareketleri, NATO'nun genişlemesinden kaynaklı korkuları canlandırmış ve güçlendirmiştir. 1999'un son çeyreğinde Başbakan olan Putin, NATO'ya karşı artan bu memnuniyetsizlikten faydalanmış ve Dağıstan'ın Çeçen birlikleri tarafından ele geçirilmesine ve bölgedeki isyanın tamamen bastırılması umidiyle, orduya Çeçenistan'ın yeniden işgali emrini vermiştir. Bu hareketi, Rus halkı arasında ona büyük destek kazandırarak Mart 2000'deki devlet başkanlığı seçimlerini kazanmasına zemin hazırlamıştır (Samsun, 2017, s. 3).

2002 yılında mevcut güvenlik konularında istişare etmek ve geniş bir alanda pratik işbirliğini yönlendirmek üzere NATO-Rusya Konseyi (NRC)'nin kurulmasıyla diyalog ve işbirliği güçlendirilmiştir. Rusya'nın Ağustos 2008'de Gürcistan'daki orantısız askeri harekâtı, 2009'un ilk çeyreğine kadar NRC'nin toplantılarının yapılmamasına ve bazı alanlarda işbirliğinin askıya alınmasına yol açmıştır. NRC kapsamında Rusya ile tüm pratik sivil ve askeri işbirliği, Rusya'nın Ukrayna'daki askeri müdahalesi ve saldırgan eylemlerine ve müttefiklerinin en güçlü şekilde kınadıkları Kırım'ın yasadışı işgaline ve ilhak edilmesine cevap olarak Nisan 2014 yılından buyana askıya alınmıştır. Ancak, siyasi ve askeri iletişim kanalları, bilgi alışverişinde bulunmak, yanlış anlamaları azaltmak ve öngörülebilirliği artırmak amacıyla NATO tarafından açık tutulmakta, Rusya'ya yönelik güçlü bir caydırma ve savunma duruşuna dayanan anlamlı diyalog olarak iki yönlü bir yaklaşım izlenmektedir.

Rusya'nın istikrarsızlaştırıcı faaliyetleri ve politikaları dışında kışkırtıcı askeri eylemleri; sorumsuz ve saldırgan nükleer söylemleri ve Suriye'deki rejime verdiği desteğin getirdiği riskler; Mart 2018'de Birleşik Krallık'taki Salisbury'de¹⁵

¹⁵ Salisbury Olayı: "İngiliz dış istihbarat servisi MI6 için çalıştığı ortaya çıkınca Rusya'da mahkûm edilen ve daha sonra casus takasıyla İngiltere'ye giden "Rus ajan Skripal ile kızı Yulia", 4 Mart 2018

Noviçok¹⁶ adlı sinir gazı saldırısı, NATO tarafından uluslararası normların açık bir ihlali olarak görülmektedir. Söz konusu olay sonrası NATO'nun merkezinde, Müttefik ülkelerin başkentlerinde ve ortak ülkeler arasındaki yoğun istişarelerin ardından, 150 Rus diplomat 25'ten fazla ülke tarafından kovulmuştur. NATO Genel Sekreteri 27 Mart 2018'de Rusya Misyonunun 7 personelinin NATO'ya akreditasyonunun kaldırılmasının yanı sıra, bekleyen 3 akreditasyonun reddedilmesi ve misyonun azami büyüklüğünün 20'ye düşürülmesi kararını vermiştir (NATO, 2018b).

Aralık 2018'de, NATO Dışişleri Bakanları Rusya'nın ABD ile yaptığı INF¹⁷ kapsamında yükümlülüklerini ihlal ettiklerini tespit etmiştir. Müttefikler, Rusya'nın Antlaşmayı ihlal eden ve Avrupa-Atlantik güvenliği için önemli riskler taşıyan 9M729¹⁸ bir füze sistemi geliştirdiği sonucuna varmıştır. 25 Ocak 2019 tarihinde NATO-Rusya Konseyi toplantısında Rusya'yı ihlalleriyle ilgili gerçekleştirilen diyalogda Rusya, INF Antlaşması ihlalini reddetmiş ve güvenilir bir yanıt vermekten kaçınmıştır. Sonuç olarak 1 Şubat 2019'da ABD, INF Antlaşması kapsamındaki yükümlülüklerini askıya almış ve anlaşma için Rusya'ya altı aylık süre tanımıştır. NATO, ABD'nin bu kararını desteklediğini açıklamaktadır.

Rusya'nın askeri müdahalesi ve Suriye'deki önemli askeri varlığı NATO için daha fazla risk oluşturmaktadır. Rusya'nın 5 Ekim 2015'te Suriye'ye yaptığı askeri müdahaleye yanıt olarak, Müttefikler "Rusya'yı Suriye muhalifleri ve sivillere

tarihinde Salisbury'de, Noviçok adlı bir kimyasal ile Rusya askeri istihbarat servisi GRU için çalıştığı tespit edilen Ruslan Borişov (Gerçek kimliğinin GRU'da Albay olarak görev yapan Anatoliy Vladimirovich Chepiga olduğu.) ile Aleksandr Petrov tarafından zehirlenmiştir." Erişim Adresi: "<https://tr.euronews.com/2018/10/09/skrpal-olayi-ikinci-zanlinin-gercek-ismi-aciklandi>", Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019

¹⁶ Noviçok: "Foliant adlı Sovyet programı tarafından geliştirilen bu gazlar dördüncü jenerasyon kimyasal silahlar olarak bilinmekte olup, sarin veya VX sinir gazlarından daha tehlikeli ve gelişmiştir. Tespit edilmesi daha zor olan Noviçok, Rusça'da 'yeni gelen' ya da 'acemi' anlamına gelmektedir. Bu ifade, 1970 ve 1980'lerde Sovyetler tarafından geliştirilen ileri seviyedeki sinir gazı grubu için kullanılmaktadır. Katı veya sıvı halde bulunan Noviçok, solunum yoluyla veya cilde temas etmesi halinde belirtileri 30 saniye ile 2 dakika arası gibi kısa bir sürede görülmektedir." Erişim Adresi: "<https://www.superhaber.tv/novicok-sinir-gazi-nedir-haber-101582>", Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019.

¹⁷ 1988 yılında yürürlüğe giren INF Antlaşması 500 ile 5.500 kilometre menzil kapasitesine sahip, karadan-karaya seyir füzelerinin bulundurulmaması, üretilmemesi veya uçuş testinin yapılmaması veya bu füzelerin fırlatıcılarının bulundurulmaması veya üretilmemesini kapsar.

¹⁸ Ocak 2019'da "Rusya Füze ve Topçu Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Mihail Matveyevskiy", yabancı askeri ataşelerin de katıldığı bir brifingde, "9M729 füzelerinin azami menzilin 480 kilometre olduğunu ve INF anlaşmanın koşullarına uygun olduğunu" ifade etmiştir. Erişim Adresi: "<https://tr.sputniknews.com/foto/201901231037255520-rusya-fuze-9M729-tanitim/>", Erişim Tarihi: 17 Mart 2019

yönelik saldırılarını derhal durdurmaya, DEAŞ ile mücadelede çabalarına odaklanmaya” çağırmıştır. Nisan 2018’de, Müttefikler Suriye’de kimyasal silah kullanımına yanıt olarak ABD, İngiltere ve Fransız ortak askeri hareketına desteklerini güçlü bir dile desteklenmiştir.

Rusya’nın Gürcistan, Moldova ve Ukrayna hükümetlerinin rızası olmadan askeri üsleri bulunmaktadır. Rusya’nın Ukrayna krizinden sonra NATO; Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya’da 2017 yılından itibaren 4.500’den fazla askeri bölgede faaliyete geçirmiştir. NATO-Rusya Konseyi Nisan 2016’dan bu yana Genel Sekreter ve Genel Sekreter yardımcısı Rus meslektaşları ile yedi kez bir araya gelmiştir. NATO’nun genişlemesi ve “Açık Kapı Politikası” Rusya’nın son dönemde gündeme getirdiği konular arasındadır. Ancak söz konusu politika, İttifak’ın kuruluş belgesinin 10. Maddesi olan Kuzey Atlantik Antlaşması’nı (1949) temel almaktadır. Antlaşma, NATO üyeliğinin, herhangi bir “Avrupa devletine, bu Antlaşmanın ilkelerini ilerletebilecek konumda” olduğunu açıklamaktadır (NATO, 2018c).

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey LAVrov’un Kasım 2018’de yaptığı açıklamada “NATO’ya ordular arasında tam teşekküllü diyalogu sürdürme” teklifinde bulunmuş, ayrıca “NATO’lu komşularımızın askeri altyapısını ve askeri varlığını Rusya Federasyonu sınırlarında oluşturmaya yönelik attıkları tüm adımlar cevapsız kalmayacak, askeri teknik önlemler alacağız.” (Haberler, 2018) açıklamasıyla NATO ile rekabetin karşılıklı süreceği mesajını vermiştir.

2. BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ VE KIBRIS

2.1. Doğu Akdeniz ve Önemi

Doğu Akdeniz, coğrafi konumu nedeniyle Dünya'nın doğusu ile batısını birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Zira Doğu Akdeniz, Türkiye ve Suriye üzerinden Mezopotamya ve Yakındoğu'ya, Süveyş Kanalı ile Arap Yarımadası'na ve Basra Körfezi'ne ulaşmaktadır (Yaycı, 2012 s. 4). Günümüzün en önemli ticari deniz yolu ve enerjinin merkezinde yer alan Doğu Akdeniz Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği bir noktada ve Karadeniz'e kıyı devletlerin açık denizlere açılmasına imkân veren tek bölge konum bölgesel gelişmeleri kontrol etmek açısından da vazgeçilmez bir öneme haizdir. (Bregolat, 2018, s.36)

Doğu Akdeniz dünyadaki toplam deniz ticaretinin % 30'unun, deniz yoluyla yapılan petrol ticaretinin de yaklaşık % 25'inin yapıldığı önemli bir bölge konumundadır. Küresel aktörler için Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmak, Ortadoğu ülkelerinin kontrolünü elinde bulundurma ve ekonomik kaynaklarından faydalanma imkanı sağladığı için kritik bir jeopolitik önem taşımaktadır. Bu nedenle küresel güçler bölgeyi ele geçirmeyi hedef haline getirmiş ve bu havza bitmeyen bir güç mücadelesine sahne olmaktadır (Özdemir, 2018, s. 9).

Bir tarafında Cebelitarık Boğazı ile Atlantik'e açılan Akdeniz, diğer tarafındaki Süveyş Kanalı vasıtasıyla Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlanmakta ve deniz taşımacılığında Afrika'nın by-pass edilerek güvenlik ve zaman kazandıran bir coğrafyaya dönüşmesini sağlayan bir konumdadır. Hint Okyanusu'ndaki ticari mallar ile Ortadoğu'daki petrolün Avrupa'ya taşınması, Karadeniz'deki limanlarından yüklenen ticari malları dünyanın farklı noktalarına aktaran Akdeniz bölgesi olmuştur. Bu stratejik konum tarih boyunca ekonomik, siyasi ve askeri çatışmaların da nedenini oluşturmuştur. Akdeniz üzerindeki stratejik kontrol gücünü elde etmek için verilen mücadeleler küresel ve bölgesel aktörler tarafından insanlık tarihi boyunca devam etmiştir (Keser, 2015a, s. 59).

Amerikalı bir deniz subayı ve strateji uzmanı olan, Alfred Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisine göre; “Deniz ticaret yolları bakımından karada olduğu gibi denizlerde de boğazlar, geçitler, akıntılar ve derinlikler nedeniyle belli yolları takip etme zorunluluğu” bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Akdeniz'in önemi ön plana çıkmakta ve birçok ülkenin çıkarlarına hizmet etmektedir. Dünyada birinci derecede önemli geçiş yollarından Türk Boğazları, Süveyş kanalı, Aden ve Hürmüz geçişleri ile Cebelitarık boğazı gibi hayati önem taşıyan deniz geçiş yollarının bulunduğu Akdeniz bölgesi, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu üçgeninin kontrol edilebileceği stratejik bir konuma sahiptir. Ortadoğu, petrol ve doğalgaz rezervlerinin yanında silahlanma, güç hegemonyası, İslam, Hristiyan ve Yahudi dinleri için kritik bir bölge olması gibi nedenlerden dolayı her zaman karışıklıklara gebe kalmıştır (Keser, 2015a,. ss. 187-188).

2.2. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu İlişkisi

Suriye iç savaşı, İsrail-Filistin gerginliği, enerji sahalarının kontrolü ve artan terörizm gibi Ortadoğu'yu ilgilendiren sorunlara Doğu Akdeniz'i göz önünde bulundurmadan politika geliştirmek imkansızdır. Ortadoğu'da uzun bir süredir huzur ve istikrar sağlanamamış ve bölge içerden ve dışarıdan birçok güç odaklarının çatışmalarına sahne olmaktadır. Söz konusu güç odakları genellikle vekil aktörler kullanarak politikalarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Suriye iç savaşı Doğu Akdeniz ve Ortadoğu ilişkisini gösteren iyi bir örnektir. Bu bağlamda Suriye'deki mücadele boyunca kendi politikalarını devam ettirmek isteyen güçler Doğu Akdeniz üzerinden askeri baskı yapmış ve bölgeye genellikle donanmalarla operasyonlar gerçekleştirmiştir. Doğu Akdeniz, aktörlerin Ortadoğu'ya ulaşmak için kullandığı bir alan olmakla birlikte, Ortadoğu'nun dış dünyaya açılması açısından da önemlidir. Mesala Irak-Suriye hattındaki PYD ve DEAŞ gibi terör örgütleri kendi hakimiyetlerini kurarak Doğu Akdeniz üzerinden dış dünyayla bağlantı sağlamayı planlamıştır. Doğu Akdeniz'in Rusya için önemi ise çok boyutludur. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin süper güç olarak hakimiyetini sürdürdüğü dönemde Moskova için Ortadoğu siyasetinde etkili olabilmenin yolu Doğu Akdeniz'de varlık göstermekle mümkün olmuştur. Bu

bağlamda Rusya için bölge bir amaç haline gelmiş ve Suriye'deki askeri varlığı hayati önem taşımaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde Mısır ve Suriye ile tesis edilen yakın ilişkinin mirası Rusya'ya kalmıştır. Bu anlamda Moskova tarihsel bağlarının bulunduğu Kahire ve Şam'da etkinlik alanını artırmak istemiştir. Rusya'nın bu hedefine ulaşmasındaki anahtar ise Doğu Akdeniz olmuştur. Ayrıca Rusya'nın Hicaz ve Körfez bölgesinde etkili olmaması, Doğu Akdeniz'e yönelmesinde önemli bir etken olmuştur. Örneğin Yemen'deki krize Rusya Suriye iç savaşı kadar dahil olmamıştır. Rusya 2015 yılında Husilere karşı yapılan "Kararlı Fırtına Operasyonu (Operation Decisive Storm)"na karşı "diyalogla çözüm çağrısı" yapmıştır. 2016 yılında ise Rusya'nın İran ile anlaşarak Yemen'de Husilere destek vereceği ortaya atılmıştır. Ancak Yemen'de Suriye'de olduğu gibi bir Rusya-İran yakınlaşması gerçekleşmemiştir. Rusya Aden Körfezi'nde sadece korsanlara karşı yapılan koruma operasyonlarına katılmıştır. Özetle Rusya'nın uzun geçmişe sahip "sıcak denizlere inme politikasında" ilk hedef Türk Boğazları üzerinden Doğu Akdeniz'e ulaşmak olmuş ve bu bölge üzerinden Ortadoğu'da kazanımlar elde etmek amaçlanmıştır. Sonuç olarak Doğu Akdeniz ve Ortadoğu coğrafyası arasında yakın bir bağ vardır. Bu yönüyle Ortadoğu'daki gelişmeleri etkileyen Doğu Akdeniz bölgeye ilişkin stratejilerde de belirleyici rol oynamaktadır (Özdemir, 2018, s. 10).

2.3. Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi

Doğu Akdeniz, Rusya'nın hem askeri hem de ekonomik çıkarlarının kesiştiği noktadır. Moskova'nın Ortadoğu ülkeleri üzerinde özellikle de Suriye'de krizi de kullanarak stratejilerini belirlemektedir. Bu bağlamda Putin yönetiminin Suriye'de iki hedefi bulunmaktadır. Birincisi Rusya'nın "Suriye'deki askeri üslerini koruyarak bölgedeki varlığını sürdürmesi", ikincisi ise "Doğu Akdeniz'deki ekonomik ağırlığını artırması"dır. Rusya'nın Suriye özelinde Doğu Akdeniz'deki varlığının yanında, Türkiye, Mısır ve İsrail gibi bölgesel aktörlerle ilişkiler geliştirerek nüfuz oluşturma politikası izlemektedir. Türkiye ve Rusya arasında son dönemde gelişen yakınlık ABD'nin Türkiye çıkarlarına ters düşen politikaları sebebiyle önemli hale gelmiştir. Türkiye'nin NATO içerisindeki en güçlü

lkelerden birisi olması nedeniyle Rusya tarafında, Doğu Akdeniz'deki etkinlik alanını yeni bir mtfeikle genişletme anlamı taşımaktadır (zdemir, 2018, s. 7).

Rusya'nın özellikle Suriye'deki üsleri ve askeri varlığıyla bölgedeki dengeleri etkileyebilmek Moskova açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak sadece Suriye'deki üsleri bölgedeki etkinliği açısından yeterli görmeyen Moskova, Türkiye, İran, Mısır, İsrail ve GKRY ile yakın ilişkiler kurmayı da önemsemektedir. Bu sebeple Türkiye ve İran, Rusya'nın en önemli bölgesel ortakları haline gelmektedir. Ancak Mısır'da Mursi yönetimini darbeyle indiren Sisi, ABD ile yakın bir ilişki içerisindedir. İsrail'in ABD ile yakın işbirliği zaten bilinen bir gerçektir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki askeri varlığına bir diğer tehdit ise NATO ve ABD politikalarıdır. ABD'nin temel hedefi ise Moskova rejiminin bölgede g kazanmasını engellemeye yönelik şekillenmiştir. Bu yönüyle Rusya'nın Türkiye ile yakınlaşması ayrı bir önem kazanmıştır. Zira Rusya'nın NATO yesi Türkiye ile yakınlaşması ABD'nin bölgedeki egemenliğini zayıflatacak ve ABD'nin NATO üzerinden savunma gücünü olumsuz etkileyecektir. Türkiye'nin ABD ile son zamanlarda yaşıdığı PKK/PYD, FETÖ gibi problemleri fırsat bilen Moskova, Ankara ile ilişkiler üst seviyeye çıkarma gayreti içerisindedir. Özellikle Soğuk Savaş'tan sonra Ortadoğu'daki ABD hakimiyeti Rusya'nın meydan okumasıyla karşı karşıya kalmıştır.

2.4. Diğer lkelerin Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri

Akdeniz'in "güvenlik, jeostrateji ve ekonomik çıkarlar" doğrultusunda kullanılması sadece bölgedeki ülkeleri değil diğer küresel aktörlerin de faaliyet gösterdiği bir bölge haline gelmesine yol açmıştır. ABD'nin "USS Roosevelt uçak gemisi ve USS Donald Cook destroyeri ile toplam 8 (3 fırkateyn, 2 destroyer, 1 hava savunma, 1 istihbarat gemisi, 1 elektronik harp gemisi) muharip deniz unsuru" bölgede görev yapmaktadır (Milliyet, 2015a). Napoli/İtalya'daki Amerikan 6. Filosu (Cherigate, K., 2018, <http://www.caspianpolicy.org>), ayrıca nükleer uçak gemisi USS Bush, NATO'nun Stanavformed gibi deniz gücü, Mısır'dan aldığı özel izinle Suriye açıklarına gelen İran'a ait iki savaş gemisi de bu coğrafyada gövde gösterisi yapmaktadır (Keser, 2015a, s. 59). Ayrıca ABD bölgedeki fiziki ileri

üslerinde (İncirlik/Adana, Suda/Girit/Yunanistan, Gaeta/İtalya gibi) konuşlandığı uçaklar ile Akdeniz üzerinde varlık göstermektedir (Yaycı, 2012, s. 6).

Fransa'nın 1 Mart 2007 tarihinde GKRY ile “Andreas Papandreu Hava Üssü”nün kullanımını da içeren bir askeri işbirliği antlaşması imzalaması (Yaycı, 2012, s. 7) ve Charles de Gaulle adlı uçak gemisi ile 2 fırkateyn, 1 denizaltı; İtalya'nın 1 fırkateyn ve 1 denizaltı; Kanada, İngiltere, Belçika, Portekiz, İspanya, Yunanistan ve Hollanda'nın ise birer savaş gemisi Doğu Akdeniz'de bayrak göstermesi dikkat çekicidir. Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Aksaz Deniz Üssü, Mersin ve Mağusa Limanı'nı kullanarak 20 muharip, 14 lojistik destek gemisi ile bölgede görev yapmaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz'in hava sahası da Dalaman'daki Deniz Hava Üssü'nden kalkan P-235 tipi deniz karakol uçaklarının gelişmiş sonar ve radarlarıyla sağlanmakta, fırkateynler üzerinde de Sea Hawk helikopteri bulunmaktadır. TCG Burakreis denizaltısı da diğer ülkelerin denizaltılarını dinleyerek su üstü gemilerin emniyetli görev yapmasına yardımcı olmaktadır (Milliyet, 2015a).

Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Doğu Akdeniz'de; “Türk deniz yetki alanlarında denizde durumsal farkındalığa sahip olmak, deniz güvenliğine katkı sağlamak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin deniz yetki alanlarındaki hak ve menfaatlerini korumak amacıyla Aksaz, Mersin, İskenderun ve Gazimagosa limanlarına istinaden 2 Görev Birliği tarafından 1 Nisan 2006 tarihinden itibaren Akdeniz Kalkanı Harekatı” icra edilmektedir (Dzkk, 2015). Lübnan-İsrail arasında 12 Temmuz 2006'da başlayan kriz ve çatışmalardan sonra Lübnan açıklarında tesis edilen Deniz Harekat Sahasında görev yapmak üzere BM Geçici Görev Gücü (UNIFIL) teşkil edilmiştir. UNIFIL Deniz Görev Kuvveti (CTF 448) halen yasaklanmış silah ve malzemenin Lübnan Karasuları ve limanlarına giriş/çıkışını engelleme ve caydırmak, Lübnan Deniz Kuvvetlerine destek olmak amacıyla karakol faaliyetleri icra edilmeye devam etmekte bu maksatla Türk Deniz Kuvvetleri bir Korvet/Hücumbot/Karakol Gemisi ile katkı sağlanmaktadır (Dzkk, 2017).

Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Kerkük-Yumurtalık boru hatlarının terminal sahası olan İskenderun Körfezi bölgesinde güvenliği sağlamak amacıyla Türk Deniz Kuvvetleri tarafından 1 Nisan 2006'dan itibaren “Akdeniz Kalkanı” deniz güvenlik harekatı başlatılmıştır (Dzkk, 2014).

NATO'nun terörizmle mücadelede kararlılığını göstermek amacıyla, NATO Daimi Deniz Görev Grubu (SNMG-1 ve SNMG-2) Ekim 2001'den itibaren Akdeniz'de başlattığı “Etkin Çaba Harekâtı (Operation Active Endeavour - OAE)”, 01 Ekim 2004 tarihine kadar NATO'nun diğer daimi deniz görev grubu “STANAVFORLANT (yeni adıyla SNMG -1)” ile birlikte dönüşümlü olarak icra etmiştir. 01 Ekim 2004'ten itibaren daimi deniz görev gruplarının Etkin Çaba Harekâtı amacıyla devamlı olarak konuşlandırılmasından vazgeçilmiş, belirli periyotlarda “Akın Harekâtları” icrasına başlanmıştır. Türkiye, bu görevlerde aktif olarak görev almaktadır (Dzkk, 2017b).

2.5. Kıbrıs Adası ve Önemi

Doğu Akdeniz'in ortasında deniz fenerini andıran ve Ortadoğu'nun gözetleme kulesi (Keser, 2015b ss.3-4) olan Kıbrıs adası, coğrafi mevki itibariyle Ortadoğu'da hakimiyet kurmak isteyen Devletler için Ortadoğu'ya giriş anahtarı konumundadır.

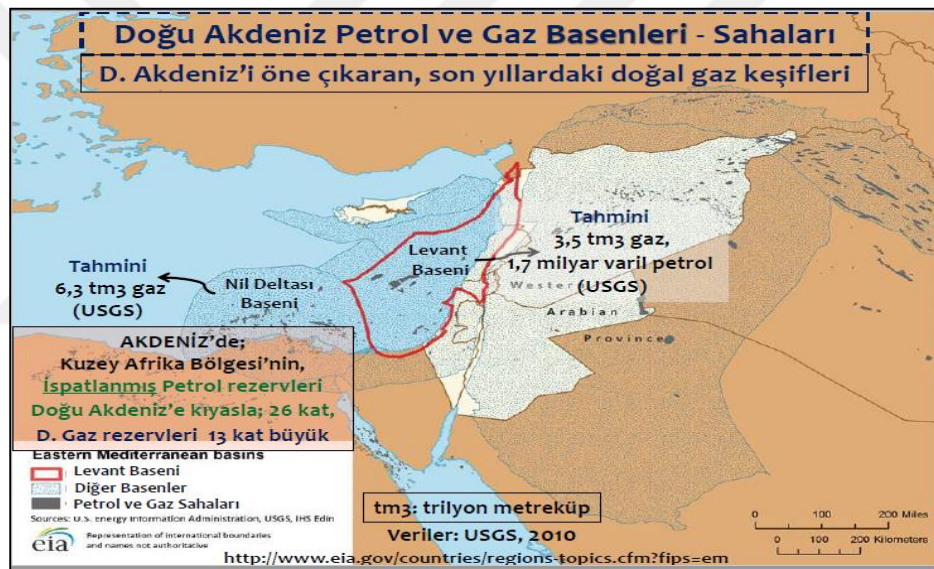
2.5.1. Kıbrıs'ın coğrafi mevkii

Kıbrıs adası Türkiye'ye 71 km, Yunanistan'a 900 km. uzaklıktadır. Ada'nın yüzölçümü 9251 km², KKTC'nin yüzölçümü adanın %35,04'üne tekabül eden 3241 km², GKRY'nin yüzölçümü adanın 59,56'sına tekabül eden 5509 km², İngiliz üslerinin (Agratur ve Dikelya) yüzölçümü ise 256,01 km², ara bölge ise 244,04 km²'lik bir alanı kaplamaktadır (TC.Dışişleri, 2019a).

2.5.2. Kıbrıs'ın stratejik önemi

Kıbrıs adasının stratejik önemi tartışılmaz bir öneme sahiptir. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ile Hazar denizinden gelen petrol ile İskenderun körfezi

bölgesinde gemi trafiğinin yanında Kıbrıs'ın önemini de artırmıştır. Süveyş kanalı ile bir iç denizi olmaktan çıkan Akdeniz, Avrupa-Uzakdoğu arasında transit gemi trafiğine elverişli hale getirmiştir. Bu durum yine bölgeye hakim konumda olan Kıbrıs adasının önemini artırmaktadır. Akdeniz, deniz alanı olarak dünya denizlerinin %3'ünü kapsamasına rağmen dünya deniz trafiğinin 1/6'sına sahiptir. Deniz trafiğinin yanında güç hegemonyalarının gövde gösterisi yaptığı bir bölge konumundadır. Uluslararası aktörler tarafından Kıbrıs, Malta ve Sicilya gibi Akdeniz adalarında deniz ve hava üssü elde etme yarışı içerisine girmişlerdir. Türkiye, İsrail, Mısır, Lübnan, Filistin, Suriye, KKTC ve GKRY'nin kıyıdaş olduğu Doğu Akdeniz'de bulunan Kıbrıs adası civarında zengin hidrokarbon yataklarının olması, Adanın önemini daha da artırmıştır (Keser, 2015a,, ss.189-190).

Harita 2.1. Doğu Akdeniz petrol ve gaz sahaları

Kaynak: Pamir, 2016

Ortadoğu Bölgesinin kalbi, İskenderun-Basra-Süveyş üçgenidir. Kıbrıs ise, bütün Ortadoğu ülkelerini kontrolünde bulunduran “sabit bir uçak gemisi”ni andırmaktadır. Türkiye, Suriye, İsrail, Lübnan, Ürdün tamamen, Irak ve Mısır ise kısmen olacak şekilde Kıbrıs'ın menzili içerisindedir (Yaycı, 2012, s. 5).

Adriyatik Körfezi'nin kuzeyinden Balkanlar'ı içine alarak Karadeniz'in kuzeyinden Hazar Deniz'ine ulaşan “Kuzey hattı”, Hazar Deniz'inden Basra Körfezi'ne inen “Doğu hattı”, Basra Körfezi'nden Süveyş'e ve Mısır'ı içine alan “Güney hattı” ve Libya'dan Adriyatik'e uzanan “Batı hattı” ile çizilen bir

dikdörtgen dünya hâkimiyetini elinde tutmak isteyen güç merkezlerinin hedefi olmuştur. Bu dikdörtgen bölgeye bakıldığında bölgenin merkezinde Kıbrıs adası olduğu göze çarpmaktadır. Bu merkezi bölgenin en hassas ve stratejik yerinde bir ileri karakol ve çıkış kapısı olarak tek kara parçası “Kıbrıs adası”dır. Çünkü Kıbrıs adası Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Akdeniz ile doğrudan bağlantılıdır. Kıbrıs aynı zamanda Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz’in en büyük üçüncü adası konumundadır (Uğurtay, 2017, s. 27).

Günümüzde devletler, ekonomik çıkarlar, kültürel ve siyasi ilişkiler nedeniyle güvenliklerini sağlama konusunda yetersiz kalabilmektedir. ABD’ye gerçekleştirilen 11 Eylül saldırısında olduğu gibi bir devlet ne kadar güçlü olursa olsun, terör karşısında yetersiz kalabilmektedir. Bu yüzden yukarıdaki sebepler ışığında Akdeniz’in önemi bağlamında bölgede meydana gelebilecek bir karışıklık durumunda Avrupa başta olmak üzere çevre ülkeler olumsuz etkilenecektir. Söz konusu karışıklıklar zincirleme olarak bölgesel kriz, gerginlik ve çatışmaya dönüşme, petrol ve doğalgaz fiyatlarının artmasına, düzensiz göçlere, küresel barış ve istikrarın bozulmasına sebebiyet verebilecektir. Dolayısıyla küresel aktörlerin ilgisi Ortadoğu, Kıbrıs ve Akdeniz’e kaymasına neden olmaktadır. Özellikle Birleşik Krallık Körfez krizinde Kıbrıs’taki egemen üs bölgelerini (Agratur ve Dikelya) kullanmış, Temmuz 2006’da İsrail Lübnan krizinde Fransa, Bağ’teki Andreas Papandreu Hava Üssü’nü GKRY ile askeri iş birliği anlaşması kapsamında kullanarak Doğu Akdeniz’in Ortadoğu istikrarı için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz’in güvenliği kapsamında “Enerji ulaşım ve dağıtım koridoru oluşu, Ortadoğu’ya sahil oluşu, kıyıdaş ülkelerin genel güvenliği, dünya güç merkezlerinin bölge üzerinde politikaları, ticari ve askeri trafiğin kavşak noktası olması” (Keser, 2015a, ss. 191-192) hususları sıralanabilir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası emperyalist devletler, zengin yer altı kaynaklarına sahip olan ve stratejik konumda bulunan Ortadoğu bölgesinde kendileri dışında başka güçlü bir aktörün yer almasını engellemek istemişlerdir (Keser, 2015a, s. 213). Soğuk savaş sonrası SSCB’nin de dağılmasını fırsat bilen ABD, tek kutuplu dünya düzeni bağlamında tek hakim güç olduğunu ispatlamak adına Ortadoğu’nun kritik ülkelerinden olan Irak’a yönelik bir hareket gerçekleştirmiş, 2000’li yılların başında ikinci bir hareket ile Irak üzerinde hakimiyet kurmuş, 11 Eylül saldırılarını da bahane ederek Afganistan’ı işgal

etmiştir. ABD'nin bu eylemlerinin altında yatan gerekçeler arasında tek kutupluluğuna karşı çıkabilecek büyük güçleri baskı ve kontrol altına almayı amaçlamasıdır.

Genişletilmiş Ortadoğu'da Rusya, Çin ve Hindistan'ın üyesi olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü¹⁹ ve Ortadoğu'da çıkarları ortak olan Fransa ve Almanya gibi AB ülkelerinin birbirine yakınlaşması ABD açısından büyük bir risk oluşturmaktadır. Çin ve Hindistan'ın ekonomik ve teknolojik olarak devleşmesi ve giderek artan enerji ihtiyacının kaynağının Ortadoğu ülkeleri olması da ABD'yi tedirgin etmektedir. ABD'nin Aralık 2017'de açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisinde Rusya ve Çin "ABD'nin gücüne meydan okumak isteyen rakipler" (Bbc, 2017) olarak nitelendirilmiştir.

2.5.3. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu

1958 yılından itibaren devletlerin deniz hukuku konferansları yolu ile denizlerde sahip oldukları egemenlik hakları artırılmıştır. Klasik deniz alanları olan “karasuları, bitişik bölge ve balıkçılık bölgesi” gibi dar deniz alanlarından başka, devletlere belirli konularda egemen haklar ve yetkiler tanıyan “kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)” gibi çok daha geniş deniz alanları, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)²⁰ ile uluslararası hukuka giren kavramlar olmuştur. Doğu Akdeniz'de ise devletlerin tüm kıyıdaş ülkelerle

¹⁹ Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ): “Üye ülkeler arasında karşılıklı güven, iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin güçlendirilmesi, bölgesel barış, güvenlik ve istikrarın korunması için ortak çaba sarf edilmesi, terörizm, ayrılıkçılık, köktencilik, örgütlü suçlar ve yasadışı göçle ortak mücadele edilmesi, ayrıca ekonomi, siyaset, bilim ve teknoloji, kültür ve eğitim, enerji, çevre konularında işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan ÇHC, RF, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan, Hindistan, Pakistan'ın üyesi olduğu örgüttür. Gözlemci Ülkeler: Afganistan, Moğolistan, İran, Belarus'tur.” Erişim Adresi: “<http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>”, Erişim Tarihi: 27 Mart 2019

²⁰ BMDHS: “MEB'e ilişkin hükümler 1982 BMDHS'nin 55-85. maddeleri arasında düzenlenmiştir. MEB'in belirlenmesi için ‘ilan’ ve ‘antlaşma’ şeklinde iki ayrı ya da bütünler yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden MEB ilan etmek için 1982 BMDHS'nin 75'inci maddesi gereğince sahildevletinin ilan ettiği MEB'i gösteren harita yayımlayarak veya coğrafi koordinatlara ilişkin listeleri gerektiği şekilde yayımlayarak bunların bir nüshasını BM Genel Sekreteri'ne göndermesi gereklidir. Öte yandan, BMDHS'nin 74. maddesi, sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında MEB sınırlandırılmasının hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşması amacıyla Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesinde belirtildiği şekilde, uluslararası hukuka uygun olarak antlaşma ile yapılması gerektiğini” de belirtmektedir. Yayıncı, 2012, a.g.m., s. 14-15

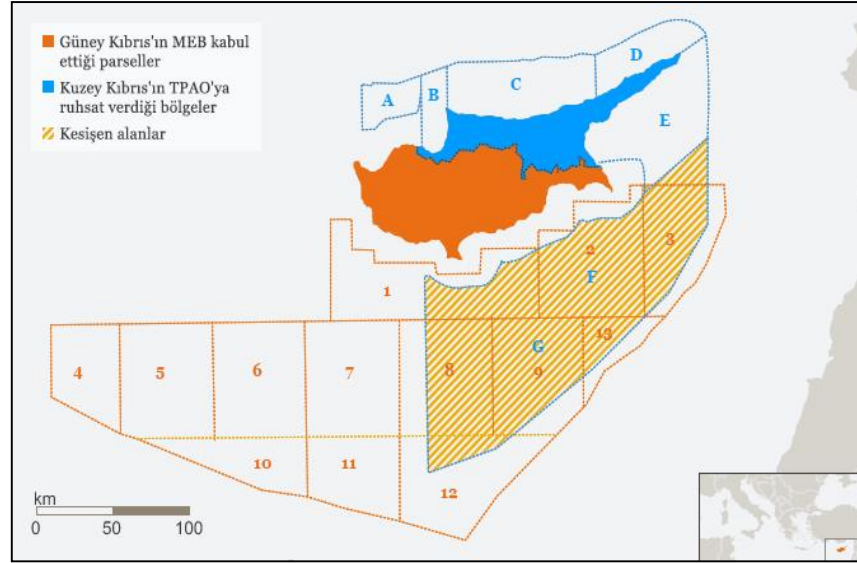
antlaşmadan ziyade MEB'ini tek taraflı olarak ilan etme ve ikili antlaşmalar yapma şeklinde yaptıkları görülmektedir. Bu kapsamda, GKRY AB'nin desteğini de alarak 2 Nisan 2004'te KKTC ve Türkiye'nin haklarını yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına MEB ilanında bulunmuştur.²¹ GKRY aynı zamanda, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır²², 17 Ocak 2007'de Lübnan (Türkiye'nin müdahalesiyle Lübnan iç hukukunda henüz onaylanmış değildir.) ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile (Türkiye ile Mavi Marmara olayı sonrası gerilen ilişkiler neticesinde İsrail tarafından böyle bir atım atılmıştır.) MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır. Diğer taraftan, GKRY tarafından 26 Ocak 2007 tarihinde Kıbrıs'ın güneyinde "13 adet petrol arama ruhsat sahası" ilan etmiş ve ihale edilen sahalardan 12 numaralı sahaya ait haklar ABD'nin Noble Energy Şirketi tarafından alınmıştır (Yaycı, 2012, ss. 14-18).

Son dönemde GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır arasında Doğu Akdeniz'de tespit edilen hidrokarbon yataklarına yönelik antlaşmalar ve görüşmeler yapılmakta, bu bağlamda ABD, İtalya, Fransa gibi küresel aktörler de bu görüşmelere dâhil olarak sahada enerji şirketleri ile faaliyet göstermektedirler.

²¹ Türkiye, "2 Mart 2004 tarihinde BM Genel Sekreterliğine bir nota vererek, Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarının mevcut olduğunu BM nezdinde bildirmiştir. Türkiye tarafından antlaşmanın Türkiye ve KKTC'nin Kıbrıs adası'nın etrafındaki deniz alanlarında mevcut hak ve menfaatlerini dikkate almadığı, GKRY'nin tek başına bütün Ada'yı temsil etme yetkisinin bulunmadığı bildirilmiş, her hal ve kârda böyle bir antlaşmanın yürürlüğe konulmaması talep edilmiştir." Bkz. Yaycı, 2012, s.17

²² Rumların "2003'te imzaladığı MEB antlaşması nedeniyle Mısır, havza kaynaklarının paylaşımındaki taraflardan birisidir. Arap Baharı ile birlikte antlaşmayı imzalayan Hüsnü Mübarek'in devrilmesi ile iktidara gelen Mursi yönetimi bu antlaşmayı iptal etmiştir. Ancak Mursi'nin bir darbe ile devrilerek yerine Türkiye ile anlaşmazlıklar yaşayan Abdulfettah Sisi'nin gelmesi dengelerin tekrar Türkiye'nin aleyhine dönmesine yol açmıştır. Sisi, çok geçmeden GKRY ile 12 Aralık 2013'te yeni bir MEB antlaşması imzalamıştır."

Çalik, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri", Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı No. 2, Güz 2017, s.42-43

Harita 2.2. GKRY ve KKTC'nin ihtilaflı deniz alanları

Kaynak: Mepanews, 2019

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki MEB ve Kıbrıs adasının batısındaki deniz alanlarına yönelik faaliyetlerine ise aşağıda devam eden sayfalarda değinilecektir.

2.5.4. Kıbrıs'ta Türk varlığı ve kısa tarihi

Venediklilerden 1571 yılında alınan ve 1878 yılına kadar Osmanlı hâkimiyeti altında olan Kıbrıs, Osmanlı-Rus harbi sonrası zor bir döneme girilmesi nedeniyle hükümlanlık hakkı Osmanlı'da kalmak kaydıyla İngiltere'ye devredilmek zorunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin ayrı tarafta yer almasını da fırsat bilen İngiltere 1914'te tek taraflı olarak adayı ilhak etmiştir. Türkiye Kıbrıs üzerindeki İngiliz egemenliğini 1923'te Lozan Antlaşmasıyla tanımıştır. 18. yüzyıl başlarına kadar Kıbrıs'taki Türk sayısı ve ellerindeki toprak miktarı, Rum nüfusundan ve ellerindeki toprak miktarından fazla olmuştur. Türk ve Rumlar arasında sosyal ve kültürel yaşam farklı olmuş, iki taraf arasında evlilik yaşanmamış, aralarında ortak ticaret işletmesi kurma gibi davranışlarda bulunmamışlardır. 1931 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ile birleşerek, tamamen bir "Elen" adası haline getirilmesi şeklinde özetlenebilecek olan "ENOSİS" kampanyasını artırmışlardır. Yunanistan, 1954-1958 yılları arasında

"self-determinasyon" amacıyla BM'ye yaptığı çeşitli başvurularda bir başarı sağlayamamıştır. Aynı zamanda Yunanistan'dan adaya gelen Albay Grivas, 1955 yılında EOKA terör örgütünü kurmuş ve adadaki şiddet eylemleri Kıbrıslı Türklere karşı giderek artmıştır. 1955-1958 döneminde Kıbrıslı Türkler 33 karma köyü terk etmek zorunda bırakılmıştır. Enosis'e karşı kendi örgütlenme çalışmalarına başlayan Kıbrıslı Türkler, gelişmeler doğrultusunda, "taksim" görüşünü geliştirmişlerdir. Tüm bu gelişmeler sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasında müzakerelerin başlatılmış 11 Şubat 1959'da Zürih'te anlaşmaya varmış, Londra'da İngiltere'nin ve Kıbrıs'taki iki toplumun liderlerinin onayını almışlardır. Bu şekilde Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde "Kıbrıs Cumhuriyeti", adanın iki halkı arasında ortaklık temeline 1960 yılında kurulmuştur. Bahse konu antlaşmalar tarafından garanti edilen Kıbrıs Anayasası, adadaki Kıbrıslı Türk ve Rum halklarının eşit siyasi hak ve statüsüne dayandırılmıştı. Ancak Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkleri devlet kurumlarından dışlamaya, izole etmeye, adadaki varlıklarını sona erdirmeye ve Enosis yolunu açmaya yönelik olarak değiştirme girişimleri başlatmışlardır. Dönemin Cumhurbaşkanı Makarios, Zürih-Londra Andlaşmalarının Kıbrıslı Türklere fazla haklar verdiğini ve 1960 Anayasasının işlemez olduğunu öne sürmüş ve 30 Kasım 1963'te anayasanın değişikliği için, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkının kaldırılmasını da içeren 13 maddelik önerilerini Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'e iletmıştır. Bu öneriler, 16 Aralık 1963'te Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye tarafından kabul edilmemiştir.

Kıbrıslı Rumlar 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Türk toplumuna karşı kapsamlı ve sistematik saldırılara başlamıştır. Kıbrıs Türk tarihine "Kanlı Noel" olarak geçen bu kampanya önceden hazırlanmış olan ve Türklerin imhası veya adadan atılmasını öngören, Türklere karşı bir etnik temizlik girişimi olan Akritas Planına dayandırılmıştır. Söz konusu planının uygulanması sonucunda, 30.000 Kıbrıslı Türk 103 köyü terk etmek zorunda kalmış, Ada yüzölçümünün %3'üne denk gelen, denize çıkışı olmayan küçük bölgelere sığınmıştır. Dolayısıyla "Kıbrıs Cumhuriyeti," Kıbrıslı Rumların 1963 yılında tek taraflı güç kullanımıyla anayasayı feshetmelerinden sonra ortadan kalkmıştır. 27 Aralık 1963'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin askerlerinden oluşan bir "Barışı Koruma Kuvveti" oluşturulmuştur. Bu çerçevede İngiliz generalin yeşil bir kalemle harita üzerinde çizdiği bir çizgi ile Lefkoşa ikiye bölünmüş ve bu sınır "Yeşil Hat" olarak adlandırılmıştır.

Takiben, BMGK, “4 Mart 1964’de aldığı 186 sayılı kararla” adaya UNFICYP uluslararası barış gücü konuşlandırmıştır. Aynı dönemde de Yunanistan adaya gizlice asker yollamaya başlamış, bu kuvvetin sayısı zaman içinde 20.000’e çıkmıştır. Yunan birlikleri ile Rum kuvvetleri Enosis’e ulaşmak için Kıbrıs’ta Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırılar gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin “anlaşmalardan doğan müdahale hakkını kullanacağı” yönündeki uyarısı üzerine Yunanistan, BM gözetimi altında adadan askerlerini çekmek zorunda kalmıştır.

1968 yılında taraflar arasında müzakereler başlatılmış ve günümüze kadar devam etmekte olan müzakerelerde konuşulmamış herhangi bir konu kalmamıştır. Müzakere sürecinde BM tarafının çözüm önerilerine “evet” diyen taraf hep Kıbrıs Türk tarafı olmuş, ancak Rum tarafı, Kıbrıslı Türklerle anlaşmaya yanaşmamıştır.

Kıbrıslı Türklerin yönetimden uzaklaştırılması üzerine EOKA’cılar arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, Türkiye’nin müdahalesinden çekinen ve Türkleri ekonomik yoldan saf dışı etmek isteyen Makarios ile eski cuntacıları içeren EOKA-B’cilerin karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Cuntasının desteğiyle EOKA lideri N. Sampson adayı Yunanistan’la birleştirmek maksadıyla Makarios’a karşı bir darbe gerçekleştirerek iktidarı kısa süre ele geçirmiştir. Kıbrıs’ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne kasteden bu hareket karşısında Türkiye, 1960 Garanti Andlaşması kapsamında, önce İngiltere’ye ortak müdahale teklifinde bulunmuştur. Türkiye, “İngiltere’nin olumsuz cevap vermesi üzerine, adadaki Türklerin güvenliğini de dikkate alarak 20 Temmuz 1974 günü Barış Harekâtı’nı başlatmıştır. Böylece Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı önlenmiş, Kıbrıs Türk halkının varlığı da güvence altına alınmıştır.” Türk Barış Harekâtı Yunanistan’da Cunta idaresinin de sonu olmuş ve ülkeye demokrasi gelmesini sağlanmıştır.

BM gözetiminde 2 Ağustos 1975’te Denктаş ile Klerides arasında bir “Nüfus mübadele anlaşması” yapılmıştır. BM Barış Gücü aracılığı ile uygulanan bu anlaşmayla “Kuzey’den Güney’e yaklaşık 120 bin Rum, Güney’den Kuzey’e de 65 bin Türk geçmiş” ve nüfus bakımından homojen iki kesim 180 km boyunca uzanan ve genişliği 5 metre ile 7 km arasında değişen bir "ara bölge" ile birbirinden ayrılmıştır. Bugün KKTC’nin yaklaşık 290 bin kişilik nüfusuna karşı, GKRY’nin 800 bin civarında nüfusu bulunmaktadır. Kıbrıs adasında ayrıca Ermeni, Maruni ve Latin dini gruplar bulunmaktadır (TC Dışişleri, 2019).

2.5.5. Türkiye için Kıbrıs'ın önemi ve KKTC ilişkileri

Akdeniz sahillerinde bir tatbikat esnasında Gazi Mustafa Kemal Atatürk çevresinde topladığı subaylara “Türkiye’nin yeniden işgal edildiğini ve Türk Kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkanlarımız nelerdir?” sorusunu yöneltmiştir. Kurmayların ileri sürdüğü birçok görüş ve düşünceleri dinleyen Atatürk, elini haritaya uzatarak Kıbrıs’ı gösterir ve “Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs’a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir” sözleriyle Kıbrıs’ın Türkiye açısından çok önemli olduğunu altını çizmiştir. Burada görüldüğü gibi, Kıbrıs’ın ekonomik ve ticari bakımından stratejik konumuna doğrudan vurgu yapan Atatürk, Türkiye’ye Güneyden gelebilecek herhangi bir saldırıda Kıbrıs’ın ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir (Çelik, 2016, s. 43).

Türkiye dışında doğrudan dış ticaret imkânı olmayan KKTC’nin Doğu Akdeniz’de barış, istikrar ve refah içinde yaşaması, Türkiye’nin öncelikli hedefleri arasındadır. Bu hedefe ulaşılması açısından KKTC’de eğitim ve turizm gibi sektörler başta olmak üzere, altyapı dâhil her alanda Kıbrıs Türk halkı, Türkiye tarafından desteklenmektedir.

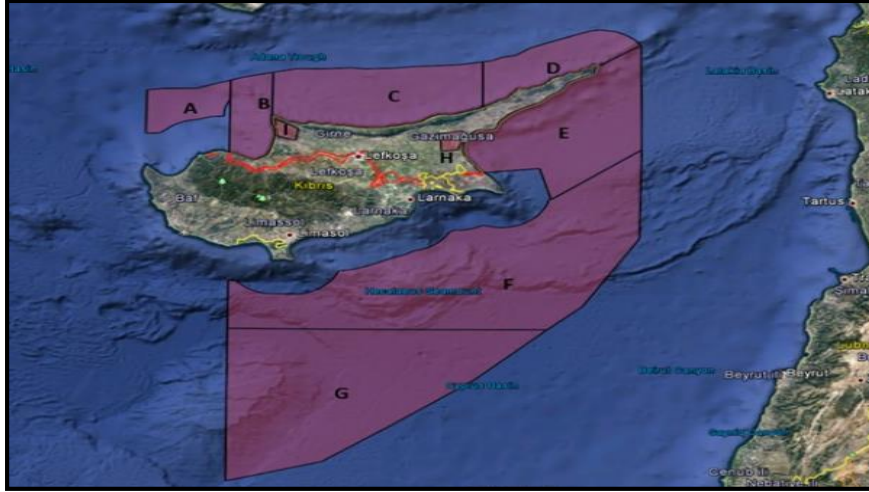
Diğer taraftan, Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye’nin, Kıbrıs adasının batısındaki deniz alanlarında meşru hak ve çıkarları bulunmaktadır. Türkiye uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve çıkarlarını korumak amacıyla “Bölgedeki kıta sahanlığının dış sınırlarına ilişkin anlayışı” BM’ye yaptığı başvurular ile birçok kez bildirilmiştir. 2009-2010 İsrail deniz yetki alanlarında, 2011 yılında GKRY sözde Münhasır Ekonomik Bölgesinde (MEB, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi mad. 57’ye göre MEB’in genişliği karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mile kadar bir sahayı kapsamaktadır.), 2015 yılında ise Mısır deniz yetki alanında doğal gaz sahalarının keşfedilmesiyle, Doğu Akdeniz önemli ön plana çıkmıştır. İtalyan ENI ve Fransız Total enerji şirketleri, bir kısmı Türkiye’nin kıta sahanlığıyla kesişen sözde 6 numaralı bölgede, kıta sahanlığımız sınırının hemen güneyinde yer alan “Kalipso” yatağında 2018 başında Saipem-12000 gemisiyle yaptığı sondaj çalışmaları sonucunda, yaklaşık 85 bcm (milyar metre küp) doğalgazın bulunduğu

açıklanmıştır. 23 Şubat 2018’de Saipem-12000 platformu, GKRY’nin sözde MEB’i içinde bulunan “Supia” yatağına doğru istikametini çevirmiş, ancak bölgede askeri tatbikat icra eden TSK’nın savaş gemileri tarafından engellenmeleri sonucunda Fas’a doğru yönelmek zorunda bırakılmıştır.²³ Son olarak GKRY 7 numaralı sözde ruhsat sahası için uluslararası şirketlere son olarak davette bulunma kararı almış ancak, Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından tepki açıklaması yapılmış, “GKRY’nin vermeye teşebbüs edebileceği hükümsüz ruhsatlara dayanarak Türk kıta sahanlığında herhangi bir hidrokarbon arama çalışması yapılamayacağı ve ihaleye ilgi duyabilecek ülkeleri ve şirketleri, sağduyulu davranmaya ve bölgenin gerçeklerini dikkate alarak hareket etmeye davet edildiği” ifade edilmiştir. Doğu Akdeniz’deki gelişmeleri yakından takip etmekte olan Türkiye, GKRY’nin tek taraflı ve hukuksuz faaliyetlerine karşı gerek kendi, gerek Kıbrıs Türklerinin egemenlik haklarını savunulması konusunda kararlı bir tutum göstermektedir (Çavuşoğlu, 2019 s. 67).

GKRY kendisini adanın tek sahibi olarak görmekte, Doğu Akdeniz’deki tek taraflı hidrokarbon faaliyetlerine devam etmektedir. Türkiye ise kendi kıta sahanlığı ile KKTC’nin TPAO’ya verdiği ruhsat sahalarında “Barbaros Hayreddin Paşa” ve “Fatih” gemileri ile hidrokarbon tespitine yönelik üç boyutlu sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerini planlı bir biçimde gerçekleştirmektedir (Çavuşoğlu, 2019 s. 68).

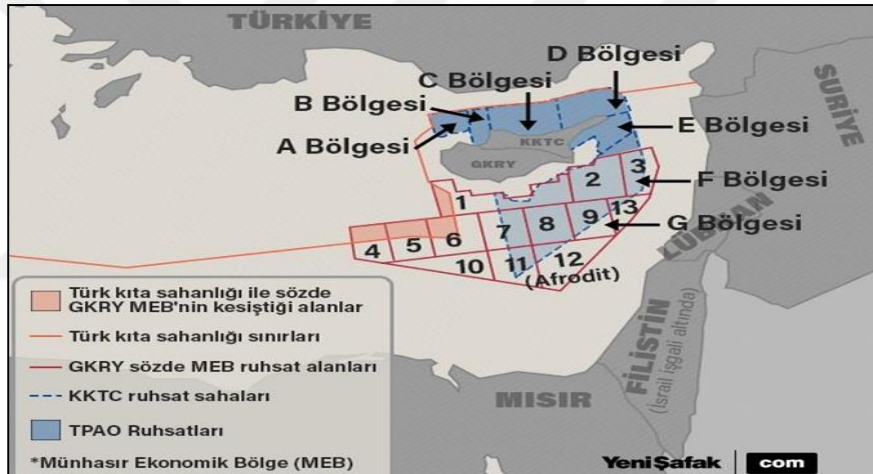
KKTC ve çevresinde hidrokarbon arama faaliyetleri 2011 yılı sonunda TPAO Genel Müdürlüğü ile KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile imzalanan “Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi” sonrasında hız kazanmıştır. Anlaşma çerçevesinde yedi adet deniz ruhsat alanı (A, B, C, D, E, F, G) ve iki adet kara ruhsat alanında (H ve I) çalışmalar devam etmektedir (Tpao, 2019a).

²³ Söz konusu olayın telsiz konuşmalarına bakıldığında Türk tarafının kararlılığının ortaya konulduğu görülmektedir. “Türk savaş gemisinin Komutanı ile Saipem 12000’in kaptanı arasındaki telsiz konuşmalarında; Saipem 12000 yoluna devam etmek istemiş, Türk savaş gemilerinden biri, rotasını Saipem 12000’e doğru çevirmiştir. Saipem 12000’in kaptanı, Türk savaş gemisinin kaptanına, önümüzden çekilin yoksa birlikte batacağız” diye çağrı yapmıştır. Türk savaş gemisinin Kaptanı ise “Hızımızı ve rotamızı kontrol edemiyorum” karşılığını vermiş, bunun üzerine ‘Saipem 12000’in kaptanı, “Hızını ve motorunu kontrol ediyorsun. Ben bunu açık gözle görebiliyorum.” diye cevap vermiştir. Ancak Türk savaş gemisi rotasını değiştirmemiş, bunun üzerine araştırma gemisinin kaptanı, “Tamam, rotamı değiştiriyorum.” diyerek gemiyi bölgeden uzaklaştırmıştır.” Erişim Adresi: “<https://www.denizhaber.net/turk-savas-gemisi-ile-saipem-12000-catismanin-esiginden-dondu-haber-79697.htm>”, Erişim Tarihi: 04 Mart 2019

Harita 2.3. TPAO'ya verilen ruhsat sahaları

Kaynak: Tpaö, 2019a

Harita 2.4. Türkiye-KKTC-GKRY ihtilafli deniz alanları

Kaynak: YeniŞafak, 2018

Haziran 2018 ayında İtalyan Eni şirketi tarafından Mısır'ın Noor sahasında, 2 trilyon 550 milyar metreküp civarında doğalgaz keşfi gerçekleştirilmiştir. Noor sahası yine Eni şirketinin 2015'te 850 milyar metreküp doğalgaz keşfini yaptığı "Zohr sahası" ile aynı blokta bulunmaktadır (Sputniknews, 2018c).

1 Mart 2019'da Kıbrıs açıklarında Katarlı ortağı Qatar Petroleum'la birlikte doğal gaz ve petrol aramalarını sürdüren ABD'li ExxonMobil, Glaucus-1 olarak bilinen sözde 10 nolu sahada, 5 ila 8 trilyon metreküplük dev bir doğal gaz rezervi

tespit ettiğini duyurmuştur. Tespit edilen gazın son iki yılda dünya üzerinde tespit edilen rezervlerin en büyüğü olduğu açıklanmıştır (Euronews, 2019a).

Son dönemde diğer bir önemli gelişme de KKTC'ne Su temini Projesi'nin tamamlanmasıdır. KKTC'nin içme ve sulama suyu ihtiyacına kalıcı çözüm bulmak Anamur'daki Dragon çayından KKTC'deki Geçitköy'e kadar 80,2 km. uzunluğunda bir denizaltı boru hattıyla yılda toplam 75 milyon metreküp su taşıyacak "KKTC'ne Su Temini Projesi" tamamlanarak 17 Ekim 2015'te devreye girmiştir. Önümüzdeki süreçte Rum tarafı yapıcı bir siyasi irade ortaya koyduğu takdirde, projenin tüm adanın su ihtiyacına kökten çözüm getireceği öngörülmektedir (TC Dışişleri, 2008).

Kıbrıs meselesinin kalıcı bir çözüme kavuşturulması amacıyla Türkiye tarafından çabalar sürdürülürken, Kıbrıs Türk halkına uygulanan haksız uygulamaların kaldırılmasına yönelik gayretler, her platformda Türkiye tarafından dile getirilmektedir. Türkiye, Kıbrıs Türkü'nün onurlu varoluş mücadelesine bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da her türlü desteğin verilmesine yönelik katkılarda bulunmaya devam edeceğini beyan etmektedir (Çavuşoğlu, 2019 s. 66).

2.5.6. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)

Nüfusun yaklaşık 800.000 civarında olduğu GKRY'de %98,8'i Rum, %1'i diğer (Maronit, Ermeni, Kıbrıslı Türk dahil), %0,2 belirtilmemiş (2011 tahmini) etnik unsurlardan oluşan; %89,1 Ortodoks Hristiyan, %2,9 Roma Katolik, %2 Protestan, %1,8 Müslüman, %1 Budist ve %1,4 diğer (Maronit, Ermeni Kilisesi, Hindu dahil), %1,1 bilinmiyor, %0,6 hiçbir /ateist dini inanca sahiptir (Cia, 2019a).

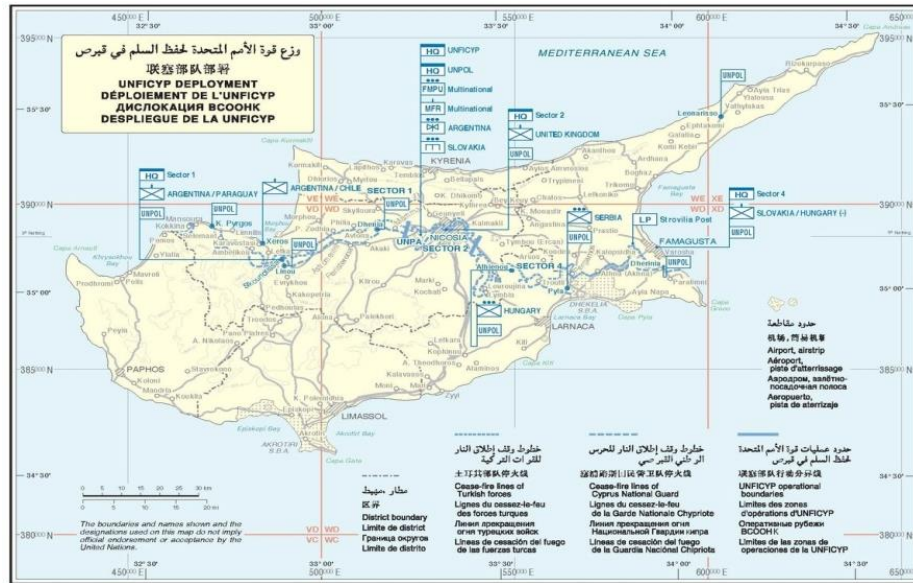
16 Ağustos 1960 yılında kurulan; ancak Kuzey ve Güney Kıbrıs arasındaki çatışmalar sonucu ikiye bölünen adada GKRY "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında varlığını sürdürmeye (Türkiye hariç, dünyadaki diğer ülkeler tarafından da bu şekilde kabul edilmektedir) devam etmektedir. Ayrıca, küresel aktörlerin de zaman zaman askeri üssü olarak kullanmak istedikleri adada, enerji rezervlerinin keşfedilmesi, İngiltere'nin askeri üssünün bulunması ve Suriye iç savaşının ortaya çıkması gibi önemli faktörler bölgedeki güvenliği etkilemektedir. Bölgedeki enerji

rezervlerine dâhil olmak isteyen Rusya ve İsrail gibi ülkeler GKRY ile politik ve askeri işbirliklerini geliştirmekte ve Doğu Akdeniz’de askeri varlıklarını ve ittifaklarını artırmaya yönelmektedir (Yıldırım, 2016 s.1).

1974 yılından beri adada iki toplum arasındaki müzakerelerin nihai hale getirilmesini amaçlayan “Annan Çözüm Planı” 24 Nisan 2004 tarihinde GKRY ve KKTC’de düzenlenen referandumla oylanmıştır. Rum halkının yaklaşık % 76’sı Plana “hayır” derken, Kıbrıs Türk tarafı kendileri için getireceği pek çok zorluğa rağmen yaklaşık % 65 çoğunlukla Plan’a “evet” demiştir. Bu sonuçla planın geçersiz hale gelmesi ve adanın birleşmesi yönündeki çabaların sonuçsuz kalmasından sonra 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY, “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında AB’ye tam üye yapılarak Batılı ülkeler tarafından ödüllendirilmiştir (Oğan, S., 2005).

2.5.6.1. GKRY’nin askeri yapısı

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında “%40’ı Kıbrıslı Türklerden, %60’ı Kıbrıslı Rumlardan” oluşacak şekilde 2000 kişilik bir ordu kurulmasına karar verilmiş ancak, tarafların anlaşmazlığı sonucu faaliyete geçirilememiştir. 1963 tarihinde “Enosis planını” uygulayarak Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırma girişimleri sonucunda olayların şiddetlenmesi üzerine Mart 1964’te BM Barış Gücü (UNFICYP) kurularak Kıbrıs’a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 1974 yılında adanın toplam %3’lük bölümünü kaplayan ve 180 km uzunluğundaki hattın eni 7-20 metre arasında değişen tampon bölge olarak “Yeşil Hat” oluşturulmuştur. Ada’da BM Barış Gücü günümüzde halen kapalı olan ve Kuzey ile Güney arasındaki müzakerelerde pazarlık konusu edilen “Kapalı Maraş” bölgesinin de güvenliğini sağlamaktadır (Yıldırım, 2016, s.2). Aralık 2018 ayı itibarıyla farklı ülkelere toplam 802 askeri personel (755’i erkek, 47’si kadın) 67 polis (43’ü erkek, 24’ü kadın) Barış Gücü’nde görev yapmaktadır (Unficyp, 2019a).

Harita 2.5. UNFICYP konuşlanma durumu

Kaynak: Unficyp, 2019b

Rumlar tarafından Kıbrıslı Türklerden gelebilecek herhangi bir tehdit veya saldırıyı kontrol altında tutabilmek bahanesiyle, Haziran 1964’de Kıbrıs Cumhuriyeti Savunma Konseyi’nin emri ile hava, kara ve deniz kuvvetlerinden oluşan Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) kurulmuştur. GKRY’nin mevcut durumda 12.000 muvazzaf askeri, 50.000 kişilik seferberlik yedek kuvveti mevcuttur. 24 ay olan askerlik süresi, 2017 yılı itibarıyla 14 aya düşürülmüştür. GRKY Hava kuvvetlerinin envanterinde: “11 adet Mi-35P (Rus) savaş helikopteri, 4 adet SA-342L (Fransız) tanksavar helikopter, 3 adet AW139 (Deniz Karakol), 2 adet Bell 206L-3, 1 adet BN-2B-21 Islander ve 1 adet PC-9 eğitim amaçlı kullanılan uçağı ve eğitim amaçlı kullanılan arama-kurtarma helikopteri” mevcuttur. Ayrıca İsrail üretimi IAI Searcher İHA’lar da kullanılmaktadır. Hava savunma füzeleri olarak Rusya’dan alınmış 6 adet TOR M-1 ve 20 adet BUK karadan havaya atılan füzeler; 24 adet İtalya’dan alınmış Aspide-330; 30 adet Fransa üretimi Matra Mistral; 30 adet İsviçre üretimi uçaksavar Oerlikon 35 mm füzeleri bulunmaktadır (Yıldırım, 2016 s. 3). Söz konusu silah sistemlerinden Mi35 helikopteri, TOR M-1 ve BUK hava savunma füzesi gibi kritik silahların Rus menşeli olduğu göze çarpmaktadır.

2.5.6.2. GKRY'deki askeri üsler

1960 yılı Garanti Antlaşması'na istinaden Kıbrıs Cumhuriyeti ve İngiltere arasında imzalanan anlaşma gereği İngiltere, Ağrotur ve Dikelya askeri üslerinin sahibi konumundadır. Askeri üsler adanın güneyindeki stratejik konumları ile Süveyş kanalı ve Ortadoğu'ya hâkimiyetiyle jeostratejik öneme haizdir. Kıbrıs'taki İngiliz Kuvvetleri karargâhları 1988 yılında Kara Kuvvetleri ve Ortadoğu hava karargâhının bir birleşimi olarak yeniden yapılanmıştır. Dikelya, Episkopi karargâhları ve Kraliyet Hava Kuvvetleri karargâhı görevini gören Ağrotur oluşturulmuştur. Zaman zaman İngiliz askeri üslerinin ülkeden çıkarılmasına yönelik tepkiler oluşmakta; fakat İngiltere buna kabul etmek istememektedir. Ağrotur'da hava kuvvetleri personeli ağırlıklı olmasına rağmen tüm karargâhlarda karışık bir yapı bulunmaktadır. Bu bağlamda günümüz itibariyle İngiltere'nin ada üzerinde 2800 askeri bulunmaktadır. Ayrıca 4 adet Bell 412 Twin Huey genel maksat helikopterinden oluşan bir Arama ve Kurtarma filosu, Operation Shader kapsamında bir radar ve 8 adet Tornado uçağı, 1 adet Sentinel R1 istihbarat uçağı, 1 adet A330 Airbus (çok rollü, tanker ve ulaştırma), 4 adet CH-47D Chinook nakliye helikopteri bulunmaktadır. Akrotiri olarak adlandırılan ve ağırlıklı olarak hava üssü olarak kullanılan Ağrotur'dan, 1990'da GRANBY (Irak), 2003'te TELIC (Irak), 2006'da HIGHBROW muharip olmayan tahliye operasyonu (Lübnan'dan), 2011'de ELLAMY (Libya), 2013'te LUMINOUS (Kimyasal Silah Kullanımı Krizi sırasında Kıbrıs Hava Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği operasyon) operasyonları gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra İngiliz üsleri, İngiltere'nin müttefik devletlerini operasyon ve eğitim amaçlı olarak ağırlamaktadır (Yıldırım, 2016 s. 5).

Ayrıca İngiltere tarafından son günlerde, son insanlı savaş uçağı olarak adlandırılan ve dikey iniş kalkış yapabilme özelliğine sahip F-35B uçaklarını 2019 yılının sonbahar aylarında, Ağrotur Hava Üssüne göndereceği öğrenilmiştir (Hürriyet, 2019a).

Diğer taraftan ABD'nin İngiliz üslerini kullandığı ve Ağrotur'da istihbarat ve keşif uçağı olarak 1950'li yıllardan beridir kullandığı U-2²⁴ uçağına da ev sahipliği

²⁴ U-2 uçakları: "Dünyanın en yüksek irtifasına çıkma özelliğine sahip olan, soğuk savaş döneminde Sovyetler ile gerilimlere yol açmıştır. 1 Mayıs 1960'da, SSCB üzerinde uçan U2 uçağı, bir arızadan dolayı alçalmak zorunda kalmış ve Rus hava savunma füzesi tarafından vurularak düşürülmüştür. Bu olay, ABD-Sovyetler arasında Küba füze krizine neden olan olaylar arasındadır. 1962'de Küba

yapmaktadır. Diğer taraftan 2018 yılında ABD'nin GKRY'den bir üs talep ettiği, Rusya'nın bu olayı tepkisiz kalmayacağı haberleri (Starkıbrıs, 2018) açık kaynaklara yansımıştır. Ancak konu ile ilgili henüz bir gelişme yaşanmamıştır.

Harita 2.6. Kıbrıs siyasi harita

Kaynak: Yıldırım, 2016

2.5.6.3. GKRY-Rusya ilişkileri

Tarihsel olarak GKRY ve Rusya arasındaki politik-askeri ilişkiler SSCB zamanına dayanmaktadır. Rusya'nın bağımsızlığını kazanması ile bu ilişkiler devam etmiştir. Moskova'nın Atina ve Lefkoşa ile ilişkilerinin iyi olması bölgede bu üç ülke arasında askeri işbirliğini de pekiştirmiştir. Ayrıca, Rusya'nın KKTC'yi tanınamaması da GKRY ile yakın iş birliğinin bir göstergesidir (Yıldırım, 2016 s. 5).

hava sahasında iki adet U2 uçağı yine Ruslar tarafından düşürülmüştür. U-2'lerin konuşlandığı diğer üsler ise Kaliforniya Palmdale, Alconbury İngiltere, Taif Suudi Arabistan ve Osan Güney Kore'dir. (U2S teknik özellikleri Motor: General Electric F-118-101, Gövde Uzunluğu: 19.2 metre, Yükseklik: 4.8 metre, Kanat Açıklığı: 30.9 metre, Seyir Hızı: 879 km/saat, Maksimum Kalkış Ağırlığı: 18,000 kg., Menzil: 11.100 km., Uçuş İrtifası: 25.000 m./82.000 feet), Erişim Adresi: "http://www.kokpit.aero/u2-krizin-golgesindeki-ucak", Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Özellikle 1960 ve 1970’li yıllarda Arap ve Kuzey Afrika ülkeleriyle ilişkiler geliştirmeye başlayan SSCB; “Cezayir, Libya, Mısır ve Suriye” gibi ülkelere önemli derecede askeri ve ekonomik yardımlar yapmıştır. Bu yardımlardan faydalananlar arasında ABD ve Batılı ülkelere uzak bir strateji planlayan Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios da bulunmaktadır. SSCB tarafından Çekoslovakya, Mısır ve Hindistan’dan önemli ölçüde askeri teçhizat Kıbrıs’a getirilmiştir (Keser, 2015a, s. 60). Bu malzemeler 1960’lı yıllardan itibaren Kıbrıslı Türklere karşı kullanılmıştır. Ayrıca halen RMMO’nun envanterindeki ağır silahların birçoğu Rus yapımıdır.

Mart 1996 ayında Rusya ve GKRY arasında imzalanan “Askeri-Teknik İşbirliği Anlaşması” kapsamında, Rumlar Rus yapımı tanklar, zırhlı araçlar, hava savunma sistemleri ve Türkiye’nin tepkisi üzerine sonradan Yunanistan’ın Girit Adası’nda konuşlandırılmak zorunda kalınan S-300 hava savunma füze sistemlerine sahip olmuştur (Oğan, 2005, s.13).

Yunanistan, Soğuk Savaş döneminde Ortodoksluğun da etkisiyle Rusya ile sıcak ilişkilerini kesmeyen ve NATO üyesi olmasına rağmen silahlı kuvvetlerinde Rus menşeli silahlara da yer veren ülkelere biri olmuştur. Aynı şekilde Yunanistan’ın kanatları altında olan GKRY’de Rusya ile iyi ilişkiler geliştirme gayretini sürdürmüştür. Ocak 1997’de Güney Kıbrıs’ın Rusya’dan aldığı S-300 hava savunma füzelerini Baf bölgesine konuşlandırma niyetini açıklaması üzerine Türkiye ile füze krizi yaşanmıştır. Füze krizi aynı zamanda adada Yunanistan-Türkiye jeostratejik rekabetinin bir sonucu olarak görülebilir. 1999 yılında S-300 füzelerinin alımından vazgeçilmesi üzerine Yunanistan aracılığıyla Rus yapımı TOR M-1 füzeleri alınmıştır. Vlademir Putin döneminden sonra daha aktif bir politika yürütölmeye başlanmıştır (Yıldırım, 2016, s. 5).

Ayrıca GKRY’de yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda, Rusya 1999 yılında, ABD ve Çin’in ardından üçüncü sırada yer alırken, 2001 yılında % 16,3’lük payıyla ilk sıraya yükselmiştir (Hasanoğlu, 2015).

Rusya, 24 Nisan 2004 BM Planı referandumundan önce Kıbrıs Türk ve Rum halklarına “Annan Planı”nın uygulanması konusunda güvence vermek ve Rumların güvenlik kaygılarını gidermek için Rusya’nın adada yeni bir BM Barış Gücü kurulmasını öngören ve silah ambargosunu getiren karar tasarısını İngiltere ve ABD kararına karşın veto etmiştir. Bu karar ile BMGK üyelik kozunu kullanan Rusya, Kıbrıs meselesinde “ben de varım benim çıkarlarım da kabul görmeli” uyarısını

açık şekilde dile getirmiştir. 19 Kasım 2008’de GKRY ile Rusya arasında Ortak Bildiri imzalanmış, takiben 2010’da dönemin Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Rum Yönetimi’ne ilk resmî ziyaret gerçekleştirmiş ve GKRY ile 15 civarında çeşitli anlaşma ve mutabakat imzalanmıştır (Gözügüzelli, 2015). Daha sonra 17 Aralık 2004’te Duma’ya bağlı “Jeopolitik İncelemeler Merkezi Başkanı Aleksandr Dugin”, Rusya’nın veto kararını şu şekilde açıklamıştır: “Bana göre jeopolitik bir arka planı var. Dikkatinizi çekmek isterim ki, bu çözüm iki anglo-sakson devletinin, ABD ve İngiltere’nin inisiyatifıyla hazırlandı ve de tek kutupluluğun tüm dünyada özellikle de Akdeniz’de sağlamlaştırılması amacını taşıyor. Bu çözüm, kesinlikle Kıbrıs meselesini Amerikan senaryosuna göre çözmeye girişimidir. Referandum ise demokratik değil, demokrasi zorlamasıdır, barış zorlamasıdır.” (Oğan, 2005)

Rusya, 2013 yılında Avro krizi sürecinde zor günler geçiren GKRY ile ortak bir zeminde buluşma imkanı elde etmiş (Keser, 2015a, s. 63) ekonomik, ticari ve askeri ilişkilerini artırmıştır. Sağladığı kredilerin de karşılıksız olmadığı, GKRY’den hava ve deniz üssünü kullanma ve çok stratejik bir konumda olan ada da askeri varlık göstermeyi hedeflediği sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Rus zenginlerinin Güney Kıbrıs’ta bulunan off-shore hesaplarında yüklü miktarda paraları olduğu da ayrı bir husustur. Rusya’nın Rum şirketlerine borç vermek için Güney Kıbrıs bankalarında tuttuğu paranın miktarı 70 milyar doları bulmaktadır (Tarakçı, 2019, s.1). Moskova’dan sonra GKRY, Rusların ikinci finans kenti sayılmaktadır. IMF verilerine göre Rusya’daki doğrudan yabancı yatırımların (FDI) %28’i GKRY’den gelmektedir. Rus oligark²⁵ları adadaki şirketler vasıtasıyla Rusya’da yatırım yapmakta ve bu durum, bölgeyi oligarkların kara para mekânı haline getirmektedir. Gevşek regülasyonlar ve düşük vergiler yanında Ruslar açısından adayı mevduat tutmak için elverişli kılan başka neden de SSCB dönemine dayanan anlaşmalar gereğince GKRY’de elde edilen gelirler Rusya’da tekrar vergilendirilmemektedir. Son dönemde Rus oligarkların Putin’i tehdit olarak görmesiyle Rusya’dan gelen mevduatlarda bir artış olmuştur. Oligarklar Rusya’da mülkiyet haklarının tehlikede olduğunu düşünüp sermayelerini bir AB üyesi olan

²⁵ Oligark: “Rusya’da ortaya çıkan oligark kavramı, 1990’larda komünizmden vazgeçilip kamu varlıklarının satılmaya başlaması sırasında özelleştirmelerden büyük ve stratejik işletme, maden, petrol şirketlerini çeşitli vasıtalarla alan işadamları için kullanılmaktadır.” Erişim Adresi: “<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2012/09/12/oligark-kime-denir>”, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2019

GKRY’de tutmayı tercih etmektedirler. Böylece servetlerinin AB normları çerçevesinde güvence altında tutulduğuna inanmaktadırlar (Eren, 2013).

ABD ve İngiltere başta olmak üzere AB ülkelerine karşı 26 Şubat 2014 tarihinde Rusya ve GKRY arasında, Baf Uluslararası Havalimanı yakınlarında NATO operasyonları için kullanılan ve elektronik gözlem ve istihbarat sistemlerinin konuşlandırıldığı İngiliz hava üssü Agratur’dan 40 km uzakta olan “Andreas Papandreu Hava Üssü”nün Rus uçaklarının kullanımına açılması ve aynı zamanda Akrotiri’nin doğusundaki Limasol Limanının da Rus donanma gemilerinin kullanımına açılması konusunda anlaşma imzalanmıştır. Limasol Limanı da BM’nin Lübnan misyonuna bağlı Fransız ve Alman gemilerine ev sahipliği yapmaktadır. Böylece Rusya savaş gemileri ile Kıbrıs sularına ineabilecek ve hatta hava üssünü kullanarak Akdeniz’de sıcak denizlere inme hayalini (Tartus’dan sonra) gerçeğe dönüştürmüştür (Gözügüzelli, 2015) .

16 Şubat 2015 GKRY lideri Nikos Anastasiadis Baf’taki Andreas Papandreu hava üssünün Ruslara verileceği açıklaması daha sonra dönemin Dışişleri Bakanı Kasulidis tarafından yalanlanmış; “Rusya ile askeri-teknik ilişkilerin geliştirilmesinin gündemde olduğunu ve insani amaçlı ihtiyaç olduğu zaman Kıbrıs hava, kara ve deniz mekânlarının Rusya’nın geçici kullanımına izin verilebileceği” şeklinde düzeltilmiştir. Şubat 2015 tarihinde Anastasiadis’in Moskova ziyareti sırasında limanların Rus gemilerine açılmasına yönelik protokol imzalanmıştır (Yıldırım, 2016, s. 6). Böylece Rusya, Güney Kıbrıs’ta, Arap Baharıyla birlikte Tartus’ta tehlikeye giren varlığına ilave ve alternatif olarak yeni bir üs elde etmiş sayılmaktadır.

Rusların Rumlara silah satmasının ötesinde “Genişletilmiş Savunma İşbirliği Anlaşması” yapılması ve bu bağlamda “GKRY’de müşterek eğitim merkezlerinin açılması, ayrıca çeşitli askeri malzeme ve teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi, malzeme ve silah depoları kurulmasının yanında Rusya tarafından Kıbrıs’ta küçük uçaklar üreten bir fabrika açma teşebbüsü” de gündeme gelen konular arasındadır (Keser, 2014, s. 120).

Gerek Suriye iç savaşı gerekse bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynakları, GKRY ile Rusya arasında iyi olan ilişkileri daha fazla artırmıştır. Böylece Rusya’nın Doğu Akdeniz’e karşı ilgisi artmış, serbest ticaretin güvenliğinin sağlanması adına askeri hareketliliğini de etkilemiştir. Nitekim Türk sismik araştırma gemisi Barbaros Hayrettin Paşa krizi yaşanmış ve ardından bölgede 2014

yılında Rusya- İsrail ve Güney Kıbrıs ittifakı oluşmuş ve ortak donanmalarla hava, denizaltı harekâtlarını içeren çok uluslu tatbikatlar düzenlenmiştir. Bu bağlamda hidrokarbon aramalarının gerçekleştirilmesi yeni krizlere mesaj niteliği taşımaktadır (Yıldırım, 2016, s. 6).

Doğu Akdeniz’de enerji rezervlerinin keşfedilmesi, İngiltere’nin adada askeri üssünün bulunması ve Suriye iç savaşı gibi önemli gelişmeler neticesinde Rusya’nın Ortadoğu’ya daha yakın olma isteği oluşmuş ve askeri tesis kurma talebi meydana gelmiştir. Şu anda Güney Kıbrıs’ta Ruslara ait herhangi bir tesis bulunmadığı fakat ortak askeri tatbikatlar düzenledikleri bilinmektedir. 2015 yılı başlarında Putin ve Kıbrıs Rum lideri Nicos Anastasiadis arasında yapılan görüşmenin ardından terörizme ve korsanlığa karşı varılan ortak bir karar çıkmıştır. Bu karar, GKRY’nin acil durumlarda çevre ülkelerdeki Rus vatandaşlarının tahliye edilmesinde kullanılmasını öngörmüş aynı zamanda Rus uçaklarının acil durumlarda Rum havaalanlarını kullanmalarına izin verilecek bir nitelik taşımıştır (Yıldırım, 2016, s.7).

Son dönemde Yunanistan ile Rusya arasında tarihten buyana Ortodoksluğun da etkisiyle iyi giden ilişkiler, ABD ve AB’nin etkisiyle Rusya aleyhinde devam etmektedir. Özellikle ABD ile Yunanistan arasında askeri ilişkiler giderek artmakta, Girit adasındaki ABD üssünün yanında Volos, Larisa ve Dedeağaç’ta da ABD üssü kurulabileceğine (Hürriyet, 2018a) yönelik haberler açık kaynaklarda yer almaktadır. İngiltere’de Mart 2018’de meydana gelen Skripal krizi sonrası Yunanistan ülkesindeki “iki Rus diplomatı sınır dışı etmiş” (Cnntürk, 2018), bu durum iki ülke arasındaki kötüye giden ilişkileri tetiklemiştir.

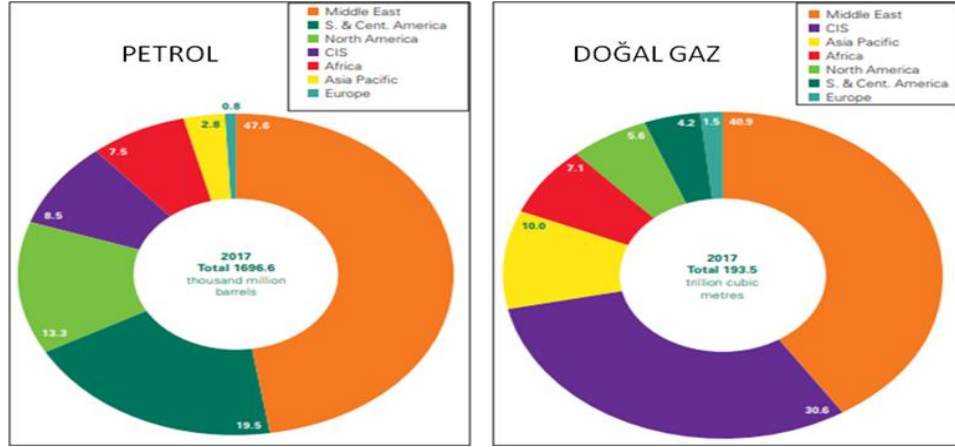
3. BÖLÜM

ORTADOĞU EKSENİ

3.1. Bölgenin Jeopolitik Konumu ve Genel Durumu

Asya'nın güneybatısında bulunan Ortadoğu, ilk çağlardan buyana "Ön Asya", "Batı Asya", "Güneybatı Asya" gibi farklı adlarla isimlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da "Yakındoğu", "Ortadoğu" deyimleri ile adlandırılmıştır. Ancak bu isimlerle adlandırılan yerlerin sınırlarında da bir kesinlik bulunmamaktadır. Bununla beraber Ortadoğu, genel olarak yakın tarihlerde kabul edilen şekliyle, "Doğu Akdeniz çevresinde yer alan ülkelerle (Türkiye ve Mısır dahil), Arap Yarımadası ve İran'ı içine alan bölgeyi" kapsamaktadır. Ortadoğu, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birbirine yaklaştıran, Atlas Okyanusu'nu Hint Okyanusu'na ve Büyük Okyanus'a bağlayan bir bölgedir. Avrupa'nın güney kanadının dayandığı yer olması, Doğu Akdeniz savunmasındaki rolü, Asya'ya gerektiğinde perde olabilmesi ve Afrika'yı örtmesi bölgenin stratejik değerini artıran faktörler arasındadır. Coğrafi durum itibariyle içinde bulunan Süveyş Kanalı, Basra Körfezi, Türk Boğazları olan Çanakkale-İstanbul Boğazları ve Akdeniz limanları gibi önemli su yolları ile kara ve havayolları ile dünya ticaretine yön verebilecek çok önemli bir bölgedir. Diğer yandan Akdeniz, tarihin her döneminde "politik deniz" olma niteliğini korumuştur. Adı, yabancı dillerde "Dünya'nın ortasında" anlamına gelmekte olan Akdeniz ve çevresinin öneminin, yıllar boyunca hızla artmasının nedeni; devletlerin ekonomik, politik çalışma ve çatışmalarının geniş olarak bu denizin kıyısında meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır (Uçarol, 1987, s. 543).

Ortadoğu bölgesi dünya petrol rezervlerinin %47,6'sına, doğal gaz rezervlerinin %40,9'una sahip olması bölgenin neden bu kadar önemli olduğu ve küresel aktörlerin bölgeye verdikleri önemi açıklar niteliktedir.

Şekil 3.1. Dünya’da kanıtlanmış petrol ve doğal gaz rezervleri-2017

Kaynak: BP, 2018

3.2. Küresel Aktörlerin Ortadoğu Politikası

Ortadoğu bölgesinin zengin hidrokarbon yataklarına sahip olması ve deniz ticaretine hakim olması nedeniyle küresel ve bölgesel aktörler Ortadoğu’da varlık gösterme yarışı içerisindeyler. Bu bağlamda Ortadoğu coğrafyasında varlık gösteren belli başlı aktörlerin bölgeyle olan ilişkilerini incelemek faydalı olacaktır.

3.2.1. SSCB’nin Ortadoğu politikası

Lenin’in ölümünden sonra 1924 tarihinde Hicaz ile resmi ilişkiler kurma yoluna giden SSCB, 1926 yılında bağımsızlığını kazanan Suudi Arabistan’ı ilk tanıyan ülke olarak Cidde’de elçilik açmasıyla birlikte Arap dünyasında ilk Sovyet elçiliği olarak tarihe geçmiştir. 1928 yılında Yemen ile ilişkiler geliştirilmiş, “ticaret ve dostluk” anlaşmaları tesis edilmiştir. İngiltere ve Fransa’nın etkisi altında bulunan “Suriye, Mısır, Irak, Filistin, Cezayir, Fas ve Tunus” ile sadece ticari ilişkiler kurulabilmiş ancak askeri ve diplomatik ilişkiler tesis edilememiştir. Stalin döneminde Arap sosyalistlerin desteklenilmesinden Akdeniz’e kıyısı bazı ülkelerle askeri ve siyasi ilişkiler kurularak çok boyutlu ilişkiler geliştirilmiştir (Öztürk, 2013, s. 55).

SSCB, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra genel bir yayılma hareketine girişmiş ve dikkatini Ortadoğu'ya yöneltmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında İtalyan sömürgelerinden pay istemesi, Türkiye ve İran'dan isteklerde bulunması, Yunanistan'daki iç savaşı körüklemesi; Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e ve sıcak denizlere çıkma konusunu, yani Ortadoğu politikasına öncelik verdiğini göstermiştir (Uçarol, 1987, s. 693).

Sovyetlerin, Ortadoğu politikasına öncelik vermesinin nedenlerini R. Uçarol (1995, s.694) şu şekilde özetlemiştir:

- “- Birincisi, Sovyetler Birliği, Orta ve Doğu Avrupa'da işgal ettiği ve peyk devletlerle meydana getirdiği kuşaklarla, bu bölgelerde güvenliğini sağlamıştı. Ancak Güneyi açık kalmıştı. İşte, ülkesinin bu bölgesini de güvenlik içine alabilecek bir kuşağın meydana getirilmesi;
- İkincisi, sömürgeci büyük devletlerden İngiltere ve Fransa'nın galip geldikleri halde yıpranmış bulunmaları, İtalya'nın ise yenilmiş olması nedeniyle Ortadoğu'daki etkisini yitirmesi ve bunun sonucunda bölgede meydana gelen boşluğu, fırsattan yararlanarak değerlendirmek istemesi;
- Üçüncüsü, Akdeniz'e inerek bu yolla Avrupa, Afrika ve Amerika arasındaki Atlas Okyanusu'na kadar uzanabilmek;
- Dördüncüsü de ideolojik ve ekonomik yayılmasını sağlayacak alanlar ele geçirebilmektir.”

Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkan koşullar doğrultusunda hazırlanan Ortadoğu politikasına, 1956 Süveyş Harekâtı'na kadar geçen süreden sonra aktif bir yön vermiştir. Arap – İsrail mücadelesinde batılı devletler İsrail'i desteklerken, Sovyetler Birliği de Arapların tarafında olmuştur. Sovyet Rusya devlet lideri Kruşçev tarafından 1956'da ortaya atılan "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" ilkesi kapsamında, Ortadoğu'ya Sovyet ekonomik yardımı yapılmaya başlanmıştır. Sovyetlerin, Ortadoğu'da etkisinin daha da artması, özellikle 5-10 Haziran 1967'de yapılan Arap-İsrail Savaşından (Altı Gün Savaşı) sonra olmuştur. Bu savaşta değişen Ortadoğu dengesi üzerine Sovyetler; Suriye, Mısır, Cezayir'de deniz üsleri kurmuş ve Akdeniz'de büyük bir donanmaya sahip olmuştur. Bu tarihlerden sonra bölgeye yapılan Sovyet yardımları, ekonomik alanla birlikte, askeri alanda da artmıştır. 1969-1970 yıllarında, Sovyet uzman ve askerleri, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (Mısır-Suriye) İsrail'e karşı savunmasında etkili olmuşlardır. Bu suretle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da aktif bir politika izleyen Ruslar, özellikle bazı Arap devletleri üzerinde etkili olabilmiş ve bölgeye nüfuz edebilmiştir. Aynı zamanda, Akdeniz'e inebilme politikasını belli bir ölçüde gerçekleştirmiş ve bölgede savaş öncesinde egemen olan Batı devletlerinin yerini doldurma gayreti içerisine girmiştir. Bundan böyle de Ortadoğu'da etkili bir devlet olma yolunda politikalar izlemektedir (Uçarol, 1987, ss. 694-695).

Sovyetler açısından II. Dünya Savaşının en zor olduğu 1943 yılında ilişkilerini Afrika içlerine kadar ilerleten Ruslar, Mısır ve Güney Afrika ile diplomatik ilişkiler geliştirmiştir. 1944 yılında Suriye ve Irak ile kurulan resmi ilişkilerden sonra, 1955 yılında Libya, 1958’de Tunus, 1959’da ise Fas ile ilişkiler geliştirilmiştir. 1950 ile 1960 yılları arasında Ürdün, Kuveyt, Somali, Sudan ve Moritanya gibi ülkelerle diplomatik ilişkiler kuran Sovyetler Birliği, 1960 yılında BM nezdinde diplomatik olarak Cezayir’i desteklenmiş ve ülkeyi resmen tanıdığını belirtmiştir. Ardından Güney Yemen’e destek verilmiş ve 1967 yılında Yemen ile resmi ilişkiler kurulmuştur. Bu ülkeleri Angola, Nijerya ve diğer güney ülkeleri takip etmiştir. ABD ile rekabetin bu bölgelere yayıldığı soğuk savaş döneminde, Sovyetler bu bölgelerle enerji, ticaret ve askeri alanlarda da temaslar kurmuş, sosyalist ideolojinin yayılması için de çalışmalar sürdürmüştür.

1948 yılında ABD’nin desteği ile Filistin topraklarında kurulan İsrail ile Sovyetlerin ilişkileri inişli ve çıkışlı bir şekilde sürdürülmüştür. Sovyetler Birliği 15-18 Mayıs 1948 tarihinde İsrail ile resmi ilişkiler kurmuş, bu ilişkiler, Arap-İsrail savaşı ve Sovyetlerin Arapları desteklemesiyle 11 Şubat 1953’de kesilmiştir. 6-15 Temmuz 1953’te tekrar kurulan ilişkiler yine farklı politik nedenlerden ötürü 9 Haziran 1967 tarihinde yeniden kesilmiştir. 7 Ocak 1991’de ise ilişkiler yeniden tesis edilmiştir. İsrail’in gerek 1948’de kurulduğu yıllarda, gerekse de SSCB’nin varlığının son bulmasından sonra, Rusya coğrafyasından Yahudilerin İsrail’e dönerek, İsrail’in beden ve beyin gücünü oluşturduğu da ayrı bir gerçektir.

SSCB’nin dağılmasından sonra Moskova, çevre ve küresel politikalarda iç dinamiklerinden ötürü daha pasif bir politika izlerken, günümüzde ise sahip olduğu enerji kaynaklarını politik bir güç haline getirerek gerek “sıcak deniz politikasında” gerekse “sıcak denizlerde kıyısı olan ülkelere yönelik” daha aktif bir politika izlemektedir (Öztürk, 2013, ss. 55-56). Ancak NATO’nun daha önce SSCB ile yakın ilişkiler yürüten Mısır, Cezayir, Fas, Ürdün, İsrail, Tunus ve Moritanya gibi ülkelerle işbirliği içerisinde bulunması, Rusya’nın günümüzde bölgedeki en önemli müttefiki olarak Suriye’yi ön plana çıkarmaktadır (Keser, 2015a, s. 69).

Arap Baharıyla birlikte Ortadoğu’da değişen güç dengeleri, Rus ulusal çıkarları açısından olumsuz bir gelişme olarak görülmektedir. Rusya, bölge halklarının demokratik bir yönetim arayışlarının sonucu olarak değil Batı tarafından emperyalist kaygılarla geliştirilmiş sonuçlar olarak görmektedir. Ayrıca Putin iktidarıyla birlikte Ortadoğu’da daha aktif dış politika tercihi edilmesine rağmen

olası yönetim değişiklikleri sonucu bölge ülkeleriyle geliştirilen iyi ilişkiler olumsuz etkilenebilme ihtimaline sahiptir. Suriye’de muhtemel bir yönetim değişikliğinde Rusya’nın Suriye’deki yatırımlarının olumsuz etkilenmesine sebep olacak ve Akdeniz’deki tek üssünü kaybetmesiyle sonuçlanabilecektir. Bu sebeple Rusya Suriye’deki krizin başlangıcından itibaren Esad yönetimine askeri ve teknik yardımlarını sürdürmektedir.

3.2.2. ABD’nin Ortadoğu politikası

Soğuk savaşın ardından tek kutuplu dünya düzeninde kendisinin lider olarak gören ABD, Ortadoğu’nun jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik öneminden hareketle bölgeyi kendi politikaları doğrultusunda şekillendirme gayreti içerisine girmiştir. ABD’nin bölgeye yönelik, resmi adıyla Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi, 1997 yılında oluşturduğu “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesinin” alt başlığıdır. Proje ilk olarak askeri ayakla başlamış daha sonra siyasi ve ekonomik projelerle desteklenmiştir. Dönemin ABD Başkanı W. Bush; Ortadoğu coğrafyasında demokrasi yönünde rejim değişikliğini hedeflemiş ve bölgenin siyasi, ekonomik ve sosyal olarak radikal dönüşümünü öngörmüştür. Burada yatan asıl amaç ise, ABD hegemonyasından ABD mutlak kontrolüne geçişi sağlamaktır. Projenin altında yatan diğer sebepler ise, petrolün kontrolünü sağlamak, Amerikan müttefiki olan İsrail’e yönelik tehditleri önlemektir (Keser, 2015a, ss. 198-201). Ancak Putin’in 2000’li yıllardan itibaren başa gelmesiyle birlikte Rusya’nın artan askeri ve ekonomik gücü, Çin’in engellenemeyen ekonomik kapasitesi ve AB ülkelerinin de kendi çıkarları doğrultusunda ABD’den bağımsız politika yürütmek istemesi ABD’nin hegemonyasına tehdit eder duruma gelmiştir.

Dünyanın en büyük dış borcuna sahip olan ABD (22 trilyon dolar), aynı zamanda enerji ihtiyacı bakımından da Çin’den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Dünyanın en gelişmiş sanayisine sahip olan ABD için enerji, bir güvenlik meselesi olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda ucuz, kesintisiz ve güvenli yollardan enerji temini için çok yönlü stratejiler geliştirmekte olan ABD 1947 yılından itibaren Ortadoğu’da etkili olmaya başlamıştır. Kendi sınırları dışındaki zengin yer altı

kaynaklarına sahip bölgelerde büyük nüfuz sahibi olan ABD, Ortadoğu’da petrolü yıllardır kendi sanayisi için kullanmaktadır. ABD enerji kaynaklarına sahip olmak için “yeni dünya petrol düzeni” adı altında yeni bir siyaset sistemi uygulamaktadır. Körfez savaşları da bu sistemin ilk adımı olup, proje uygulanırken terör, demokrasi ve özgürlük gibi kavramlar bahane edilmektedir (Yüce, 2006 ss. 119-120).

Son dönemde kanıtlanmış petrol rezervi bakımından dünyada birinci sırada yer alan OPEC kurucu üyelerinden Venezuela, ABD’nin hedefindeki son ülkelerden biridir. Hugo Chavez’in halefi konumundaki Nicolas Maduro yönetimi ile ters düşen ABD yönetimi, kendi himayesinde alternatif bir yönetimi başa getirme arayışlarını sürdürmektedir. Ancak burada da Suriye’de Esad yönetimine olduğu gibi Maduro yönetimine de destek veren Rusya’yı karşısında bulmuştur. Stratejik rakibi Rusya’yı hemen arka bahçesinde istemeyen ABD, 2018 yılında Kolombiya’yı NATO ortakları ülkesine dahil etmiş, Brezilya’nın da NATO üyeliğinin destekleneceği Trump tarafından açıklanmıştır (Euronews, 2019b). Böylelikle Venezuela’ya yönelik bir çevreleme politikası yürütmektedir.

Trump’ın başkanlığı döneminde oldukça sert bir dış politika yürüten ABD, Ortadoğu’da da bu politikalarını sürdürmektedir. 2018 yılında İsrail’in başkentinin Kudüs olarak tanınması; 1967’den beri İsrail işgali altındaki Golan Tepelerinin İsrail toprağı olarak tanındığının açıklanması; İran’a yönelik sert yaptırım kararları alınması; Suudi Arabistan, BAE, Mısır gibi Ortadoğu ülkelerinin yönetimlerini kendi tarafına çekerek askeri ve ekonomik ilişkileri üst seviyeye çıkarması bölgede çok etkili bir aktör olduğunun göstergesidir.

3.2.3. Çin ve Ortadoğu

Çin, ekonomi, nüfus ve coğrafyasının avantajını birleştirerek, süper güç olmaya çalışmaktadır. Çin, Rusya ve İran ile geliştirdiği stratejik ortaklığın yanında, 2005 yılında Hindistan ile de stratejik işbirliği anlaşması imzalamış ve dünyanın çeşitli bölgeleri ile de ticari ilişkilerini sürekli geliştirmektedir (Yüce, 2006 s. 123). Gelişen sanayi ve ekonomik gücüne paralel olarak 2018 BP enerji raporuna göre dünya enerji ihtiyacı bakımından birinci sırada yer alan Çin enerji ihtiyacını İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerden karşılamaktadır.

Çin'in 2013'ün sonunda "yüzyılın projesi" şeklinde duyurduğu, "Tek Kuşak Tek Yol (One Belt One Road -OBOR)" adıyla, "Modern İpek Yolu" konseptini içeren bir proje açıklanmıştır. Çin'den diğer kıtalara düşük gümrük ile hızlı şekilde malların ulaştırabilmesini amaçlayan proje, hem Çin'in ihracat kapasitesini yükselteceği gibi bölgedeki politik etkinliğine fayda sağlayacağı kıymetlendirilmektedir. Çin'in alt yapı ve üretim kapasitesini rota üzerinde bulunan 68 ülkeye bağlaması öngörülen proje, birbiriyle bağlantılı kara ve deniz yolları sisteminden meydana gelmektedir. Söz konusu proje ile kazan-kazan formülü üzerinden Çin'in 900 alt proje kapsamında 890 milyar Dolar harcaması gerektiği tahmin edilmektedir. Ayrıca Çin'in, proje kapsamına giren ülkelere toplamda 130 milyar Dolar civarında kredi vereceği öngörülmektedir (Medium, 2018).

Gerek deniz gerekse kara yolu ile ticaret ve enerji transfer/güvenliğini sağlamak amacıyla yürüttüğü proje kapsamında Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in önemi tartışılmazdır. Çin, sorunlu alanlara ilişkin açıklamalarda ve eylemlerinde daha yumuşak davranmayı tercih etmektedir. Çin Ortadoğu bölgesini kendisine bir enerji deposu ve Batılı ülkeler ile ticaretinin artırılması için bir geçiş noktası olarak görmektedir. Askeri anlamdan ziyade ekonomik bağlamında dünyanın başında gelen ülkeler arasında yer alan Çin, gerek Ortadoğu, gerek AB üyesi olmayan Balkan ülkeleri, gerekse Latin Amerika ülkeleri ile ticari ilişkilerini artırma gayreti içerisinde. Açıklamış olduğu OBOR projesi ve ulaşmak istediği hedefler ile de başta ABD olmak üzere rakip pozisyonundaki ülkeleri tedirgin etmektedir.

3.2.4. İngiltere ve Ortadoğu

Bir zamanlar "güneş batmayan ülke" konumundaki İngiltere, 1900'lerden itibaren petrolün önemini kavramış, Osmanlı İmparatorluğunun topraklarını bölerek Arabistan, Irak, Filistin gibi manda rejimleri ile enerji kaynaklarının paylaşımında söz sahibi olmuştur (Yüce, 2006, ss. 120-121).

İngiltere Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın en önemli gücü haline gelmiş ve Ortadoğu'da da en büyük payı alarak bölgede egemen bir devlet olmuştur. İngiltere, Libya'dan Hayfa'ya kadar bütün Akdeniz kıyısını egemenliği altına almıştır. Bu tarihe kadar Akdeniz'deki İngiliz egemenliği Cebelitarık, Malta

ve Kıbrıs'a dayanıyor ve Doğu Akdeniz'de büyük bir üs meydana getirmiş bulunuyordu. İngiltere tarafından: Mısırı (1882-1936), Arap Yarımadası (Hicaz, Yemen), Filistin (1920-1939), Irak (1918, Musul hariç), Ürdün (1922-1946), İran (1907'de Güney İran, 1919'da tamamına yönelik girişimler) üzerinde kontrolü sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda Ortadoğu'da büyük bir güce sahip olan İngiltere, bölgede bu durumunu korumaya yönelik egemenliği altındaki toprakları parçalamış ve yeni küçük devletler kurmuş, gerektiğinde de bunları birbirlerine karşı kullanarak bölgede varlığını sürdürmeye yönelik politika izlemiştir. Ancak İngiltere'nin bu politikası, bölgede tepkiyle karşılanmış ve Ortadoğu'daki nüfuzunun azalmasına neden olmuştur. Bütün bunlara rağmen İngiltere, birinci ve ikinci dünya savaşı arasında bölgenin bir numaralı devleti olma niteliğini korumuştur (Uçarol, 1987, s. 545-551).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere, ABD ve Sovyetlerin etkili politikaları karşısında Ortadoğu'daki nüfuzunu özellikle ABD lehinde kaybetmek zorunda kalmıştır. Ancak enerji rezervleri bakımından fakir olan ülke, gelişmiş sanayisi nedeniyle artan enerji ihtiyacı nedeniyle petrol ve doğalgaz zengini olan Ortadoğu bölgesinde her zaman etkili olmaya çalışmaktadır (Yüce, 2006, s. 121). Bölgedeki en önemli ve kritik varlığı ise; Doğu Akdeniz'in en stratejik konumunda bulunan Kıbrıs adasındaki Agratur ve Dikelya askeri üsleridir. Söz konusu üsler ile hem hava vasıtalarına hem deniz vasıtalarına hem de istihbarat elde etme sistemlerine sahip konumdadır.

3.2.5. Fransa ve Ortadoğu

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yıkılmasıyla, Ortadoğu'da yer kapmak isteyen Fransa da, Suriye ile Lübnan'da manda yönetimleri kurmuştur. Sevr Andlaşması ile Güneydoğu Anadolu bölgesini ve diğer İtilaf Devletleriyle birlikte Boğazları işgal ederek İngiltere'den sonra Ortadoğu'ya yerleşen ikinci büyük devlet olmuştur. Ancak bölgede gelişen ulusçuluk hareketleri Fransa'nın bölgede nüfuzunun artmasına ve genişlemesine engel olmuştur. Türk Devleti ile 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması'nı imzalayarak Anadolu'dan,

1936'da mandası altında bulunan Suriye ve Lübnan ile ittifak antlaşması yaparak bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır (Uçarol,1987, ss. 551-552). Ancak Arap baharıyla birlikte Suriye krizinde de etkili olarak bölgede görev yapmaktadır. GKRY ile enerji ve askeri alanda işbirliğini sürdüren Fransa, Doğu Akdeniz'de askeri gemileri ile varlık göstermektedir.

3.3. Suriye ve Siyasi Görünümü

Tezin ana konusundan birini, Suriye ve ekseninde meydana gelen olaylar oluşturmaktadır. Bu bağlamda burada, Suriye'deki gelişmeler ile küresel ve bölgesel aktörlerin Suriye merkezli ilişkilerine değinilecektir. Fransa'nın hakimiyeti altındayken 1946'da bağımsızlığına kavuşan Suriye Arap Cumhuriyeti'nin; Temmuz 2018 sayımına göre nüfusu 19,454,263'tür (Cia, 2019b); etnik yapısı ağırlıklı olarak Arap, Kürt, Türkmen ve Ermeniler'den oluşmaktadır (TC.Dışişleri, 2019b). Etnik unsurların dağılımı: %65'i Arap, %10'u Kürt, %10'u Levanten (Avrupa asıllı), %15 diğer (Durzi, İsmaili, İmami, Nusayri, Asur, Türkmen, Ermeni) şeklindedir. Dini inanç olarak ülke nüfusunun %87'si Müslüman (Sünni %74, Alevi, İsmaili ve Şii %13'ü), %10'u Hristiyan (Ortodoks, Uniate ve Nasturi içerir), %3'ü Dürzi ve Yahudi (az sayıda Şam ve Halep'te kalan)'den oluşmaktadır (Cia, 2019c).

Baas Partisi 1963 yılında darbeyle yönetimi ele geçirmiş ve 1970 yılında Hafız Esad iktidarın başına geçmiştir. 1971 yılında Cumhurbaşkanı olan ve bu görevi Haziran 2000 ayına kadar devam ettiren Hafız Esad'ın yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir. 2011 yılında Tunus ve Mısır'da başlayan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan süreç Suriye'yi de derinden sarsmıştır. Deraa'da halkın başlattığı gösteriler, 16 Mart 2011 tarihinden itibaren Suriye'nin geneline yayılmış, söz konusu olaylara, güvenlik güçlerinin sert müdahalesinin de etkisiyle Suriye'de durum içinden çıkılmaz zor bir hal almıştır. Esad Rejiminin yol açtığı şiddetinin tahribat neticesinde 500,000 civarında Suriyeli ölmüş, 6,5 milyon kişi yurt içinde yerlerinden edilmiş, 5,5 milyona yakın kişi çevre ve diğer ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye, hâlihazırda 3,6 milyonu aşkın Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır (TC.Dışişleri, 2019c).

3.3.1. Suriye'deki terörist gruplar

Suriye, küresel aktörlerin vekaleten savaş yürüttüğü bir alan haline gelmiştir. Suriye krizi üzerinden 8 yıl geçmesine rağmen, sürekli saf değiştiren grup ve aktörler nedeniyle Suriye'de istikrar ve huzur ortamı hala sağlanabilmiş değildir.

Ayrıca yuvalarından edilen Suriyelilerin yanında, ABD öncülüğünde yürütülen DEAŞ Mücadele Koalisyonu: 2014'den buyana Suriye'de DEAŞ'a yönelik 34.000 hava harekatı düzenlendiği, 1250 sivilin istemeden de olsa öldüğünü açıklamıştır. Ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından bu rakam 7595 olarak (Skynewsarabia, 2019) açıklanmıştır.

Bölgede faaliyet gösteren başlıca terör örgütleri ve gruplardan başlıcaları aşağıda sunulmuştur (Cia, 2019d)

3.3.1.1. Suriye temelli gruplar

El-Nusra Cephesi: Amacı, Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın rejimini devirmek, benzer görüşlü Suriye isyancı gruplarını kendine katarak bölgesel bir İslami hilafet bölgesi kurmaktır. Varlık göstertiği bölgeler: Kuzeybatı İdlib, Halab bölgesinde küçük bir varlık (Nisan 2018).

DEAŞ: Amacı, Dünya düzenini Irak ve Suriye merkezli küresel bir İslam devleti ile değiştirmek; diğer ülkelerdeki şube ve ağlarını genişletmektir. Kontrol ettiği toprakları büyük ölçüde yitirmiş ve artık aleni toprak kontrolü Suriye-Irak sınırı boyunca ve güney Suriye'de küçük araziler ile sınırlıdır (Nisan 2018).

Hay'at Tahrir al-Şam (HTŞ): Amacı, El Nusra Cephesinin takma adı olan HTŞ'nin amacı El-Nusra ile aynı olmakla birlikte, Kuzeybatı Suriye bölgesinde varlık göstermektedir (Aralık 2018).

3.3.1.2. Yabancı kaynaklı gruplar

El-Kaide: Amacı, Beşar Esad rejimini devirmek; Bölgesel bir İslam halifeliği oluşturmaktır. Öncelikli olarak İdlib bölgesinde ve güney Suriye’de faaliyet gösterdiği ve bağ kurduğu paramiliter eğitim kampları vasıtasıyla eylemler yapmaktadır (Nisan 2018).

Abdallah Azzam Tugayları: Amacı, Suriye’nin operasyon alanındaki Şii Müslüman ve Batı çıkarlarını bozmaktır. Öncelikle Şii Müslüman örgütleri ve Hizbullah üyeleri, Batılılar ve çıkarları dahil bireylere yönelik saldırılar düzenlemektedir (Nisan 2018).

Ansar el-İslam: Amacı, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad’ı iktidardan kaldırmak ve şeriat kanunlarına göre faaliyet gösteren bir hükümet kurmaktır. Suriye’de 2011’den beri faaliyet göstermekte olup, Suriye güvenlik güçlerine ve Suriye Hükümeti yanlısı milislere saldırılar gerçekleştirmektedir. Bazı örgüt mensupları DEAŞ ile savaşırken, bazıları da DEAŞ ile iş birliği yapmaktadır (Nisan 2018).

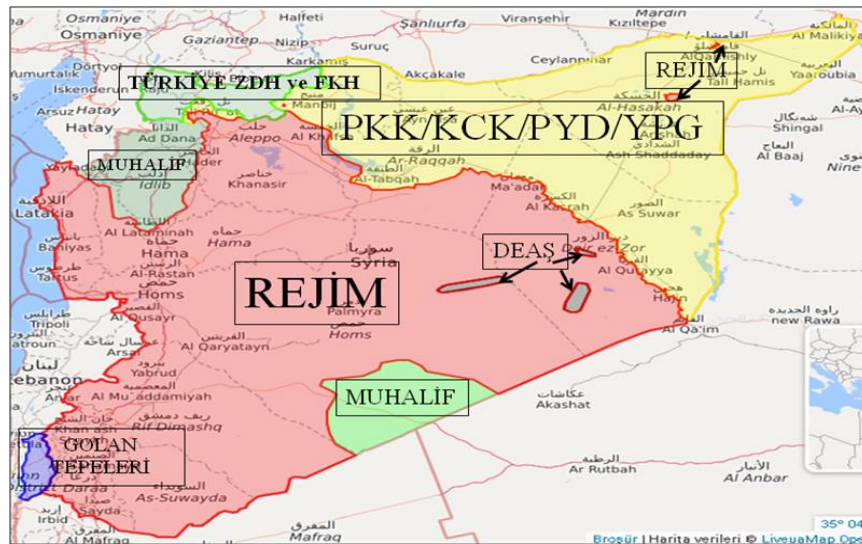
Hizbullah ve Kata’ib Hizballah: Amacı, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad rejimini ayakta tutmaktır. 2012’den bu yana ülke genelinde operasyonel faaliyetlerde bulunarak Başkan Beşar Esad’ın silahlı isyancılara karşı paramiliter destek vermeye odaklanmıştır (Nisan 2018).

Kürdistan İşçi Partisi (PKK/BTÖ)²⁶: Amacı, Suriye, Türkiye, Irak ve İran’da eylemler yürüterek politik ve kültürel olarak Kürt özerkliğini sağlamaktır (sözde bağımsız büyük Kürdistan devleti kurmaktır.). Suriye’nin kuzey ve doğu bölgelerini kontrol altında bulundurmaktadır (Nisan 2018).

Kudüs Çevresi Mücahid Şura Konseyi: Amacı: İsrail devletini yok etmek ve Suriye’de operasyon alanındaki ağlarını genişletmektir. İsrail’e karşı operasyonel planlama için sınırlı varlığını sürdürmektedir (Nisan 2018).

Suriye’de Şubat 2019 tarihi itibarıyla genel durumu gösterir harita aşağıda olduğu gibidir.

²⁶ Söz konusu örgüt, Türkiye tarafından yaklaşık 40 yıldır mücadele edilen bir bölücü terör örgütü (BTÖ) olarak kabul edilmektedir. Türkiye’ye yönelik faaliyet alanı daha çok Irak kuzeyinden, Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir. PKK BTÖ’nün Suriye uzantısı olan PYD-YPG, başta ABD’nin desteği ile Suriye’de faaliyet yürütmektedir.

Harita 3.1. Suriye genel durum haritası

Kaynak: Syria.liveuamap, 2019

3.4. Rusya-Suriye İlişkileri

Rusya'nın bölgeye olan ilgisi, sıcak denizlere inme hayali peşinde olan Çar I. Petro döneminden başlamış, bu bağlamda Arap ülkeleri ve Doğu Akdeniz ile yakından ilgilenmiştir. Bölgenin ekonomik ve jeopolitik öneminin yanında Ortodoks Hristiyanlar ve Kudüs'teki kutsal mekanlar, Rusya'yı bölgeye çeken diğer faktörler olmuştur. 1946'da SSCB ile yapılan gizli anlaşmaya göre Suriye ordusunun kurulması ve uluslararası arenada SSCB'nin desteğinin sağlanması konusunda taraflar anlaşmaya varmışlar 1947'de Baas Partisi'nin Suriye'de kurulması ile de SSCB'nin Ortadoğu'daki etkinliği başlamıştır. Levant Bölgesi'nin tarihi ve kültürel miraslarına sahip Suriye, zengin yeraltı kaynaklarına sahip ülkelere yakın bir konumda yer almaktadır. Bunun yanında İsrail ve Filistin savaşlarındaki konumu ile Lübnan ve Ürdün üzerinde etkisi dolayısıyla büyük güçlerin etki alanına almak istediği bir ülke olmuştur (Avcı, 2016, ss. 89-90).

Rusya'nın Suriye'de günümüzde Esad yönetimine verdiği destek, 1950'de imzalanan "SSCB-Suriye Saldırmazlık Paktı", Baas Partisinin kuruluşu ve 1954 yılında iktidara gelişine kadar uzanmaktadır. Suriye, Soğuk Savaş döneminde

Sovyet cephesinde yer almış, ABD ve Batılı devletler tarafından NATO, CENTO²⁷ ve Bağdat Paktı girişimleri Rusya ve Suriye’yi sıkı ilişkiler kurmaya yöneltmiştir. Hafız Esad’ın iktidara gelmesinin ardından, 1971 yılında askerî ilişkiler geliştirilmiş; Sovyetler, Tartus’ta deniz üssünü kullanım hakkını ve İsrail-Lübnan-Ürdün sınırlar bölgelerinde dinleme ve istihbarat sistemleri kurmuşlardır. Tartus ve Mısır İskenderiye’deki deniz üsleri, uzun yıllar SSCB’nin Ortadoğu’daki ileri stratejik üssü olarak kullanılmıştır. 1977’de Mısır’daki üssün boşaltılması ile Tartus mutlaka elde bulundurulması gereken alternatifsiz bir üs, halini almıştır. Rusya, 2012 yılında Suriye’de iç savaşın şiddetlenmesi ile, Dar’a sınırlarında Hara dağında bulunan dinleme ve istihbarat istasyonunu boşaltmıştır (Bingöl ve Varlık, 2015, s. 2).

Ekim 1980’de imzalanan “SSCB-Suriye Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının 5. maddesi taraflardan herhangi birinin barış ve güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda tehdidin bertaraf edilmesini” öngörüordu. Ayrıca antlaşmanın gizli maddesi “muhtemel İsrail saldırısı durumunda Sovyetlerin Suriye’ye tüm gücü ile yardım edeceğini” ifade etmekteydi. 1980’li yıllarda Gorbaçov iktidarı döneminde Batı ile ilişkilerin yumuşaması ve “Glasnost-Perestroika (açıklık ve yeniden yapılanma)” politikaları, reformlar için siyasi ve ekonomik destek arayışları kapsamında Sovyetler’in Ortadoğu’ya olan ilgisini azaltmış, Suriye ile ilişkiler soğumuştur. Hafız Esad’ın 1985 yılında Sovyetler Birliği’nden daha fazla askeri yardım talebi Filistin Kurtuluş Örgütü ve Irak politikaları nedeniyle reddedilmiştir. Aynı zamanda ülkedeki Sovyet askeri danışmanların sayısı azaltılmış ve 1987’den itibaren ise söz konusu danışmanlar Suriye’den geri çekmiştir. Suriye’nin SSCB döneminden kalan borçları nedeniyle 1990’larda ilişkiler durma noktasına gelmiştir (Ateş, 2017. s. 7).

1994 yılında ticari ve ekonomik ilişkilerin artırılması ve teknik işbirliği komisyonu kurularak ilişkiler yeniden ivme kazanmıştır. 1998’de aynı komisyon ulaşım, atom enerjisinin barışçıl biçimde kullanılması, petrol ve gaz gibi konularda görüşmeler gerçekleştirmek üzere Şam’da toplanarak kararlar almıştır. Söz konusu komisyon tarafından 2001 yılında gerçekleştirilen ikinci toplantıda, bir önceki

²⁷ CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı: “1950’lerde Ortadoğu’daki güvenliği sağlama, SSCB’nin Ortadoğu’ya nüfuz etmesini engelleme ve sıcak denizlere inme politikasının önüne geçmeyi hedef alan siyasi birliktir. Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere birliğin üyelerindendir.” ABD de CENTO’yu desteklemektedir., Erişim Adresi: “<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/cento-232>”, Erişim Tarihi:15 Mart 2019

toplantı konularının yanında ekonomi, sağlık, bilim ve teknik alanlarında kararlar almıştır. Takip eden yıllarda da iki ülke arasında ekonomi ve enerji alanında, özellikle Rus petrol şirketleri Tatneft, Soyuzneftegaz, Soyuztransgaz ile Suriye Enerji Bakanlığı ile anlaşmalarda bulunmuşlardır (Öztürk, 2013, s. 56).

Suriye'nin Ruslarla olan 70 yılı aşkın ilişkiler sonrası, gerek askerî araçlar gerekse askerî doktrinsel olarak büyük oranda Rusya'ya bağımlıdır. Esad rejiminin iç savaşta uyguladığı doktrin ile Rusya'nın Çeçen savaşları ve ayaklanmalara karşı uyguladığı doktrin birbirine oldukça benzemektedir. Rusya, 2011 yılında iç savaşın başlangıcından itibaren Esad rejimine siyasi, ekonomik ve askerî olarak destek vermiş, BMGK'deki rolünü de kullanarak Suriye yönetimi aleyhine yapılan oylamalarda Esad yönetimi lehine karar alarak rejimin devamını sağlamıştır. Rusya'nın Esad rejimine en büyük desteği ise askerî alanda olmuştur. Mevcut Rus askerî silahların bakım ve idamesinin sağlanmasının yanında yeni silah ve mühimmatın ikmali de aralıksız olarak sürdürülmüştür.

Suriye ve Irak'ta ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkan DEAŞ'a karşı Rusya, Esad rejimine desteğinin yanında, Bağdat'ta "İstihbarat ve Koordinasyon Merkezi" kurulmasına öncülük ederek Irak Merkezi Yönetimine de destek sağlamaya başlamış, İran, Suriye ve Irak'ın askerî faaliyetlerinin koordinasyonunu hedeflemiştir (Bingöl ve Varlık, 2015, a.g.e, s. 3).

Rusya'nın silah ticaretinde Şam'ın payı %5 seviyesinde olup, Suriye'nin yurtdışı silah alımında Rusya'nın payı ise %78'dir. SIPRI'nin yayımladığı rapora göre, Rusya'nın Suriye'ye sattığı silahlar arasında "Yakhont füze sistemleri ve füzesavarlar, Yak-36 ve MiG-29 tipi savaş uçakları, Bastion füze sistemi, uzun menzilli hava savunma füzelerden S-300, Scud ve Buk M2E tipi füze sistemleri" yer almaktadır. Diğer yandan, Rusya'nın farklı şehirlerinde Suriye Ordusuna mensup personelin eğitildiği, Suriye ordusunda ise danışmanlık görevi adı altında iki bin civarında Rus personelin bulunduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Suriye ve Rusya istihbarat mensuplarının Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde birlikte çalıştıkları, Esad yönetiminin Rus keşif ve gözetleme vasıtalarından faydalandığı da bilinmektedir (Öztürk, 2013, ss. 56-57).

3.4.1. Rusya'nın Suriye müdahalesi

Keser ve Akgün'e (2015, s. 64) göre Rusya'nın Esad hükümetine neden destek verdiği? Suriye'de ne işi olduğu? sorularının cevabı net bir şekilde ortaya konmuştur.

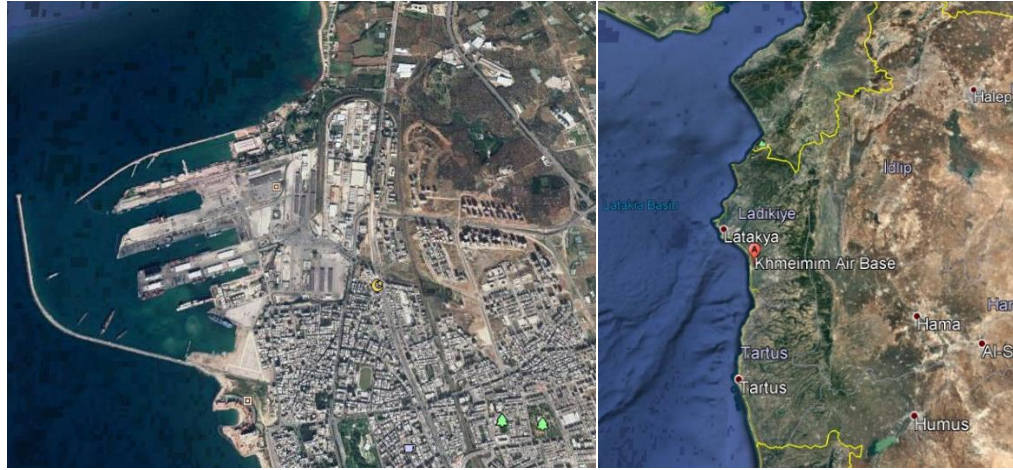
"... Rusya'nın Suriye sorununda nihai amacı muhtemelen Esad'ı ya da Baas rejimini korumak değildir. Rusya, Suriye'de bir değişim olacaksa bunun Rusya'nın hayati çıkarlarını dikkate alması gerektiğini ve Esad sonrası yapılanmada kendisinin baş aktörlerden biri olduğunu kabul ettirmeye çalışmaktadır. Esad ve Baas rejiminin korunması bir ön cephe olarak bu amaçlara hizmet etmektedir. Rusya'nın savunma sanayii anlaşmaları devam edecekse, Tartus limanında sahip olduğu ayrıcalıklar süreceksa, Müslüman Kardeşler ya da Selefilerin mutlak iktidarının olmayacağı garanti verilirse, Suriyeli Ortodoksların çıkarları korunacaksa, ülkedeki yatırımları zarar görmeyecekse ve Suriye'de bir kaosun yaşanmayacağını düşünürse Esad'ın iktidardan ayrılmasına yeşil ışık yakacaktır. Dolayısıyla Rusya'nın Esad rejiminin yıkılışı karşısına koyduğu direncin kırılması ancak bu ülkenin stratejik çıkarlarının Esad sonrasında da korunacağını garantisinin verilmesi ile gerçekleşecektir. Bu ise küresel aktörlerin de içinde olduğu büyük bir pazarlığı gerektirmektedir..."

Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın ABD tarafından işgal edilip yönetimin alaşağı edilmesinde gerek Batı, gerekse Rusya tarafından bir müdahale edilmezken, Suriye'deki Esad yönetiminin Rusya tarafından korunmaya alınması ve batının müdahalesine engel olunmasının altında yatan sebepler vardır. Rusya'nın 30 Eylül 2015'te Suriye müdahalesinin, Rus Ortodoks Kilisesi tarafından "kutsal savaş" olarak tanımlanması, Rusya'nın bozulan imajını düzeltmeye ve batı kamuoyunda meşruiyeti artırmaya yönelik stratejik bir söylem olarak yorumlanmaktadır. Bu söylemin, "Suriye'de Hristiyanlar da dâhil olmak üzere azınlıkların radikal İslamcı gruplara karşı yaşamsal kaygılarının giderilemediği, Batı'nın Hristiyanları korumakta etkisiz kaldığı algısının hakim olduğu ve Avrupa'nın ortalarına kadar ulaşan kitlesel göç hareketlerinin etkileşime açık hale getirdiği kamuoylarında karşılık bulacağı" gerekçeleriyle yapıldığı düşünülmektedir. Ancak Rusya'nın Ortadoğu'nun Müslüman halklarının da tepkisini çekebileceği riskini de gözünde bulundurduğu ve dinsel bir söylem üzerine kurulacak meşruiyete temkinli yaklaştığı düşünülmektedir. Rusya için Ortadoğu bölgesindeki en önemli konu başlığı 2011 Arap baharıyla birlikte Suriye'de başlayan iç savaş sürecinin nasıl seyredeceği olmuştur. Esad'ın daveti üzerine 30 Eylül 2015'den itibaren Suriye'ye askeri müdahalede bulunmaya başlayan Rusya birçok analiste göre, Soğuk Savaş yıllarına referansla, Suriye'yi vekâlet savaşlarının meydanı olarak tanımlamaktadır (İşeri, 2016, s.18). Özellikle

DEAŞ ve PKK/BTÖ'nün Suriye'deki uzantısı PYD/YPG terör grupları bu savaşta etkin olarak kullanılmaktadır. Rusya ve ABD'nin öncülüğünde Türkiye dâhil 17 ülke, BM, AB ve Arap Birliği temsilcilerinin de katıldığı Suriye'nin geleceğine ilişkin Viyana görüşmeleri, 14 Kasım 2015'de son bulmuş, görüşmenin sonucunda: 6 ayda geçiş hükümeti, 18 ayda seçim yapılacağı duyurulmuş olsa da Esad hükümetinin geleceğine yönelik belirsizlik halen devam etmektedir (İşeri, 2016 s. 18). Eylül 2015'den itibaren gerek siyasi arenada gerek askeri alanda aktif olarak Suriye'ye desteğiyle Esad rejimine ayakta tutan Rusya, Suriye'de önemli kazanımlar elde etmiştir. Özellikle Tartus deniz üssündeki varlığını sağlama alırken, savaş uçakları ve helikopterleri için de Himeymim üssüne konuşlanmış bulunmaktadır.

3.4.2. Tartus Deniz Üssü

1971 yılında SSCB ile Suriye arasında yapılan anlaşmayla Tartus limanı; denizaltılar, muharip ve yardımcı sınıf savaş gemileri dahil Rus donanmasının kullanımına açılmıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet gemilerinin en çok ziyaret ettikleri liman Tartus olmuştur. SSCB'nin dağılması sonrasında ise bir bocalama dönemine giren Rusya da Ortadoğu ve Kuzey Afrika eksenli ortaklıklarını kaybetmeye başlamış, Tartus eski stratejik önemini kaybetmiştir. Tartus limandaki tesisler yanında Rus donanmasının bakım-onarım faaliyetlerinde de aksamalar yaşanmıştır. Sovyet donanması tarafından 1984 yılında 230 nükleer denizaltı devriyesi yapılırken, 1984-2002 arasında sadece kısa süreli eğitim amaçlı seyirler gerçekleştirilmesi, bu durumu desteklemektedir. Ancak Rus donanmasının eski gücüne kavuşması ve Rus ordusunun yine süper güç olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünen Vladimir Putin, bu doğrultuda gerekli çalışmalara ağırlık vermiştir. Bu yaklaşımla birlikte 2006 yılından itibaren Rus donanmasında bakım-onarım, yapım ve modernizasyon çalışmaları artırılmış ve Tartus limanı yeniden Rusların gözdesi olmuştur (Keser, 2015a, s. 61).

Harita 3.2. Tartus Deniz Üssü

Kaynak: Google Earth Pro, 2019

2011 yılından itibaren Rusya'yı tedirgin eden konulardan biri de özellikle Kuzey Afrika'daki Libya, Tunus gibi ülkelerde güvensiz ve istikrarsız bir hava başlatan Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçraması olmuştur. 1971 yılından beri varlığını sürdürdüğü Tartus üssünün geleceği konusu Rusya'yı kaygılandıran konuların başında gelmiştir. Esad'ın Ocak 2005 tarihinde Moskova ziyareti sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiler önemli derecede artmış ve Rusya Suriye'ye hava savunma füzeleri satmıştır. Bu yaklaşmanın sebepleri Moskova gazetesi tarafından "Moskova Suriye'yi İsrail ile barış yapmaya ikna edebilecek kapasitededir. Suriye sahilindeki Tartus, Rusya'nın Akdeniz'de donanmasına ev sahipliği yapan tek üstür ve Şam'ın Sovyet döneminden kalma 12 milyar Dolar borcunu ödemeye hazır olduğunu ifade etmesi..." şeklinde açıklanmaktadır. Akdeniz'in kalbindeki Tartus üssü, Rusya'nın Doğu Akdeniz'e inmesi ve Ortadoğu coğrafyasında yerini alma şansı elde etmesi açısından son derece önemli bir yere sahiptir (Keser, 2015a, ss. 62-63).

Rusların sıcak denizlere çıkma ve okyanuslara serbestçe açılma düşüncesi, ABD ve liderliğindeki NATO'yu Rusya ile karşı karşıya getirmiştir. Rusların özellikle Akdeniz'de donanmasıyla sancak göstermesi, bölge ülkeleri kadar dünya kamuoyuna da bir süper güç olduğunu gösterme çabası olarak da yorumlanmaktadır (Keser, 2015a, s. 65).

Rusya'nın Suriye'deki Tartus deniz üssünde: Rusya'nın tek uçak gemisi Amiral Kuznetsov (Tartus limanı söz konusu uçak gemisinin demirleyeceği kapasiteye sahip değildir. Kuznetsov Tartus limanı açıklarına demirlemektedir

(Keser, 2015a, s. 67-68)) öncülüğündeki Kuzey Filosu ve Somalili deniz korsanlarıyla mücadele etmek için 3 savaş gemisi (Keser, 2015a, s. 59), yine Karadeniz Filosundan; 13 deniz unsuru (3 korvet, 2 fırkateyn, 2 muhrip, 2 denizaltı, 1 istihbarat ve 3 lojistik destek gemisi) dönüşümlü olarak görev yapmaktadır (Milliyet, 2015b).

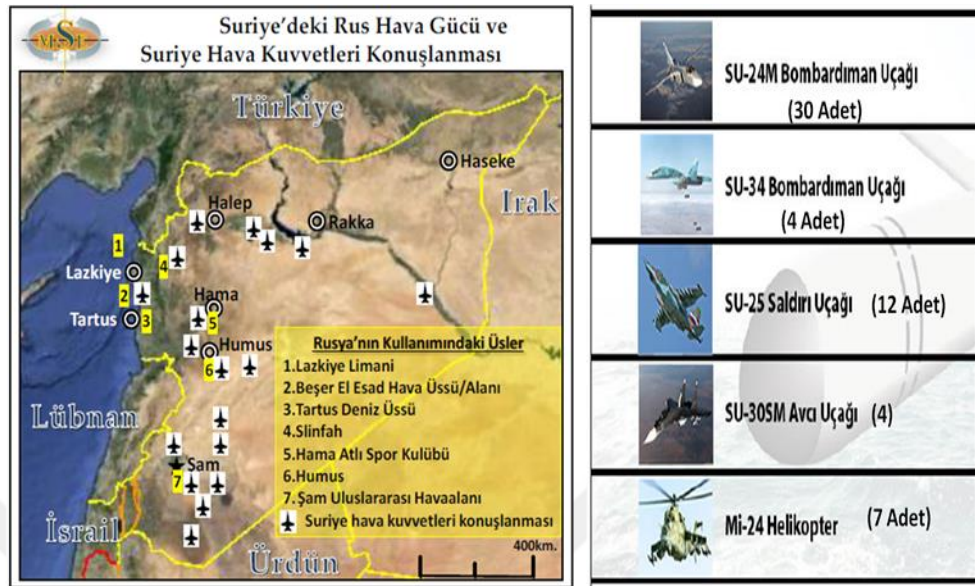
Askeri kazanımları açısından I.Petro döneminden bu yana sıcak denizlere açılma politikası yürüten Rusya, Tartus'ta 1971'den beridir kullanılan yarı üs konumundaki donanma tesisinin kalıcı bir üsse dönüştürülmesini sağlamıştır. Bu konuda Suriye ile imzalanan anlaşma çerçevesinde Tartus deniz üssünün genişletilmesi sonrası Rus Donanması, Akdeniz'de askeri varlığını daimleştirmeye yönelik önemli bir üs elde etmiştir. Tartus limanı bugün itibarıyla Doğu Akdeniz'de Rusya'nın ileri bir karakol işlevi görevi tek stratejik bölgedir ve Rusya da bu limanın stratejik öneminin farkındadır (Keser, 2015a, s. 66). 8 Ocak 2017'de yenilenen anlaşmaya göre son derece kritik lojistik merkez olan Tartus Deniz Üssü kullanım hakkı 49 yıllığına uzatılmıştır (Takvim, 2018). Ayrıca 20 Nisan 2019 itibarıyla Rusya'nın Tartus limanını ticari taşımacılık amacıyla kullanmak üzere 49 yıl süreyle kiralama konusunda anlaşma sağlandığı açıklanmıştır (Sputniknews, 2019b).

3.4.3. Bassel El-Esed (Himeymim) Hava Üssü

Rusya'nın askeri kazanımlarından bir diğeri ise Himeymim hava üssü olmuştur. Suriye ile imzalanan ve Rus hava kuvvetlerinin Himeymim Üssü'nde süresiz olarak konuşlandırılmasına izin veren anlaşma sonrasında Rusya, çok sayıda savaş uçağı ve harp silah ve vasıtalarını bölgeye konuşlandırma olanağını bulmuştur. Hatta yeni ürettiğı silah sistemlerini burada deneme ve geliştirme imkanı da elde etmiştir. Kasım 2018'de F-35 uçağının muadili olarak Rusya tarafından geliştirilen 5. nesil çok işlevli avcı uçağı Su-57, Suriye'de 10 uçuş gerçekleştirmiştir (Sputniknews, 2018ç).

Rusya Suriye'deki harekâtlarını: Tartus'a ilave olarak Lazkiye limanını; Himeymim Üssü'ne ilave olarak Humus, Hama, Slinfah ve Şam Uluslararası Hava

Alanında konuşlandığı hava araçlarını kullanarak icra etmektedir (Bingöl ve Varlık, 2015, s. 3).

Harita 3.3. Rusya'nın Suriye'deki hava gücü

Kaynak: Bingöl ve Varlık, 2015

Himeymim Hava Üssünde sayılarının 40-50 civarında olduğu tahmin edilen Su-24 Fencer, Su-25 Frogfoot, Su-30 Flanker, Su-34 Fullback savaş uçakları ile Mi-24 ve Mi-35 taarruz helikopterleri, Mi-7/17 genel maksat helikopterlerini konuşlandırmıştır. Ayrıca hava alanı emniyetini sağlamak için olduğu değerlendirilen T-90 tankları ile BTR-80 zırhlı araçlar ve muhtelif topçu silahları bulunmaktadır. Silahlardan da anlaşılacağı üzere böylesine kapsamlı bir tedbir Rusya'nın bölgede kısa vadeli kalmayacağını işaret etmektedir (Bingöl ve Varlık, 2015 s. 3). Ayrıca havadan erken ihbar ve uyarı uçağı olan A-50 (Kokpit, 2016), bölgeye ikmal ve lojistik faaliyetlerini sağladığı IL-76 ve AN-124 nakliye uçakları da bölgede görev yapmaktadır.

Harita 3.4. Himeymim Hava Üssü

Kaynak: Bingöl ve Varlık, 2015

Rusya'nın Himeymim'i kullanması karşılığında Suriye'ye herhangi bir bedel ödemeyecek olması anlaşmanın bir diğer kazanımıdır. Rusya'nın Suriye'de Temmuz 2018 ayı itibariyle asker kaybı 28'dir. Diğer taraftan Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatı'nın ardından Afrin bölgesindeki Rus askerleri Tel Rıfat bölgesine kaydırılmıştır. Rusya'nın Afrin'in Kafr Cenne, Gazzaviye, Der Sufan, Deyr Ballut ve Zeytuna köyleri bölgesinde, Bıfanun Dağı, 135. Tugay ve Tel Acar bölgelerinde asker bulundurmaktaydı. Rus yetkililere göre bölgede Himeymim benzeri bir üs girişimin bulunmadığı ve adı geçen bölgelerde kurulan merkezlerin ateşkesi izlemek için gözlem noktaları şeklinde olduğu ifade edilmiştir. Rusya topraklarında Kuzey Kafkasya coğrafyasında savaşıyan Kafkas kökenli yaklaşık 3 bin 500 Rus pasaportlu savaşçı Suriye'de muhalif gruplar ve DAESH saflarında yer almaktadır. Rusya'nın Suriye'de gücünü artırarak konsolide etmesi, söz konusu Rus savaşçıların da ülkeye geri dönüşünü zorlaştıracak ve mücadelenin Rusya toprakları dışında devam etmesini sağlayacaktır. Böylece Rusya'nın bölgedeki askeri kazanımları iç güvenliğine de doğrudan etki etmektedir (Gülşen, 2018, s. 15).

Rusya'nın Suriye'deki askeri kazanımları siyasi kazanımları da beraberinde getirmiş, askeri gücünü daha da sağlamlaştırmasını sağlamıştır. Rusya'nın Suriye'ye yönelik politikası göz önünde bulundurulduğunda birinci önceliği kendi çıkarlarıyla aynı tarafta gördüğü Esad rejiminin görevde kalmasıdır. Esad, Rusya için vazgeçilmez değildir, Rusya için önemli olan Suriye'deki nüfuzunun devam

etmesidir. Bu noktada Rusya'nın en büyük siyasi kazanımının, kendi çıkarları çerçevesinde hareket eden bir yönetimin yerini sağlamlaştırması olduğu söylenebilir. Rusya, 2016'nın sonlarına doğru bölgenin en önemli iki ülkesi olan Türkiye ve İran'ı yanına alarak Suriye krizinin sonlandırılması amacıyla Cenevre Süreci'ne destek sağlayacak yeni bir siyasi mekanizmayı da hayata geçirmiştir (Gülşen, 2018 s. 16). Rusya mevcut şartlar göz önünde bulundurulduğunda, Suriye'de desteklediği rejimin görevde kalmasını sağlamış, Tartus'taki askeri varlığını sağlamlaştırmış (Rusya deniz kuvvetlerine ait 720 numaralı lojistik destek merkezi), bununla beraber Hmymim'de de yeni bir askeri üs elde etmiştir. Bunların dışında Afrin'e asker yerleştirerek yeni bir alanda daha konuşlanmayı başarmıştır. Bu noktada Rusya'nın mevcut kazanımlarının riske girmesine neden olabilecek faktörler arasında ise terör örgütü PYD ile yaptığı işbirliğine Türkiye'nin vereceği muhtemel cevaplar, İran'ın sahadaki arzularını dizginleyememesi, rejimin hem kendi halkı hem de uluslararası kamuoyunda yiten meşruiyeti ve Sünni İslam dünyasında Rusya'nın bozulan imajı gösterilebilir (Gülşen, 2018, s. 18).

3.5. Rusya-İsrail İlişkileri

1945 Yalta konferansında BM'nin kurulması ve hangi devletlerin veto hakkı olduğunun yanında, yapılan gizli oturumlarla Ortadoğu'da İsrail yanlısı toprak paylaşımlarının yapıldığı (Wikizero, 2019), yeni bir dünya düzeninin temellerinin atıldığı iddia edilmektedir. İsrail'in 1948'de kurulmasında parmağı olan Rusya, İsrail ile de 15-18 Mayıs 1948 tarihinde resmi ilişkiler kurmuştur. Ancak, bu ilişkiler Arap-İsrail savaşı ve Sovyetlerin Arapları desteklemesiyle 11 Şubat 1953'de kesilmiş, soğuk savaş dönemi boyunca çalkantılı bir şekilde devam etmiştir. 7 Ocak 1991 tarihinde ise ilişkiler yeniden canlandırılmıştır (Ateş, 2017, s. 4-5).

Özellikle Arap-İsrail savaşı sonrası SSCB Akdeniz havzasında askeri varlığını artırmış, 10-14 savaş gemisi, 6-9 denizaltı ve 10-12 yardımcı/destek gemisi bölgeye gelmiştir. 1968 yılının Nisan ayında Sovyetlerin Akdeniz filosunda, 9-10 denizaltı olmak üzere toplam 34 savaş gemisiyle bölgedeki askeri varlığı en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde Sovyetler, Mısır'ın İskenderiye

limanında gemi ve denizaltılarının tamir ve bakım imkânlarını yapma imkânı elde etmiş, Port Said’de yakıt depolama tesisleri edinmiştir. Sovyet filosunun unsurları, Doğu Akdeniz’de kademeli olarak artan ölçekte taktiksel tatbikatlar icra etmiştir. Arap-İsrail savaşlarında ABD’nin Araplar üzerindeki nüfuzu azalmış, buna karşın SSCB, bu dönemde özellikle Suriye, Mısır, BAE, Ürdün, Yemen gibi Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Rusların bölgedeki faaliyetleriyle Araplara destek gösterisi yapmak, Sovyet prestijini yeniden sağlamayı amaçlamıştır. Daha geniş çapta, Sovyet denizcilik faaliyetlerinin hem Arap devletlerini hem de İsrail’i Sovyet askeri gücü ve esnekliği ile etkilemesi ve dünyaya ve özellikle ABD’ye Akdeniz’in artık bir Amerikan gölü olarak kabul edemeyeceği konusunda mesaj vermektir (Cia, 1968).

Bu bağlamda İsrail, Sovyetlerin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz havzasında bölge ülkeleri ile ilişkilerinin tesisi ve nüfuzunun artırılmasında bir katalizör olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir. Özellikle Suriye krizinde, bölge aktörlerinden Türkiye, İran ve İsrail üzerinden denge politikası yürüten Rusya, bölgede varlığını daim kılmayı amaçlamaktadır.

Son dönemde Putin ile sık sık görüşen Netanyahu, bölgede başta İran olmak üzere kendi güvenliğini tehlikeye atacak unsurlardan rahatsız olmakta ve "İran ve müttefikleri bölgedeki en büyük tehdit unsuru." (Sputniknews, 2019c) serzenişiyile Rusya’dan destek beklemektedir.

17 Eylül 2018’de İsrail F-16’larının Suriye S-200 hava savunma sisteminden kaçınmak için Rusya’ya ait IL-20 istihbarat uçağı (14 personeli ile birlikte) kalkan olarak kullanılması sonucu, Suriye tarafından vurularak düşürülmüştür (Ntv, 2018a). İsrail tarafından bu olay ile Rusya’ya kendisi ile bölgede iş birliği yapılması gerektiğinin zorunlu olduğu mesajı verilmiştir.

Bu olaydan hemen sonra 21 Eylül 2018’de Netanyahu ve Putin bir araya gelmiş, İsrail ve Rusya arasında bir “Koordinasyon Mekanizması” (Sputniknews, 2015b) kurulması kararlaştırılmıştır. İsrail tarafından Suriye’de tehdit olarak gördüğü hedefler, Rusya ile koordinesinde (genellikle Rusya’nın da haberi olmadan kendi başına) ateş altına almaktadır. Bu hedefler arasında bazen Şam yönetimi, bazen de İran’a ait hedefler bulunmaktadır (Aa, 2019a).

1967 savaşından sonra Golan Tepeleri temelinde sürekli gergin olan İsrail-Suriye ilişkileri, İsrail’in sık sık Suriye’ye gerçekleştirdiği saldırılarla artan bir ivme kazanmıştır. İsrail’in bu saldırı ve eylemlerinden bazıları: “Ağustos 2003’te

Esad'ın yazlık konutu üzerinde, Haziran 2006'da başkanlık sarayı üzerinde alçak uçuş yapmıştır. 2008'de Deyr ez-Zor ilinde kimyasal tesis olduğunu iddia edilen bir askeri merkez İsrail savaş uçakları tarafından vurulmuştur. Aynı yıl Suriyeli bir generalin Tartus sahilindeki evinde İsrailli komandoları tarafından öldürüldüğü iddia edilmiştir. İsrail, Şam'ın kuzeybatısındaki Camraya bölgesinde kimyasal silah barındırdığını iddia ettiği bir dizi askeri mevziiyi 2013 yılının Ocak ayında bombalamış Hizbullah ve İran Devrim Muhafızları mensubu önemli askerleri de hedef almıştır. İsrail uçakları 4 Mayıs 2013 tarihinde aynı bölgede yer alan Askeri Araştırma Merkezi'ni, mühimmat deposunu ve hava savunma sistemini hedef almıştır. 31 Ağustos 2013'te Golan Tepesi bölgesinde Suriye'ye ait bir insansız hava aracı (İHA), 23 Eylül tarihinde Suriye savaş uçağı, İsrail tarafından düşürülmüştür. Ocak 2015'te Kuneytra yakınlarında bulunan Hizbullah konvoyuna saldırı, Aralık 2015'te Şam yakınlarında (Hizbullah lideri Samir Kantar öldürülmüştür.), 2016 ve 2017'de Kuneytra, Golan Tepesi ve Şam'ın batısındaki Mezze Askeri Havaalanı'na, Ocak 2018'de Şam yakınlarında Hizbullah'a ait silah depolarına hava saldırıları gerçekleştirilmiştir. 2018 Şubat ayında İsrail Suriye'ye ait bir İHA düşürülmüştür. (Bu olay esnasında İsrail'e ait bir F-16 ise Suriye tarafından düşürülmüştür.) 2018 Nisan ayında T-4 askeri hava üssüne İsrail tarafından gerçekleşen saldırıda 7 İran Devrim Muhafızı hayatını kaybetmiştir.” (Suriyegündemi, 2018) Benzer saldırılar 2019 yılında da devam etmektedir.

İsrail'in ABD'nin Ortadoğu coğrafyasında stratejik ortağı olması ve son dönemde Trump tarafından İsrail'in politikalarına doğrudan destekleyecek kararlar alması (Kudüs'ün başkent olarak tanınması, Golan Tepeleri'nin²⁸ İsrail toprağı olarak tanınmasına yönelik deklarasyonunun imzalanması gibi.) İsrail'in elini kuvvetlendirmektedir. Rusya her ne kadar İsrail'in politikalarına destek vermediğini beyan etse de İsrail'in bölgede önemli bir aktör olduğunun bilincindedir ve İsrail ile ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda belirli bir çizgide sürdürme gayreti içerisindedir.

²⁸ 25 Mart 2019'da ABD Başkanı Trump, Golan Tepelerini İsrail toprağı olarak tanınmasına yönelik deklarasyonu imzalamıştır. Suriye'ye ait Golan Tepeleri İsrail tarafından 1967'de işgal edilmiş, 1981'de de ilhak edilmişti.

3.6. Rusya-İran İlişkileri (Suriye Temelinde)

1979’da ABD destekli Şah yönetiminin devrilmesiyle birlikte İran-Suriye ile ilişkileri artan bir ivmeye girmiştir. Bu ilişkilerin artmasında da Rusya’nın rolü büyüktür. ABD’nin Ortadoğu’daki küresel ölçekteki etkisini dengelemek isteyen Rusya, İran ve Suriye ilişkilerine özel bir önem atfetmiştir. Mısır’ın İsrail ile barış anlaşması yapması sonucu bölgede İsrail karşıtı politikaları ile yalnızlaşan Suriye, İran’daki Şah devriminin Amerikan ve Siyonizm karşıtlığı olarak görülmesiyle iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Eylül 1980’de başlayan İran-Irak savaşında da İran’a destek veren Suriye, İran’dan petrol ve maddi yardımlar almıştır. 1982 Lübnan işgali sırasında da İsrail ile sıcak temasa girmek istemeyen Suriye, Lübnan’daki Şii militanlara destek vermiş, daha sonra Hizbullah’ın kurulmasını sağlayacak olan İran Devrim Muhafızlarının bölgeye girmesini sağlamıştır. Bununla birlikte Rusya da Şiiğin Ortadoğu’da kendi müttefiki olan İran ve Suriye üzerinden etkili olmasını desteklemektedir (Kışman ve Boyraz, 2019 ss. 570-572). Aynı zamanda İran; Hizbullah ve Hamas ile Irak ve Suriye’deki Şii güçlere silah sağlamaya devam etmektedir (Tarakçı, 2019, s. 3).

Rusya ve İran’ın Suriye desteğinde en temel nokta iki ülkenin ulusal çıkarlarının Suriye’deki Esad yönetiminin değişikliği durumunda olumsuz etkileneceğidir. Çünkü Suriye’deki muhalif hareketlerin daha demokratik bir yönetim arzusuyla şekillenmediğini ve bu hareketlerin Batı’nın çıkarları doğrultusunda olduğunu düşünmektedirler. İran ve Rusya AB ve ABD’nin yaptırımlarına rağmen özellikle ticari ve ekonomik ilişkiler olmak üzere, nükleer anlamda işbirliğini sürdürmektedirler. Özellikle Suriye temelinde İran ve Rusya’nın politikaları Suriye’de birleşmektedir. İran tarafından Şii jeopolitiğinin askeri ve stratejik ortağı olarak görülen Suriye; Rusya açısından Ortadoğu, Akdeniz ve Arap dünyasına açılan kapı olarak görülmektedir (Kışman ve Boyraz, 2019 s. 575).

2013’ün yaz aylarından itibaren Suriye’nin güneyinde varlık gösteren İran ordusu ve milisleri Esad rejimine kara desteği sürdürmektedir. İran’ın askeri varlığının sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte milislerin 20.000 civarında, düzenli ordu personelinin ise bin civarında olduğu tahmin edilmektedir (Takvim, 2018). Ancak DMO Genel Komutanı Muhammed Ali Caferi, Mart 2019 ayında verdiği bir röportajda “DMO askerlerinin bölgede faaliyet göstermediği, 100.000

kadar halk gücünü Suriye’de ve yine bir o kadarını da Irak’ta organize ettiklerini ve yaptıklarının tecrübe aktarımı olduğunu” (Aa, 2019b) açıklamıştır. Halihazırda Suriye’de; Şam, Humus, Hama, Halep ve çatışmalı bölgeler olmak üzere 16 üs inşa edilmiştir (Habertürk, 2018).

Halen Suriye krizinde bölgede faaliyet gösteren İranlı güçler, İsrail’in rahatsızlık duyduğu konuların da başında gelmektedir. ABD ve İsrail bölgede temel tehdit olarak gördükleri İran’ı, bölge ülkelerinin de desteğini alarak baskı ve yaptırımlarla zayıflatmayı hedeflemektedir. Hatta 08 Nisan 2019 tarihinde ABD tarafından İran Devrim Muhafızları Ordusu terör listesi grubuna alınmıştır (Aa, 2019c). Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, BAE gibi körfez ülkelerini kendi tarafına çeken ABD, bölgede kendine muhalif olan İran, Katar gibi ülkeler üzerinde baskı kurmaya, Rusya’nın nüfuzunu engellemeye yönelik eylem ve politikalarına devam etmektedir.

Bununla birlikte Rusya’ya hava sahasını ve yakıt ikmali için Hamedan eyaletinde bulunan Nojeh hava üssünü kullanmasını kabul eden (Trthaber, 2018) İran’ı Suriye krizinde birleştiren en önemli husus, İran ve Rusya’nın farklı kimlik tanımlarında öteki olarak Batı’yı (ABD) görmeleridir (Kışman ve Boyraz, 2019 s. 576).

3.7. Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler köklü bir geçmişe sahiptir. İkinci Dünya Savaşı’nı galip devletler tarafında bitiren Türkiye’de, bu dönemin dış politikası esasını Sovyet Birliği’nin baskı ve isteklerine karşı, toprak bütünlüğü ile bağımsızlığını güven altına almak oluşturmuştur (Uçarol,1987, s. 717).

19 Mart 1945’te dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov; “Sovyet Hükümeti’nin, günün koşullarına ve savaşın getirdiği değişikliklere uymadığı” bahanesiyle, 17 Aralık 1925 tarihli “Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması”nı feshettiğini bildirmiştir. SSCB 1945 yılının ortalarından itibaren Türkiye üzerinde siyasi baskıya artırmış, Kars ve Ardahan’ı istemiş; Türk Boğazlarından Rus ticaret ve savaş gemilerinin serbestçe geçmesini, boğazlarda bir Sovyet askeri üssün kurulmasını talep etmiştir. Ancak bu talepleri Türkiye

tarafından reddedilmiş, kendi çıkarlarına uymayan Batılı devletler (ABD, İngiltere) tarafından da Ruslara destek verilmemiştir (Uçarol, 1987, ss. 718-720).

Türkiye, 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra, Johnson Mektubu (Mektuptan ziyade ultimatoma niteliği taşıması ile de oldukça tepki çeken bir konu olmuştur.), Kıbrıs meselesi, ABD'nin 1975-1978 yılları arasında Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu, döviz bunalımı gibi nedenlerden dolayı, dış siyasetini yeniden şekillendirmiş özellikle Sovyet ilişkileri, 1965-1980 arasında iyileşme ve iş birliği ekseninde devam etmiştir (Köse ve Ulutürk, 2019 s. 110).

Sovyetler Birliği tarafından da Türkiye ile ilişkiler, 1953'ten itibaren düzeltme arayışına girilmiştir. 1953 yılından 1960 yılına kadar geçen dönemde SSCB'nin girişimleriyle Türkiye ile iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması, ilişkilerde yumuşamaya neden olmuştur. 1963 yılı sonlarında Kıbrıs sorununda meydana gelen gelişmeler karşısında, Sovyetlerin Türk tezine yakınlık göstermesi ve buna karşılık ABD'nin tutumu, Türk-Sovyet ilişkilerinin düzelmesinde etkili olmuştur.

1973'te yaşanan Arap-İsrail çatışması sırasında, Türk hava sahasını kullanmak isteyen ABD'ye izin verilmemiş ancak, Sovyetler Türk hava sahasını kullanarak 15 bin ton askeri malzemeyi Mısır-Suriye ordusuna destek olmak amacı ile bölgeye ulaştırmıştır. NATO üyesi olan Türkiye'nin bu hareketi Avrupa'da ve Amerika'da şok etkisi yaratmıştır. ABD baskısı sebebiyle haşhaş ve afyon ekimine getirilen yasak dönemin Başbakanı Ecevit tarafından 1 Temmuz 1974'te kaldırılmıştır. Devamında Kıbrıs'a yapılan başarılı bir askeri harekât da Yunanistan ve NATO'yu rahatsız etmiştir. Bu dönemde ABD ile Türkiye arasındaki inişli çıkışlı ilişkiler ve gerilimler, Türkiye'nin SSCB ile siyasi ve ekonomik işbirliğinin artırılmasına neden olmuştur. SSCB ve Türkiye arasında imzalanan "1972'de İlkeler Deklerasyonu, 1975'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Sonuç Bildirgesi (Helsinki Belgesi), 1978'de Siyasi Belge ve Ortak Bildiri ile karşılıklı olarak toprak bütünlüğüne saygı, her iki ülkenin bağımsızlık ve egemenlik haklarına saygı, Kıbrıs konusunda kabul edilmiş olan ve uluslararası anlaşmaların maddelerine uyulması" konusunda gösterilecek hassasiyetler gibi esaslar kabul edilmiştir. Dönemin Başbakanı Ecevit, "Sovyetler ile imzalanan Siyasi Belge ile Karadeniz kıta sahanlığı konusunda anlaşma sağlanmasından ve iki ülke toplumlarını daha da birbirine yakınlaştıracak olan kültürel işbirliği protokolü, Kıbrıs konusunda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin yanında yer aldığını ve bunun memnuniyet verici olduğunu" ifade etmiştir. SSCB'nin Afganistan'a olan

müdahalesi, Türkiye'nin Sovyetlerle olan ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde yeniden bir normalleşme ve iyileşme sürecine girilmiştir (Köse ve Ulutürk, 2019 ss. 109-125).

1990'lı yıllarda Soğuk Savaş döneminden sonra Rusya ile yeni ekonomik işbirliği imkânları meydana gelmiş, 2000'li yılların başında iki ülke siyasi liderleri V. Putin ve R. T. Erdoğan arasında kurulan sıcak ilişkilerle yeni bir döneme girmiş ve 2010 yılında ÜDİK'le kurumsal bir zemine dayandırılmıştır. Suriye krizi dahil işbirliği odaklı olan Türkiye-Rusya ilişkileri, 2015 yılında önemli bir sınava maruz kalmıştır.

3.7.1. Yaşanan uçak krizi

Türkiye'ye ait bir RF-4E Phantom keşif uçağının 22 Haziran 2012 tarihinde, Suriye tarafından Rusya'nın kurduğu hava savunma sistemi ile ihtarsız olarak düşürülmesi sonrasında, angajman kuralları²⁹ Türkiye tarafından değiştirilmiştir. Türkiye, “Suriye sınırında güvenlik riski oluşturabilecek her türlü askeri ve silahlı unsurun tehdit kabul edilerek hedef alınacağını” net bir şekilde dünyaya duyurmuştur. TSK, Suriye'den kaynaklanan ve tehdit oluşturan her türlü silahlı unsura karşı müdahale yetkisine sahip kılınmış, Suriye'deki silahlı unsurlardan kaynaklanan tehditlere anında silahla karşılık verilmesi ve müdahalede bulunulmasının önü açılmıştır (Topal, s. 5). Yeni belirlenen angajman kuralları kapsamında Türkiye, sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle 23 Mart 2014'te Suriye Hava Kuvvetleri'ne ait bir Mig-23 savaş uçağını, 16 Mayıs 2015'te Suriye'ye ait bir askeri helikopteri angajman kurallarını ihlal ettiği gerekçesiyle Hatay sınırında düşürmüştür.

²⁹ Angajman kavramı, “bir saldırı veya saldırı tehlikesi karşısında devletin askeri kuvvetlerinin hareket sınırlarını belirleyen ve ne şekilde davranacağını düzenleyen kurallardır. Her bir devlet, milletlerarası hukuka uygun olmak kaydıyla kendi iç hukuku kapsamında angajman kurallarını belirleme hakkına sahiptir.” Bkz.: TOPAL Ahmet Hamdi, 17 Aralık 2015, “**Türkiye-Rusya İlişkilerinde Güncel Gelişmeler/Uluslararası Hukuk Perspektifi**” başlıklı panelde yapılan konuşma metni. Erişim Adresi: “https://www.academia.edu/19697444/Milletlerarası_Hukuka_Göre_Rus_Savaş_Uçağı_Düşürülmesi”, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019.

Ekim 2015 ayında Türk hava sahasının Rus uçakları tarafından ihlal edilmesi sonrası Rusya Büyükelçisi TC Dışişleri Bakanlığına davet edilmiş, “Yaşanan ihlaller konusunda kendisine kuvvetle protesto edilmiş, benzer olayların yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması istenmiş, gelecekte yaşanabilecek benzer olaylar sebebiyle ortaya çıkacak istenmeyen sonuçların tüm sorumluluğunun Rus tarafına ait olduğu kuvvetli ifadelerle bildirilmiştir.” Ayrıca 15 Ekim 2015 tarihinde iki ülkenin askeri birimleri arasında gerçekleştirilen görüşmede de gerekli ikazlarda bulunulmuştur (Çavuşoğlu, 2016).

Tüm bu gelişmelere rağmen, Türk hava sahasını ihlal eden SU-24 tipi Rus savaş uçağı 24 Kasım 2015 tarihinde saat 09.30 sıralarında TSK’ya ait F-16 uçağı tarafından angajman kuralları çerçevesinde vurularak düşürülmüştür (Ntv, 2015).

Harita 3.5. Rus uçağının düşürüldüğü zamana ait radar izleri

Kaynak: Ntv, 2015

Uçak olayından bir gün sonra 25 Kasım 2015’de Rusya tarafından bu kriz fırsata çevrilerek S-400 füze sistemini Himeymim Hava Üssüne yerleştirerek Suriye hava sahasındaki etkinliğini artırmıştır. Lazkiye limanına daha fazla savaş gemisi, Himeymim Üssüne daha fazla savaş uçağı konuşlandırılma kararı alınmıştır. (Beccaro ve Maass, 2017, s.3) İki ülke arasındaki ilişkiler özellikle Rusya’nın sert tutumu nedeniyle yedi ay boyunca gergin geçmiştir. Rusya

tarafından Türkiye'ye yönelik charter uçuşları³⁰ yasaklamış, Türk menşeli tarım ürünlerine yönelik ithalat yasağı getirilmiş, Rusya'da Türk vatandaşlarına istihdam yasağı konulmuş, Türk vatandaşlarına uygulanan vize muafiyeti kaldırılmıştır. Türkiye'nin yapıcı tutumunun etkisiyle karşılıklı irade temelinde Haziran 2016 ayında ilişkilerde normalleşme süreci yeniden başlatılmıştır (Çavuşoğlu, 2017 s. 17-19).

Uçak krizinin yaşandığı dönemde Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleştirilmesine yönelik çabalarıyla ön plana çıkan Rusya Büyükelçisi Andrey Karlov, 19 Aralık 2016 tarihinde Ankara'da katıldığı bir sergide uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. Suikastın bir "provokasyon" olduğu konusunda Putin'le hemfikir olduklarını söyleyen Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Karlov'un katilinin "Mevlüt Mert Altıntaş isimli çevik kuvvet polisi olduğu"nu açıklamıştır (Sputniknews, 2016). Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere suikastın FETÖ/PDY üyesi polis memuru Mevlüt Mert Altıntaş (Ahaber, 2018) tarafından yapılması, Rusya-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesini istemeyen dış aktörlerin desteği ile yapıldığını ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu olay iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesinde bir engelden çok, bir vesile olmuştur.

Türkiye'nin en önemli dış ticari ortaklarından biri durumunda olan Rusya arasındaki yatırımlar 10'ar milyar Dolar düzeyindedir. Türkiye ve Rusya arasında turizm önemli bir ticari kalem pozisyonundadır. 2014 yılında Türkiye'ye gelen Rus turist sayısı 4,5 milyon civarında gerçekleşmiş, 2015 ve 2016 yıllarında yaşanan uçak krizi nedeniyle düşüşler yaşanmış, ardından 2017'de 4,7 milyon, 2018 yılında 5,9 milyon gibi yüksek seviyede gerçekleşmiştir (Çavuşoğlu, 2019 s. 27). İki ülkedeki elçilikler kapsamında: "Türkiye'nin Moskova'da Büyükelçiliği; St.Petersburg, Novorossisk ve Kazan'da muvazzaf Başkonsoloslukları, Yekaterinburg'da ise Fahri Konsoloslugu" bulunmakta, Rusya'nın ise "Ankara'da Büyükelçiliği; İstanbul, Trabzon ve Antalya'da muvazzaf Başkonsoloslukları; İzmir'de de Fahri Konsoloslugu" bulunmaktadır (TC Dışişleri, 2019d).

³⁰ Charter sözcüğü kiralama anlamına gelmektedir. "Charter uçuş, uçak kiralayan tur firmaları ve seyahat acentelerinin düzenlediği uçuşlar" olarak bilinmektedir.

3.7.2. Akkuyu nükleer santrali

1954 yılında dünyada nükleer santralden ilk ticari elektrik üretimi, Sovyetler tarafından kurulan Obninsk nükleer reaktöründe gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği, ticari boyutta ilk reaktörlerini ise 1960'lı yıllarda işletmeye başlamıştır. Rusya, günümüzde'' 23.084 MWe toplam kurulu güçteki 32 adet nükleer reaktöre'' sahiptir ve elektrik üretiminin %17'sini nükleer enerjiden sağlamaktadır (TC Enerji Bakanlığı, 2019, s.50).

2010 yılı itibariyle Türkiye'nin elektrik ihtiyacı yaklaşık yıllık 212 milyar kWh iken, 2023 yılında 500 milyar kWh'a çıkması tahmin edilmektedir. Ancak, tüm hidroelektrik, güneş, jeotermal, rüzgar, biyokütle enerji kaynaklarının hepsi kullanılsa da, bu talebin yaklaşık yarısını karşılayabilecektir. Yenilenebilir enerji, iklim koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermesi sebebiyle, 7 gün 24 saat olarak sürekli çalışan nükleer santrallere ihtiyaç duyulmaktadır (TC Enerji Bakanlığı, 2019, s.30).

Türkiye'nin yaklaşık 50 yıldan buyana nükleer güç santrali kurma hayali, Rusya'nın nükleer santraller konusundaki tecrübesinden faydalanmak amacıyla Mersin/Akkuyu'da bir Nükleer Güç Santralini tesisine ve işletimine dair anlaşma 12 Mayıs 2010 tarihinde Rusya ile imzalanmıştır. Akkuyu santralini inşasında, maksimum düzeyde Türk mühendislerinin istihdamı için 300 Türk personel, Rusya'daki santrallerde yaklaşık 10 yıla yakın bir eğitimin ardından, Akkuyu Nükleer Santral Projesinde farklı alanlarda istihdam edilmesi planlanmaktadır (TC Enerji Bakanlığı, 2019, s.8).

Türkiye'nin ilk nükleer santrali olacak olan Akkuyu Nükleer Santrali'nin temeli 3 Nisan 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Putin tarafından atılmıştır. Açılış töreninde konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, santralin "Türkiye'nin elektrik ihtiyacının yüzde 10'unu karşılayacağını" açıklamıştır. Nükleer santralin maliyeti yaklaşık 20 milyar Dolar olup ilk ünitesinin 2023 yılında devreye girmesi planlanmaktadır (Ntv, 2018b).

3.7.3. TürkAkım gaz boru hattı projesi

Rusya'nın doğal gaz ihracatı yaptığı ülkelerin sıralamasında Türkiye Almanya'dan sonra ikinci ithalatçısı konumundadır. Bu durum, Türkiye ve Rusya arasındaki dış politika ilişkisinde doğal gazın etkisinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Türkiye ile Rusya arasında "TürkAkım Gaz Boru Hattı Projesi"ne yönelik anlaşma Ekim 2016 tarihinde imzalanmıştır. TürkAkım Projesi; Rusya'dan başlayarak Karadeniz üzerinden Türkiye'nin Karadeniz kıyısındaki alım terminaline ve devamında komşu devletler ve Avrupa'ya kadar uzanan her biri yıllık 15,75 milyar m³ kapasiteye sahip deniz ve kara bölümü olan bir gaz boru hattı projesidir. Deniz bölümünde yer alan iki hattın inşası ve işletimi Rusya tarafından yapılacaktır. Kara bölümünde yer alan hatlardan biri sadece Türkiye'ye doğal gaz arz edecek olup BOTAŞ tarafından inşa edilecektir. Kara bölümündeki diğer hat ise Avrupa'ya gaz arz edecek olup, inşası ve işletimi %50 oranında ortaklık payı ile iki ülkenin şirketleri tarafından kurulacak yeni bir şirket tarafından yapılacaktır. Rusya ve Ukrayna arasında geçtiğimiz yıllarda yaşanan doğal gaz anlaşmazlıkları Batı Hattı'ndan (Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan üzerinden) Türkiye'ye verilen gazın zaman zaman kesilmesine neden olmakta ve Türkiye'nin enerji arz güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. TürkAkım kapsamında sadece Türkiye'ye gaz aktarılması amacıyla inşa edilecek boru hattının devreye girmesiyle birlikte Batı Hattı'ndan aktarılan yıllık 14 milyar m³ gazın, TürkAkım üzerinden doğrudan Rusya üzerinden Türkiye'ye teslim edilmesi planlanmaktadır. Proje kapsamında Türkiye'ye doğal gaz arzı sağlayacak ilk hatta ve Avrupa'ya gaz arzı sağlayacak ikinci hatta ilişkin inşaat çalışmaları devam etmekte olup, her iki hattın da 2019 yılı sonunda tamamlanması planlanmaktadır (Enerji, 2019).

TürkAkım birinci hattının deniz bölümü inşaatı 19 Kasım 2018'de tamamlanmıştır (Çavuşoğlu, 2019, s. 26).

Harita 3.6. Doğal gaz boru hatları ve projeleri

Kaynak: Enerji, 2019

TürkAkımı, Rus gazının Avrupa'ya gaz sevkiyatında rotanın Bulgaristan, Sırbistan ve Macaristan şeklinde olduğu, Rusya Ulusal Enerji Güvenliği Fonu Başkan Yardımcısı Aleksey Grivaç tarafından açıklanmıştır (Sputniknews, 2018d). Rus enerji devi Gazprom Başkanı Aleksey Miller de Sırbistan'da en kısa zamanda TürkAkımı doğalgaz boru hattı için altyapı inşaatına başlayacaklarını açıklamış, "Doğalgaz boru hattı, Sırbistan-Bulgaristan sınırından Sırbistan-Macaristan sınırına kadar uzanacak. Süreye gelince, boru hattının kendisi 2019 sonlarına kadar hazır olacak." açıklamasında bulunmuştur (Sputniknews, 2019d).

Rusya tarafından bu güzergâhın belirlenmesinin, Ukrayna krizi sonrası AB ve ABD'nin yaptırımlarına yönelik enerji piyasasında Batı Balkanlarda müttefiki konumunda olan Sırbistan'ın ön plana çıkartılması olarak yorumlanabilir. Slavlık ve Ortodoksluk bağlamında Sırp nüfusu ile yakın işbirliği yürütülmekte özellikle Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti entitesi ve Sırbistan ile ilişkilere Rusya tarafından Balkanlarda nüfuz artırmasına yönelik özel önem verilmektedir.

Son dönemde Avrupa'nın artan enerji ihtiyacına karşılamaya yönelik Rus doğalgazını Baltık Denizi üzerinden Almanya'ya aktaracak olan Kuzey Akım 2 (55 milyar m³ kapasiteli iki hatlı bir boru hattı projesi) projesi gündemdedir. ABD başta olmak üzer Polonya dâhil birçok Doğu Avrupa ülkesi ve Avrupa Parlamentosu, Ukrayna'yı baypas eden Kuzey Akım 2 projesine karşı çıkmalarına (T24, 2019b) rağmen, Kuzey Akım 2 projesinin devam ettirilmesine yönelik Rusya ve Almanya

arasında anlaşma sağlanmıştır (Dw, 2019). Böylece Rusya, AB ve ABD'nin yaptırımlarına yönelik enerji kozunu kullanma fırsatını elde etmiştir.

3.7.4. Baytugan petrol sahası

Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Rusya, Türkiye Petrolleri'nin doğal iş geliştirme alanı içerisindedir. 2013 yılında TPAO, Macarlı MOL şirketinin Baytugan Projesindeki hissesinin bir kısmını satın almış ve bu TPAO'nun ilk varlık satın alımı olarak kayda geçmiştir. Baytugan sahasında ilk keşif 1947 yılında yapılmış ve toplamda 66 üretim ve 2 enjeksiyon kuyusuyla üretim yapılan sahada; 2017 yılında 4,47 milyon varil petrol üretilmiştir. Günlük ortalama üretim 12.253 varil petrol seviyesinde gerçekleşmiştir. Hisse devrinin gerçekleştiği 31 Mart 2014 tarihinden 2017 yılı sonuna kadar gerçekleşen üretim 14,21 Milyon varil olup, TP Europe payı yaklaşık 6,96 milyon varil'e karşılık gelmektedir (Tpao, 2019b).

3.7.5. Son dönem siyasi temaslar, ticari faaliyetler, kültürel ilişkiler

Rusya ile üst düzey görüşmeler 2018 yılı boyunca devam etmiş, 2019 yılında da artarak devam etmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, "4 Nisan'da Türkiye'de 7. ÜDİK Toplantısı, 25-27 Temmuz'da Johannesburg'da yapılan BRICS³¹ Zirvesi, 27 Ekim'de İstanbul'da Suriye konulu 4'lü Zirve, 19 Kasım'da TürkAkım doğal gaz boru hattının İstanbul'da gerçekleştirilen tamamlanma töreni ve 1 Aralık'ta Arjantin'de düzenlenen G20 Zirvesi" kapsamında Putin ile yüz yüze görüşmeler yapmıştır. 2018 yılı içerisinde Dışişleri Bakanları seviyesinde de görüşmeler yoğun bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Rusya'yla 2017 yılında 22 milyar Dolar seviyesinde olan ticaret hacmi, 2018 Eylül ayı itibarıyla 19 milyar Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

³¹ BRICS: "Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika" tarafından küresel siyasette yeni siyasi birliktelikler oluşturmak için 2009 yılında kurulan bir örgüttür. Erişim Adresi: "http://brics.itamaraty.gov.br/", Erişim Tarihi: 06 Mart 2019

Nisan 2018 ayında Ankara’da yapılan “Türkiye-Rusya ÜDİK Toplantısı” çerçevesinde “Türkiye Varlık Fonu ile Rusya Federasyonu Doğrudan Yatırım Fonu arasında Ortak Yatırım Anlaşması” imzalanmıştır. İki ülke arasındaki karşılıklı yatırımlar “10’ar milyar Dolar düzeyinde olup, Türk inşaat firmaları tarafından Rusya’da 60 milyar Dolar seviyesinde 2000 civarında proje” faaliyete geçirilmiştir.

Türkiye ile Rusya arasında beşeri-kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla 19 Şubat 2018’de Moskova Yunus Emre Türk Kültür Merkezi açılmıştır (Çavuşoğlu, 2019, s. 27).

2018 yılı içerisinde Rusya ile “Kültür İşbirliği Anlaşması, Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması, Kültürel Değişim Programı, Arşivlerarası İşbirliği Protokolü, Gençlik ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşması, Milli Kütüphaneler Arası Mutabakat Zaptı, ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır (Çavuşoğlu, 2019, s. 152).

2019 yılının iki ülke arasında “kültür ve turizm yılı” olarak kutlanması için çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda 2017’de “Niyet Bildirgesi” imzalanmış, 2018 tarihinde her iki ülke başkentlerinde iki hazırlık toplantısı yapılmıştır (Çavuşoğlu, 2019, s. 156).

26 Şubat 2019 tarihinde telefon görüşmesi sırasında Vladimir Putin , Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 65. doğum gününü sıcak bir şekilde kutlamış, Rusya-Türkiye ilişkilerinin gelişmesine büyük kişisel katkısı olduğunu belirtmiş, Rusya ile Türkiye arasındaki Yüksek Düzeyde İşbirliği Konseyinin sekizinci toplantısını Nisan 2019’da Moskova’da yapma hazırlığını görüşmüştür (Kremlin, 2019b). Bu görüşme bile Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin ne kadar sıcak bir şekilde ilerlediğini göstermektedir.

29 Mart 2019 tarihinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Antalya’da “Ortak Stratejik Planlama Grubu 7. Toplantısı”nda Rusya Dışişleri Bakanı Sergey LAVrov’la bir araya geldi. Toplantıda, ticaretten enerjiye, kültürden turizme tüm alanlarda ilerleme kaydedilen ikili ilişkiler değerlendirilmiş ve 2019-2020 İstişareler Planı imzalanmıştır (TC Dışişleri, 2019d).

3.8. Türkiye-Suriye İlişkileri (2011 Sonrası)

911 km kara sınırimız olan Suriye’de 2011 yılından buyana devam eden ihtilaf, bugüne kadar yüz binlerce insanın ölümüne neden olmuş ve milyonlarca insanı yurdundan etmiştir. Türkiye’nin Suriye’ye yönelik olarak izlediği politikanın temel hedefleri ülkenin toprak bütünlüğü ile birliğinin korunması, ülkede akan kanın durması ve Suriye halkının meşru taleplerinin karşılanması ve değişim sürecinin barışçı şekilde tamamlanması şeklindedir. Türkiye Esat rejiminin baskılarından ve DEAŞ ile PYD/YPG başta olmak üzere terör örgütlerinin saldırılarından kaçan Suriyelilerin güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri almakta, terör örgütlerinin bölgede yayılmasını önlemek amacıyla uluslararası toplumla işbirliğini sürdürmektedir. TSK, 24 Temmuz 2015 tarihinden itibaren “BM Şartı’nın 51. Maddesi” gereğince ve BMGK kararları gereğince meşru müdafaa hakkı temelinde Suriye’deki DEAŞ’ı hedef almış; Suriye’den Türkiye’ye yönelik saldırılara angajman kuralları³² çerçevesinde karşılık vermiştir. Ayrıca Türkiye, “DEAŞ’la Mücadele Uluslararası Koalisyonu”na başından beri katkıda bulunmaktadır. Harekâtlarla terörden arındırılan güvenli bölgelere Türkiye’den 260 bin civarında Suriye vatandaşı geri dönüş yapmıştır (Çavuşoğlu, 2019, ss. 75-76). Türkiye’de bulunan Suriyelilerin toplamı 3.644.342’dir (Göç, 2019). Bugüne kadar Türkiye’de yaşayan Suriyelilere yönelik de 37 milyar Dolar harcama yapılmıştır (Sputniknews, 2019d).

3.8.1. Türkiye’nin Suriye’deki rolü ve faaliyetleri

Suriye’deki duruma çözüm bulunabilmesi maksadıyla tüm uluslararası girişimlerde aktif olarak yer alan Türkiye, “Fikirdaş Ülkeler Grubu” ile “Uluslararası Suriye Destek Grubu” üyesi ülkeler ile toplantılara katılmaktadır. Suriye’de ABD ve Rusya ile birlikte Şubat 2016’da tesis edilen ateşkes, rejim ve

³² Angajman Kuralları: “Kendi karargahı tarafından, askerî unsur için yayımlanan ve bu unsurlardaki bireyler tarafından, BMGK’nın kendilerine tevdi etmiş olduğu görevin başarıyla icrası maksadıyla, gerektiğinde silahlı veya silahsız kuvvete başvurma konusunda özel yetki veren teknik bir direktiftir.” Bkz.: Keser, 2016, s. 40

destekçilerinin sivillere yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar nedeniyle Mayıs 2016'da bozulmuştur. Erdoğan ve Putin'in yönlendirmeleri sonucunda, iki ülke arasında yürütülen yoğun çalışmalar ve İran'ın da katılımıyla Aralık 2016'da 45 bin sivil Halep'ten güvenli bir şekilde tahliye edilmiştir. Rusya ve İran Dışişleri Bakanlarıyla 20 Aralık 2016 tarihinde Moskova'da bir araya gelinen toplantı, Astana görüşmelerinin altyapısı oluşturmuştur. Birincisi 23 Ocak 2017 tarihinde 11.si 28-29 Kasım 2018 tarihinde Astana'da düzenlenen Suriye konulu "Yüksek düzeyli Astana toplantıları", 30 Aralık 2016 tarihinden beri yürürlükte olan ateşkes rejiminin garantörü Türkiye, Rusya ve İran'ın yanı sıra gözlemci sıfatıyla BM, ABD ve Ürdün'ü Suriye ihtilafının taraflarıyla bir araya getirmektedir. Astana görüşmeleri kapsamında, 4 Mayıs 2017 tarihinde Suriye'de "gerginliği azaltma bölgelerinin" tesisine karar verilmiştir. Gerginliği azaltma bölgelerinden sonuncusu olan İdlib'in statüsünün muhafazası Türkiye için kritik öneme sahiptir. İdlib'in nüfusu, diğer gerginliği azaltma bölgelerinden yapılan tahliye operasyonları sonucunda 3,5 milyona ulaşmıştır. Türkiye, Rusya ve İran'ın devlet liderlerinin katılımıyla 22 Kasım 2017'de Soçi'de yapılan Zirve'de, Suriye halkının öncülüğünde yürütülecek siyasi sürecin hayata geçirilmesine yardımcı olmak için "Suriye Ulusal Diyalog Kongresi"nin düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Soçi'de 30 Ocak 2018 tarihinde gerçekleştirilen Kongre'de Suriye'de adil bir seçim gerçekleştirilmesinin sağlanması ve Suriye'nin yeni anayasasını hazırlayacak "Anayasa Komitesi"nin kurulması yönünde çağrı yapılması ve Komite için 150 kişiden oluşan bir aday havuzu belirlenmesi teşkil etmiştir. Anayasa Komitesinin kuruluş sürecine yönelik Türkiye'nin gayretleri devam etmektedir.

İstanbul'da 27 Ekim 2018'de gerçekleştirilen "Türkiye, RF, Almanya ve Fransa Dörtlü Zirvesi"nde bir araya gelen liderler, Komite'nin 2019 sonuna kadar toplanması çağrısında bulunmuşlardır. Dörtlü Zirve'de, "İdlib'te sağlanan ateşkesin kalıcı olmasının önemi konusunda fikir birliğine varılmış ve PYD/YPG terör örgütü başta olmak üzere, Suriye'nin egemenliği ile komşu ülkelerin milli güvenliğine zarar vermeyi hedefleyen ayrılıkçı gündemler reddedilmiştir." Türkiye bu süreçte Suriyeli Türkmenler başta olmak üzere tüm Suriye halkına verdiği desteği sürdürmektedir.

Suriye'de devam eden kimyasal silah kullanımının önlenmesine yönelik "Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü" tarafından çalışmalar sürdürülmektedir. Türkiye tarafından, 6 Nisan 2018 tarihinde Doğu Guta'nın

Duma³³ ilçesine, rejimin zehirli gaz içerikli kimyasal silah saldırısına karşı tepkisini ortaya koymuş ve kimyasal silah için mücadele eden mekanizmaları desteklemiştir. Bu kapsamda, Türkiye, Duma saldırısına karşılık ABD, Fransa ve Birleşik Krallık tarafından Suriye’de kimyasal silah üretimi yapıldığı düşünülen bazı tesislere gerçekleştirilen hava harekâtına “siyaseten destek” vermiştir. Suriye için Türkiye’nin temennisi, “Astana toplantıları ve son olarak İdlib Muhtırası’nın sahada sağladığı iyileşmeden istifadeyle ivme kazandırılan siyasi sürecin, Suriye halkının meşru talepleri kapsamında; etnik köken, din ve mezhep ayrımı yapılmaksızın tüm Suriyelilerin temel hak ve özgürlüklerinin eşitlik temelinde anayasal güvence altına alındığı, hür ve demokratik bir sistemin barışçı şekilde sonuçlandırılmasıdır.” Türkiye, Suriye’nin toprak bütünlüğü ve birliğinin korunmasını hedeflemektedir (Çavuşoğlu, 2019, ss. 78-80). Ayrıca Türkiye’de halen kayıtlı olarak yaşayan 3,6 milyon Suriyeli’ye Türkiye tarafından 37 milyar Dolar harcama yapılmıştır. 1 milyon okul çağındaki Suriyeliden 650 binin eğitim görmesi sağlanmaktadır (Sputniknews, 2019e).

3.8.2. TSK tarafından Suriye’nin kuzeyinde icra edilen harekâtlar

Türkiye tarafından gerek sınırların güvenliği, gerek Suriye halkının huzur ve refahını sağlama, teröristler tarafından bir terör koridorunun engellenmesi amacıyla Suriye’de aktif olarak hareketler icra edilmektedir. Söz konusu hareketlere ilişkin gelişmeler aşağıda sunulmuştur. (Msb, 2018a)

³³ Doğu Guta’da “muhaliflerin kontrolündeki Duma’ya yoğun saldırı başlatan rejim güçlerinin Duma saldırısında ölen sivil sayısı 78 olarak belirlenmiştir.” 19 Mart tarihinde de aynı bölgeye klor içerikli kimyasal saldırı düzenlemiş, “Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR), 4 Nisan 2018 tarihinde yayımladığı raporda, Esed rejiminin, Suriye’de iç savaşın başlamasından buna yana 214, Han Şeyhun katliamından sonra da 11 kez kimyasal silah saldırısı düzenlediğini” duyurmuştur. Erişim Adresi: “<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-gutada-kimyasal-silah-saldirisi-78-sivil-oldu/1111572>”, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019

3.8.2.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH)

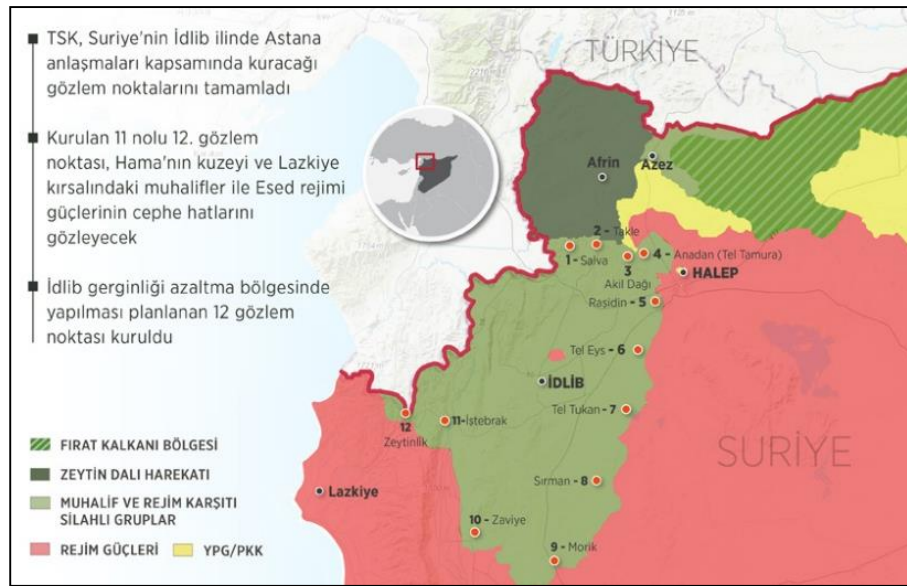
Türkiye, sınır güvenliğini sağlamak, DEAŞ Terör Örgütünün tehdit ve saldırılarını engellemek, yurdundan olmuş kişilerin geri dönmesine katkı sağlamak amacıyla 24 Ağustos 2016 tarihinde gerçekleştirilen Fırat Kalkanı Harekâtında, TSK tarafından destek verilen Özgür Suriye Ordusu Azez-Cerablus arasındaki “243 meskûn mahal ve 2.015 km²’lik alanı” kontrol altına almıştır. Bab bölgesinde de patlayıcı madde arama/temizleme çalışmaları devam ederken; PKK/KCK/PYD-YPG terörist unsurlarının Münbiç’ten batıya doğru gerçekleştirebilecekleri saldırıları önlemeye yönelik alınan tedbirler doğrultusunda faaliyetlerin uygulanmasına devam edilmektedir.

3.8.2.2. İdlib bölgesi

Astana mutabakatı³⁴ İdlib bölgesinde, “ateşkesin etkinliğinin artırılması, çatışmaların sonlandırılması, insani yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, yurtlarından edilenlerin evlerine dönüşü için uygun şartların sağlanması ve ihtilafın barışçıl yollarla çözülmesi için uygun koşulların oluşturulmasına destek sağlamak amacıyla”, TSK “Gerginliği Azaltma Kontrol Gücü” olarak görev yapmaktadır.

Bu kapsamda; TSK tarafından ilki 13 Ekim 2017, sonuncusu 16 Mayıs 2018 tarihinde 12 Gözlem Noktası kurulmuş ve faaliyetlerine devam etmektedir (Aa, 2018). TSK, bölgede çatışma ortamının sonlandırılması ve istikrar ortamının tesisine, Astana’da garantör ülkeler tarafından kararlaştırılan angajman kuralları kapsamında faaliyetlerine devam etmektedir.

³⁴ 3-4 Mayıs 2017 tarihinde “Kazakistan’ın başkenti Astana’da, Suriye’de ateşkes düzenlemesinin garantör ülkeleri olan Türkiye, Rusya Federasyonu ve İran arasında Suriye’nin İdlib vilayetinin tamamı, Lazkiye, Halep ve Hama vilayetlerinin belli bölümleri, Şam/Doğu Guta bölgesi, Homs vilayetinin belli bölümleri, Kuneytra ve Deraa vilayetlerinin belli bölümlerini kapsayan çatışmasızlık bölgeleri oluşturulmasına ilişkin Muhtıra imzalanmıştır.” Erişim Adresi: “http://www.mfa.gov.tr/no_-139_-suriye_de-catismasizlik-bolgelerinin-olusturulmasına-dair-muhtiranin-imzalanmasi-hk_.tr.mfa”, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019

Harita 3.7. TSK'nın İdlib bölgesindeki Gözlem Noktaları

Kaynak: Aa, 2018

İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesinde istikrarın sağlanması için, 17 Eylül 2018 tarihinde garantör ülkeler tarafından imzalanan Soçi Mutabakatı çerçevesinde çalışmalar devam ettirilmektedir. Son üçlü zirve Rusya'nın ev sahipliğinde Soçi'de 14 Şubat 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir (TC Dışişleri, 2019e).

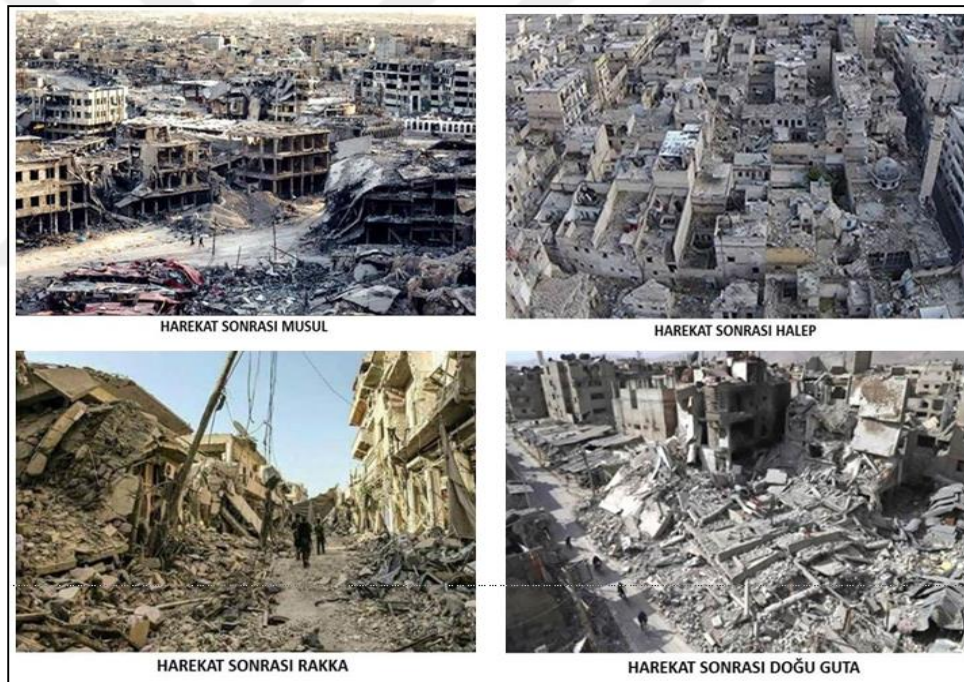
3.8.2.2. Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH)

TSK tarafından, Türkiye sınırında ve bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla Afrin bölgesinde, 20 Ocak 2018'de başlatılan ZDH kapsamında: "TSK tarafından, BM ve Türkiye tarafından sağlanan insani yardımların bölgeye erişimi konusunda gerekli kolaylıklar sağlanmakta; Afrin'de hayatın normale dönmesi çalışmalarına" devam edilmektedir.

TSK ve ÖSO tarafından 18 Mart 2018 tarihi itibarıyla kontrol altına alınan Afrin'de mayın ve el yapımı patlayıcı arama faaliyetleri sürdürülmektedir. Harekâtın başlangıcından Aralık 2018 tarihine kadar toplam 4.608 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Ayrıca, bölge halkına sağlık hizmeti vermek amacıyla Cenderis'te TSK Acil Yardım Hastanesi kurulmuştur.

ZDH, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları, "BMGK'nin terörle mücadeleye yönelik 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ve BM sözleşmesinin 51. maddesinde yer alan Meşru Müdafaa Hakkı" çerçevesinde, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak icra edilmiştir. TSK tarafından harekâtın başlangıcından itibaren hiçbir sivil hedefe, tarihi ve kültürel yapıya zarar verilmemiştir.

Bunun doğruluğunu görmek için de aşağıdaki resimlere bakmak yeterli olacaktır. Resim-3.1'de Suriye rejimi ve diğer ülkelerin Musul, Halep, Rakka ve Doğu Guta'da gerçekleştirdiği harekat sonrası şehirler harabeye dönerken, Resim-3.2'de TSK'nın Afrin bölgesinde gerçekleştirdiği harekatta ne kadar özenli davrandığı, sadece teröristlerin hedef alındığı sivil yerleşim yerlerine en ufak bir zarar verilmediği görülmektedir.

Resim 3.1. Harekât sonrası genel görünüm

Kaynak: Msb, 2018b

Resim 3.2. TSK’nın Afrin harekâtı sonrası genel görünümü

Kaynak: Msb, 2018b

3.8.2.3. Münbiç bölgesi

Münbiç’te TSK ve ABD Silahlı Kuvvetleri tarafından Ocak 2019 tarihine kadar “10 Müşterek Birleşik Devriye” faaliyeti gerçekleştirilmiştir (Msb, 2018c).

Ağustos 2016’dan bu yana PYD/YPG’nin kontrolünde olan bölgede, gelişmeler Türkiye tarafından yakından takip edilmekle birlikte gerek Rusya (Aa, 2019d) gerekse ABD tarafından PKK’nın Suriye uzantısı olan PYD-YPG ile ortak devriyeler icra edildiği ve işbirliği yapıldığı gözden kaçmamaktadır.

ABD Başkanı TRUMP’ın DEAŞ’ın Suriye’den temizlendiği ve ABD askerlerinin Suriye’den çekileceği açıklamasını yaptığı Aralık 2018 ayından bu yana herhangi bir çekilme görülmez iken, ABD öncülüğündeki hava saldırılarının PYD/YPG’nin oluşturduğu koalisyonu DEAŞ’dan korumak için devam edileceği açıklanmıştır. Ayrıca ABD’li yetkililer tarafından terör örgütü PYD/YPG’ye verilen ABD silahlarının “kendini savunma” amaçlı bırakılmasının planlandığı belirtilmiştir (Sözcü, 2019). 22 Şubat 2019’da Beyaz Saray Sözcüsü Sarah Sanders, "Barış gücü olarak yaklaşık 200 kişilik bir ekip, bir süre daha Suriye’de kalacak" açıklamasında bulunmuştur. Bu askerlerin hangi bölgede ve ne kadar süre kalacağı henüz kesinleşmemiştir (Bbc, 2019a). Ancak Amerikan Washington Post gazetesinde Suriye’de bırakılacak asker sayısının 400 olacağı açıklanmış, Rus bağlantılı Sputnik’in 18 Mart 2019 tarihli haberinde; Suriye’nin kuzeyinde bir “güvenli bölge” oluşturulması için anlaşılamadığı, ABD’nin Demokratik Suriye

Güçleri (DSG) (PKK'nın Suriye uzantısı) ile birlikte çalışmayı sürdüreceği ve ABD'nin Suriye'nin kuzeyinden güneyine yayılan 1.000 kadar askeri, bölgede bırakmayı planladığı öne sürülmüştür (Sputniknews, 2019f).

3.9. Türkiye-ABD İlişkileri (Suriye Temelinde)

ABD'nin DEAŞ'la mücadele çalışmaları bahanesi kapsamında PYD/YPG terör örgütü güdümündeki “Suriye Demokratik Güçleri”yle işbirliği içerisinde olması, ABD ile Suriye özelindeki işbirliğimizi olumsuz etkilemektedir. Türkiye, ABD'nin PYD/YPG ile işbirliği yapmasının yanlış ve sakıncalı olduğunu her düzey ve platformda birçok kez dile getirmiş ve getirmektedir. Dönemin Dışişleri Bakanı Tillerson'ın Şubat 2018'de Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaretinde iki ülke arasında kurulması kararlaştırılan “Suriye Çalışma Grubu”, Vaşington'da 8-9 Mart 2018'de ve 25 Mayıs 2018 tarihinde Ankara'da olmak üzere iki kez bir araya gelinmiştir. Söz konusu toplantılarda, DEAŞ'tan arındırılmış bölgelerden Münbiç başta olmak üzere, PYD/YPG kontrolündeki bölgelerden terör örgütünün temizlenmesi ve boşaltılması konusunda hem fikir olunmuş; Münbiç'te huzur ve istikrarın sağlanması için belirlenen “Yol Haritası” 4 Haziran 2018'de Vaşington'da onaylanmıştır. Üzerinde mutabık kalınan “Yol Haritası” çerçevesinde, Türk ve Amerikan askerleri 18 Haziran 2018 tarihinde FKH bölgesi ile Münbiç arasında devriye faaliyetlerine başlamış; 1 Kasım 2018 tarihinde müşterek devriye faaliyetlerine başlanmıştır. Türkiye Suriye'deki gelişmelerin milli güvenliği bağlamında taşıdığı risk ve tehditleri göre gerekli tedbirleri almaktadır (Çavuşoğlu, 2019 s. 77).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 19 Şubat 2019 tarihinde yerel seçim kampanyası kapsamında Burdur'da yaptığı konuşmasında: “Türkiye'nin sınırlarında bir terör oluşumuna göz yumulmayacağını” belirterek, önemli açıklamalarda bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan; “...Önce DEAŞ denilen proje örgütü üzerimize saldırdılar. Biz Fırat Kalkanı Harekâtı ile bu örgütü tepeleyip geçince PKK'nın Suriye kolu olan YPG-PYD vasıtasıyla sınırlarımız boyunca bizi kuşatmaya kalktılar. Zeytin Dalı Harekâtı ile bu zinciri de kırdık, İdlib

mutabakatıyla yeni mülteci dalgasının önüne geçtik. Fakat asıl çözmemiz gereken mesele Münbiç ve Fırat'ın doğusudur..." açıklamasıyla Suriye'de FKH ve ZDH'dan sonra yeni hedefin Münbiç ve Fırat'ın doğusu olacağının sinyallerini vermiştir. Önemli açıklamalara devam eden Erdoğan, "NATO üyesi olan Türkiye'nin hava savunmasında müttefik ülkeler tarafından yeterince destek verilmediği, Rusya ile S-400 hava savunma sisteminden vazgeçilmeyeceği, ABD'nin 22-23 bin TIR teröristlere Irak kanalıyla silah yardımı yaptığı, bu bölgede Türkiye'yi karşısına alanların değil yanına alanların kazanacağı"nın altını çizmiştir (Hürriyet, 2019b).

TC Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarından da anlaşılacağı üzere müttefikimiz olan NATO üyesi ülkeler ve özellikle ABD'nin Suriye'de yaşanan krizde Türkiye'ye yeterince destek vermediği anlaşılmaktadır. Özellikle Türkiye'nin 40 yıldır mücadele ettiği PKK BTÖ ve uzantısı terör örgütleri ile ABD'nin yakın işbirliğine ve desteğine dikkat çekilmiştir. Bu durum Türkiye'nin Batı yerine Rusya ile yakınlaşmasına ve ilişkilerin geliştirilmesinde de etkili olmuştur.

Türkiye'ye yönelik FETÖ mensupları tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan hain darbe girişiminin ardından, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından "ABD'nin FETÖ'ye 800-850 milyon Dolar para ödediğini" (Mynet, 2018) açıklamasından da anlaşılacağı üzere FETÖ destekçileri arasında ABD'nin olduğuna yönelik tespitlerin yanında, ABD-Türkiye ilişkilerinde gerginliğin ortaya çıkmasına ve karşılıklı yaptırımlar uygulama noktasına getiren, FETÖ ve PKK bağlantısı olduğu gerekçesi ile tutuklanan rahip Andrew Brunson krizi (Euronews, 2018), son dönemde Türkiye ABD ilişkilerinin gerilmesine neden olan olaylar arasındadır. Diğer problem sahaları arasında Halkbank, Cumhurbaşkanı özel korumaları olayı, Münbiç, YPG/PYD'ye verilen ABD desteği sıralanabilir. Ancak, Brunson olayının krize dönüşmesinin altında yatan asıl nedenlerin: Türkiye'nin Suriye'de izlediği aktif politikalar ve bu bağlamda Rusya ve İran ile yakınlaşması, Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi temini, Rusya ile TürkAkım'ı, Akkuyu Nükleer santrali gibi enerji kapsamında yürütülen projeler olduğu tahmin edilmektedir.

Özellikle ABD tarafından Türkiye'nin Rusya'dan almayı planladığı S-400'lere şiddetle karşı çıkılmaktadır. Ancak öncesinde Türkiye, Eylül 2017'de ABD yapımı hava savunma füzesi olan Patriot için ABD'den resmi talepte bulunmuş, Vaşington'dan net bir cevap alamayınca, 29 Aralık 2017'de S-400 satışı için Rusya ile anlaşmıştır. Bunun üzerine ABD alternatif olarak kendi sistemleri

olan Patriot PAC-3 hava füze savunma sistemini Türkiye'ye önermiştir. ABD Savunma Bakanlığı'na (Pentagon) bağlı Savunma Güvenlik İşbirliği Ajansı, Türkiye'ye 3,5 milyar Dolar değerindeki Patriot hava ve füze savunma sisteminin satışını 19 Aralık 2018'de onaylamıştır. Vaşington ve Ankara'nın pazarlığa oturması için de ABD Senatosu'nun onayı gerekmektedir. Bu onay için ise yine S-400 füzelerinden vazgeçilmesi koşul olarak sunulmaktadır (Bbc, 2018c). Rahip Brunson krizi sonrası ABD'nin yaptırım tehditleriyle ekonomik kriz tehlikesi geçiren, 5. nesil savaş uçağı olan F-35'in teslim edilmeme tehdidiyle karşı karşıya kalan Türkiye, ABD ile de Patriot füzesi anlaşması yapmak zorunda bırakılmıştır. 06 Mart 2019'da ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Palladino: "Türkiye'yi Rusya'dan S-400 satın alması durumunda açıkça uyardık. Ayrıca, Amerika Düşmanlarına Yaptırımlarla Mücadele Yasası (CAATSA)³⁵ kapsamında S-400 alımına dahil olan devlet veya özel tüm kurum ve kişilerin potansiyel yaptırımlara maruz kalabileceğinin ifade ettik." açıklamasında bulunarak Türkiye'nin düşman ülke statüsüne alınabileceğinin altı çizilmiştir.

ABD Savunma Bakanlığı Sözcüsü Summers, 8 Mart 2019'da "Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemleri almasının iki ülkenin askeri ilişkileri açısından ağır sonuçları olacağını" belirterek, "F-35 ve Patriot'ları almaları söz konusu olmayacak." (Cumhuriyet, 2019) açıklaması ile Türkiye'ye yeniden gözdağı verilmiştir.

Türkiye'nin S-400 kararıyla ilgili NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, "Türkiye dahil tüm müttefiklerin ne tür askeri kabiliyetlere yatırım yapacağı ulusal bir karardır. Bu da Türkiye'nin ulusal bir karardır." (Hürriyet, 2018b) ifadelerini kullanmıştır. Bu açıklamayı NATO'nun Türkiye'nin bu kararına saygı duyduğu ve NATO'ya olumsuz bir etkisinin olmayacağı şeklinde yorumlamak yanlış olmaz. Çünkü NATO üyesi olan Yunanistan, Bulgaristan ve Slovakya'nın da Rus hava savunma sistemi olan S-300'lere sahip olması (Aa, 2019d) NATO için bugüne kadar herhangi bir soruna yol açmamıştır. Bu açıklamalara karşın, Türkiye Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, 8 Mart 2019'da yaptığı açıklamada "S-400'ler, ekimden (2019) itibaren kurulmaya başlanacak." (Cnntürk, 2019) açıklaması ile S-

³⁵ Trump tarafından 2 Ağustos 2017'de onaylanan ve Ocak 2018'de yürürlüğü giren yasa: "Rusya, İran ve Kuzey Kore ile ticaret yapanları hedef almaktadır." Erişim Adresi: "<https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/aytunc-erkin/amerikadan-turkiyeye-dusman-devlet-tehdidi-3917997/>", Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

400'lerden vazgeçilmediği vurgulanmıştır. Bu yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni sıcak gelişmeler yaşanacağı değerlendirilmektedir. Rusya'nın Türkiye dışında S-400 füze sistemlerini satmak istediği ve bazılarıyla anlaşmaya vardığı ülkeler Hindistan ve Suudi Arabistan'dır. Hatta Irak'ın da söz konusu ülkeler arasında yer almak için Rusya ile görüştüğü açık kaynak haberlerinde yer almaktadır. Hindistan, 2018 yılında Rusya ile 5 milyar doların üzerinde "5 adet S-400" füze sisteminin satış sözleşmesini imzalamıştır. S-400 füze sistemlerinin ilk müşterileri ise Belarus (2016) ile Çin (2018) olmuştur (Aa, 2019d).

4. BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

4.1. Sonuç

SSCB'nin varisi olarak 1991'de kurulan Rusya, 2000 yılına kadar yakın çevresini bir siyasi birlik haline getirme hedefine koymuştur. 2000 yılından itibaren Rusya Başkanı olan Vladimir Putin ekonomik refahı ön planda tutarak, ülkesinin küresel arenada olduğu kadar iç dinamizmde de kendilerini engelleyebilecek faktörlere karşı bir politika izlemiştir. İçişlerinde istikrar ve düzen sağlayan Vladimir Putin, uluslararası alanda yeniden küresel aktör olma yolunda gayretlerini sürdürmektedir.

ABD'nin 11 Eylül saldırısından sonra Afganistan operasyonu, devamında 2. Irak Operasyonu, Ukrayna'nın NATO'ya katılma girişimi gibi olaylardan sonra ABD merkezli batılı politikalar karşısında, Rusya'nın etkili bir aktör olarak sessiz kalmaması gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Özellikle dış politikasında enerji faktörünü ustaca kullanan Vladimir Putin, Rusya'nın askeri ve ekonomik olarak güçlenmesini sağlamıştır. Hegemon güçler arasında Ortadoğu'da geçmişten buyana devam eden rekabetin başlıca sebeplerinden biri olan “enerji”, Rusya'nın Ortadoğu politikasının “kırmızı çizgisi”ni oluşturmaktadır.

SSCB'nin parçalanması sonrası iç ve çevresel faktörlerden kafasını kaldıramayan, askeri ve ekonomik olarak güç kaybeden ve Ortadoğu'dan uzaklaşan Rusya, Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile yeniden eski gücünü kazanarak bugün bölgenin baş aktörü yolunda ilerlemektedir. Bir taraftan NATO'nun kendisini çevreleme politikası yürüttüğünü düşünen Rusya, AB'nin de ilgi ve etki sahasındaki Doğu Avrupa ve eski Varşova Paktı ülkelerine yönelik izlenen politikalardan oldukça rahatsızlık duymaktadır. Batılı devletler tarafından hem askeri hem ekonomik baskı altında tutulmaya çalışılan Rusya, 2008 yılında Gürcistan'a gerçekleştirdiği askeri müdahale, 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi, 2013-2014 yıllarında GKRY ile artan işbirliği ve imzalanan anlaşmalar, 2015 yılında Suriye'ye yaptığı askeri müdahale ile de Ortadoğu'da Rusya'nın ne kadar etkili olabileceğini dünyaya göstermiştir. Rusya'nın çıkarları için büyük önem

taşıyan Ortadoğu politikası Rus dış politikasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Arap-İsrail savaşları, Afganistan krizi, İran-İrak savaşları, Körfez krizi ve Arap Baharıyla birlikte devam eden iç savaşlar gibi birbirini izleyen krizlerin eksilmediği Ortadoğu'daki istikrarsız ortam, bugün de devam etmektedir. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan bölgenin jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik önemi sebebiyle, büyük güçler tarafından dünyanın merkezi olarak görülmektedir. Enerji kaynaklarının zenginliği, uluslar arası aktörleri bu coğrafyaya entegre olmaya teşvik etmektedir. 2011 yılında Arap Baharı'nın başlamasını fırsat bilen hegemon güçler askeri müdahale için bu durumu gerekçe olarak kullanmışlardır.

Diğer taraftan doğalgaz rezervi bakımından dünyada birinci sırada yer alan Rusya, petrol üretiminde de üçüncü sıradadır. Ancak, 2014 yılından itibaren petrol varil fiyatlarında yaşanan sert düşüş nedeniyle ekonomisi enerji piyasasına bağlı olan Rusya, Dünya Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC) ile iş birliği yapma gereği duymuştur. 2016 yılından itibaren Petrol üretiminin azaltılmasına karar verilmesi ve dünya petrol piyasasındaki arzın azalmasıyla birlikte yeniden artan petrol fiyatları Rusya ve İran'ı ekonomik olarak rahatlatmıştır. Dünya petrol rezervlerinin yarısına sahip olan Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin öneminin farkında olan Rusya, dış politikasının merkezine bu bölgeyi koymuştur.

Bölgenin esas aktörleri olan ABD ve Rusya ile birlikte İngiltere, Fransa ve Çin gibi ülkelerin yanında (Söz konusu ülkelerin BMGK'nin daimi üyesi ve BM'de veto yetkisi olan ülkeler olması dikkat çekicidir.) İran ve İsrail gibi bölgesel aktörler de bölgede söz sahibi olma arayışlarını sürdürmektedirler.

Ayrıca Rusya, bölgenin önemli ve güçlü bir ülkesi ve NATO üyesi olan Türkiye ile de dengeli bir siyaset yürütme çabası içerisinde. Türkiye'nin ABD ve batılı ülkeler ile olan inişli çıkışlı ilişkilerinden faydalanma arzusunda olan Rusya, Türkiye'yi kendi tarafına çekerek karşıdaki en büyük askeri ittifak olan NATO'yu zayıflatma ve yıpratmaya yönelik bir politika izlemektedir. Bölgesinde güçlü bir aktör olan Türkiye ise bölgede hiç eksik olmayan kriz ve savaşlardan en çok etkilenen ülkelerden biri konumundadır. Türkiye tarihi, kültürel, dini ve coğrafi konumu gereği: Kıbrıs meselesi; İsrail-Filistin sorunu; deniz yetki alanlarının paylaşımı; Suriye krizi; yasadışı göç gibi olayların bir şekilde merkezinde yer almaktadır. Rusya ile tarihten buyana devam eden inişli çıkışlı ilişkiler son

dönemde Batı ile yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Rusya lehinde gelişmektedir. Suriye krizi kapsamında Mart 2019 ayı itibarıyla 37 milyar Dolar harcayan, kayıtlı olarak yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, Suriye krizinde de en çok zarar gören ülke olmuştur. Türkiye'nin 40 yıldır mücadele ettiği PKK/BTÖ'nün Suriye kuzeyinde kurmaya çalıştığı bir terör devleti, DEAŞ'ın (Ankara, Gaziantep, Kilis, Hatay gibi illerde gerçekleştirdiği bombalı/roketli saldırılar.) kurmaya çalıştığı başka bir terör devleti fikrinden hareketle doğrudan Türkiye'yi hedef alması sonucu binlerce vatandaşımız hayatını kaybetmiş/olumsuz etkilenmiştir. Türkiye, hemen sınırında bir terör devleti/koridoru kurulmasını engellemek, hem Türkiye hem de Suriye Halkının güvenliğini sağlamak, aynı zamanda doğrudan kendi güvenliklerini ilgilendirmedeği halde Suriye'de aktif olarak faaliyet yürüten ABD, Rusya, Fransa, İran, Suudi Arabistan gibi ülkeler karşısında söz sahibi olmak adına Suriye'deki terör örgütleri ile mücadele için bölgede varlık göstermektedir. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatlarıyla terör örgütlerinin planlarını bozmuş, İdlib'te kurduğu gözlem noktaları ile bölgede barış ve istikrarın geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumaya, Suriye'deki duruma barışçı ve siyasi çözüm bulunabilmesi amacıyla sürdürülen uluslararası girişimlere aktif olarak katılım sağlanmaktadır.

Kıbrıs meselesi konusunda da: Türkiye'nin tarihi, etnik, dini, kültürel bağları olan Kıbrıslı Türk halkının adadaki varlığı ve haklarının korunması "kırmızı çizgi"sidir. 1960 yılında garantörleri arasında Türkiye'nin de olduğu, nüfusları orantısından eşit haklara sahip iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak, Kıbrıs Cumhuriyeti dünyanın gözü önünde Kıbrıslı Rumlar tarafından Kıbrıslı Türklere uygulanan asimilasyon, işkence, baskı ve zulüm marifetiyle ortadan kaldırılmıştır. Türkiye'nin 1974'te meşru garantörlük hakkına dayanan müdahalesiyle adada Kıbrıslı Türkler tarafından KKTC kurulmuştur. İki yüzlü politika yürüten Batılı ülkeler başta olmak üzere tüm dünya GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilcisi olarak görmekte ve KKTC devlet olarak tanınmamaktadır. 2004 yılında AB ülkeleri de, Annan Planı'na "hayır" diyen Kıbrıslı Rumlara adeta ödül olarak AB üyeliği sunmuşlardır. Bu durum Batının, Türkiye ve Kıbrıslı Türklere karşı tutumunu ve ikiyüzlülüğünü gözler önüne sermektedir.

Eski bir KGB ajanı olan Putin, bilgi ve tecrübesini dış siyasette de kullanmakta, Doğu Akdeniz havzasında stratejik konumda olan Kıbrıs adasındaki

GKRY ile ilişkilerine de ayrı bir önem vermektedir. Sovyetlerin Kıbrıs ilişkileri bağlamında, dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un Batı tarafından dışlandığı ve silah ambargosu uygulandığı bir dönemde Ada'yı Rus menşeli silahlar ile donatıp Rumların arka planda yanında olan Rusya, Ortodoksluğu da kullanarak Rum yönetimiyle sıcak ilişkiler yürütmüştür. Bölgede ABD'nin himayesinde kurulan İsrail devleti ile birlikte, İngiltere'nin 1960'da adada iki askeri üs elde etmesi de Rusya tarafından bölgeye ilgi gösterilmesine ve iyi ilişkiler yürütülmesinde bir etken olmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs hassasiyetini iye bilen Rusya, 90'lı yılların sonunda yine GKRY'ye sağladığı askeri silahlar ile bölgedeki etkinliğini göstermiştir. Özellikle büyük ve süper güç olma statüsünün geri kazanılması için uluslararası sorunlarda aktif rol almanın gerektiğine inanan Rusya, Kıbrıs sorununun çözümünde aktif rol oynamaya başlamış ve 2004 yılında BM'nin Kıbrıs tasarısını veto ederek hem Rum yönetimine destek vermiş hem de bölgede ABD ve İngiltere'ye, kendisinin de var olduğu mesajını vermiştir. GKRY'nin 2004 yılında AB'ye üye yapılmasıyla bölgedeki Rus nüfuzunu engellemeyi ve Rumları kendi taraflarına çekmeyi amaçlayan Batılı ülkeler, 2013 Avro krizinde Rusya'nın yeniden GKRY ile yakınlaşmasına engel olamamışlardır.

Rusya, Arap Baharıyla birlikte Tartus üssünü kaybetme endişesiyle Akdeniz'de alternatif üs arayışına girerken GKRY, Rusya için uygun bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Rusya GKRY'ya sağladığı ekonomik desteğine karşılık, GKRY'den hava ve deniz üslerini kullanma imkanını da elde etmiştir. Doğu Akdeniz havzasında tespit edilen zengin hidrokarbon kaynakları, küresel aktörlerin bölgeye olan ilgisini ve faaliyetlerinin artmasına vesile olmuştur. Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır tarafından enerji temelinde artan iş birliği, söz konusu ülkeler arasında askeri ilişkilerin, tatbikatların artmasına da neden olmuştur. İtalyan Eni, ABD'li Exxon Mobil, Rus Gazprom gibi dünya enerji devleri de bölgeye kanallı olmuştur. Ortaya çıkan enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesi, askeri ve politik ilişkilere de yansımıştır.

Doğu Akdeniz'deki mevcut enerji kaynakları ve nakil hatları, deniz ticaret yollarının güvenlik endişeleri yanında, yeni tespit edilen hidrokarbon kaynaklarının keşifleri sonucu bölgenin önemi artmış, küresel devletlerin ilgileri bu bölgeye yoğunlaşmıştır. Bu durum daha önce devam eden Kıbrıs meselesi, İsrail-Filistin Sorunu, deniz yetki alanlarının paylaşımı gibi sorun sahalarına, Arap Baharı ve Suriye Krizi gibi yeni problem sahalarının ilave olmasına neden olmaktadır. Söz

konusu krizler ve sorunlar, küresel barışın yanı sıra bölgesel barış da etkilemektedir. Doğu Akdeniz havzasının potansiyeli; Rusya'nın enerji politikaları ve enerji kaynaklarına kolayca ulaşabileceği gerçeğinden hareketle, bölgeye daha ciddi odaklanmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan Doğu Akdeniz ve Ortadoğu ekseninde Rusya'nın askeri varlığını sürdürdüğü en önemli ülke konumunda olan Suriye ile ilişkileri de ayrı bir öneme haizdir. Çarlık döneminden buyana sıcak denizlere açılma idealini gerçekleştirme hedefinde olan Rusya, 1940'lı yıllardan itibaren Suriye ile iyi ilişkiler kurmuştur. Gerek askeri, gerek ekonomik olarak Suriye'nin müttefiki pozisyonundadır. Arap-İsrail savaşlarının etkisiyle Arapların tarafında olan Rusya, bölgedeki etkisini de artırma fırsatı elde etmiştir. 1971 yılında Suriye'de Tartus deniz üssünü kullanma imkanı elde eden Rusya, Arap Baharıyla birlikte Suriye'deki halk hareketlerine karşı Esad Yönetimine verdiği askeri ve politik destek ile birlikte bölgedeki askeri varlığını artırma fırsatını da elde etmiştir. Tartus Deniz Üssündeki askeri varlığının yanında, Himeymim Hava Meydanı Rus uçakları için bir hava üssü konumuna getirilmiştir. Doğu Akdeniz'deki savaş gemileri ile bölgede bayrak gösteren Rus gemilerinin yanında, Suriye'nin hava sahasında da hava savunma füzeleri/radarları/istihbarat/havadan erken ihbar kontrol/savaş uçaklarının da desteğiyle hava sahasının kontrolünde de söz sahibi konumuna gelmiştir. Özellikle dünyada en etkili hava savunma füzelerinden olan ve ABD'yi de oldukça tedirgin eden S-400 füzelerini bölgeye konuşlandırmıştır.

Ayrıca Rusya'nın Ortadoğu'da İran'la da yakın ilişkilere sahip olması, elini güçlendiren önemli faktörlerden biridir. ABD ve İsrail tarafından Ortadoğu bölgesinde en büyük tehdit olarak görülen İran da, Rusya ile temas halindedir. Rusya'ya hava sahasını açan İran, Suriye'de İran askerlerini konuşlandırmış, Irak'ta da Şii milis kuvvetleri ile bölgede söz sahibi konumuna gelmiştir. ABD başkanı Trump tarafından Nisan 2019 ayında İran Devrim Muhafızları Ordusu'nun terör listesine alınması da dikkat çekici bir konudur. Bu kararın altında yatan sebebin ise: İran'ın Suriye ve Irak'taki askeri varlığı/faaliyetlerinin engellenmesi ve bölgedeki İran'a ait unsurların direkt olarak hedef alınabilmesinin önünü açmak olduğu şeklinde yorumlanabilir. İran'ın bölgedeki faaliyetlerini kendisine tehdit olarak gören ve İran'ın bölgedeki unsurlarına saldırmaktan çekinmeyen İsrail, Rusya ile de bu konuda iş birliği yürütme gayreti içerisinde. Rusya bir taraftan İran ile müttefik konumunda görünürken İsrail'i de karşısına almak istememektedir.

İç karışıklık, savaş ve krizin eksik olmadığı Ortadoğu coğrafyası, ABD ve Rusya gibi küresel aktörler için aynı zamanda bir silah satış pazarı konumundadır. SIPRI tarafından açıklanan 2014-2018 yılları arasındaki dönemde küresel silah transferi raporuna göre birinci sırayı ABD, ikinci sırayı Rusya almıştır. Ortadoğu'ya silah transferi de bir önceki döneme göre yaklaşık iki kat artış göstermiştir. Bu durum da Ortadoğu'da bitmek bilmeyen kargaşa, çatışma ve savaşın ABD ve Rusya gibi başat güçlerin işine geldiği anlamı taşımakta ve ayrı bir rekabet alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

ABD ve AB'nin Rusya'ya yönelik son 10 yılda özellikle Gürcistan ve Kırım olayları sonrası ekonomik yaptırım ve siyasi abluka politikasını artırması, Rusya'nın da farklı bir yol izlemesine yol açmış, geri adım atma yerine özellikle askeri anlamda daha agresif ve aktif bir politika izlemesine neden olmuştur. Rusya'nın 2008 yılında başlayan askeri yayılmacılığı göz önünde bulundurulduğunda Kafkasya, Doğu Avrupa³⁶ ve Ortadoğu'da askeri varlığını ve faaliyetlerini artırdığı görülmektedir. Gürcistan ile başlayan kuzeyden güneye doğru yayılma stratejisi Kırım, Doğu Ukrayna ve son olarak da Suriye ile devam etmiştir. Rusya Suriye hamlesi ile kendi aleyhine işleyen yıpratıcı savunma pozisyonundan kurtulmak, 2014'te Kırım ilhakını unutturarak konuyu değiştirmek, ABD-Batı ile pazarlık gücünü artırmak, Yeni Soğuk Savaş'ın bir bölümünü toprakları dışında yürütmek için önemli bir fırsat yakalamıştır.

Rusların Akdeniz'de donanmasıyla sancak göstermesi, tatbikatlar icra etmesi, uluslar arası arenada bir süper güç olduğunu ispatlama çabası olarak da algılanmaktadır. Rusya izlediği dengeli politika sayesinde Ortadoğu'da istikrar sağlayabilecek önemli bir aktör olduğunu kanıtlama iddiasındadır. Çünkü gerek yeraltı zenginlikleri gerekse bölgenin ticaret yollarına hakim olması sebebiyle küresel aktörler tarafından asıl oyunun sahnelendiği bölge olarak kabul edilen yer Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgesidir. Rusya da önemli bir aktör olduğunu kanıtlamak amacıyla bölgedeki askeri varlığını artırma ve sürdürme gayreti içerisinde.

³⁶ Doğu Avrupa'nın tam kalbinde ve Baltık Denizi kıyısında stratejik konumda bulunan Kaliningrad, Rusya'nın Avrupa'daki tek toprak parçasıdır. Bu bölge hem Avrupa ülkelerini hem de ABD'yi oldukça tedirgin etmektedir. Rusya bölgeye konuşlandığı İskender ve S-400 füzeleri ile NATO müttefiklerini tehdit etmektedir.

4.2. Değerlendirme

Rusya'nın Çar.I.Petro döneminden buyana sıcak denizlere inme hedefi bağlamında Karadeniz bölgesini kontrol altına alma, Türk Boğazları'ndan geçerek Akdeniz'e inme politikaları yüzyıllardır devam eden bir süreçtir. Sıcak denizlere inme fikri ortaya çıktığında Türkler ile mücadele içine giren Ruslar, bu hedefini sürdürmek için halâ Türkiye'ye muhtaç durumdadır. Bu kapsamda;

1. Rusya'nın kendisine karşı kurulan ve askeri bir ittifak olan NATO üyesi Türkiye ile ilişkilerini bu minvalde yürütme gayreti içerisinde olduğu/olacağı,

2. NATO'nun kuruluşundan bu yana ilk defa bir Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi, Ankara Büyükelçisinin silahlı saldırı sonucu öldürülmesi gibi yaşanan çok büyük olaylar sonrasında bile Türkiye ile ilişkilerin yeniden sıcak bir şekilde yürütülmeye çalışılmasının bu minvalde değerlendirilmesi,

3. Türkiye'nin AB, NATO/AB ile yaşadığı belli başlı sorunlar kapsamında:

a. Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde yaşadığı sorunlar; 1999 yılından beri aday olunan AB'ye alınmaması, Ortadoğu'dan kaynaklanan yasadışı göç kapsamında Türkiye'ye verilen yardım sözlerinin gerçekleşmemesi/yeterli destek sağlanmaması, vize serbestisi gibi taahhüt edilen hakların gerçekleşmemesi, GKRY'nin AB'ye üye yapılması, Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilen PYD/YPG ve FETÖ'nün terör örgütü olarak kabul edilmemesi,

b. NATO/ABD ile; ABD'nin PKK/KCK/PYD/YPG ve diğer terör örgütleri konusunda Türkiye'ye destek olmaması hatta PYD/YPG'ye desteklerini sürdürmesi, Türkiye'nin hava savunma füzesi ihtiyacı kapsamında NATO tarafından yeterince destek verilmemesi, S-400 temini kapsamında müşterisi değil ortağı olunan F-35 projesinden çıkarılma/uçakların teslim edilmemesi ve yaptırım tehdidine maruz bırakılması, ABD tarafından Doğu Akdeniz'de ihtilaflı deniz alanlarında Türkiye aleyhine faaliyetler icra edilmesi sıralanabilir.

4. Söz konusu problemler doğrultusunda Türkiye'nin batılı ülkelere ve NATO'ya karşı Rusya ile işbirliğini artırma yönünde bir dengeleme politikası sürdürebileceği,

5. Rusya'nın enerji rezervi ve askeri teknolojisi bağlamında; uygun imkânlarla sağladığı doğal gaz ve silah sistemleriyle çevre ülkeler ve Türkiye üzerinde nüfuzunu artırma ve kendisine bağımlı hale getirme stratejisi izleyebileceği,

6. Özellikle NATO üyesi ve Ortadoğu'da etkili bir ülke olan Türkiye üzerindeki nüfuzunu artırarak NATO nezdinde görüş ayrılıklarına ve ittifakın sorgulanmasına sebep olmaya çalışabileceği,

7. AB ve ABD tarafından ekonomik yaptırımlara maruz kalan Rusya'nın, AB/NATO tarafından çevreleme politikası kapsamında; Ukrayna, Gürcistan, Kuzey Makedonya, Karadağ ve Kosova gibi ülkelerin batı sistemine entegre edilme politikalarına yönelik olarak:

a. Batının bu hamlelerine yönelik Rusya'nın karşı atağa geçerek Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığına kavuşturulması, Kırım'ın ilhak edilmesiyle batıya mesaj verdiği,

b. Kırım ilhakının unutturulması ve dikkatlerin başka bir yöne kaydırılmasını sağlamak amacıyla GKRY ile üs ve limanlarının kullanma hakkına yönelik anlaşma imzaladığı,

c. Arap baharının Suriye durağında, Doğu Akdeniz'de en önemli üssü olan Tartus limanında varlığını devam ettirmek için Esad yönetimine destek vererek, yönetimde kalmasını sağladığı,

d. Önümüzdeki dönemde enerji piyasasının kontrolünü sağlama ve zengin yer altı kaynaklarına sahip Ortadoğu bölgesinde nüfuzunu artırma hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla öncelikli olarak elde etmiş olduğu kazanımları muhafaza etmeye yönelik politikalar yürüteceği,

e. Putin döneminden sonra 2000'li yıllardan itibaren artan ekonomik ve askeri gücünü devam ettirmesi halinde soğuk savaş döneminde olduğu gibi Ortadoğu coğrafyasındaki ülkeler başta olmak (Türkiye, İran, Irak gibi) üzere Afrika kıtasında da kendisine yeni müttefikler ve üsler (Mısır, Libya, Cezayir, Sudan, Somali, Güney Afrika gibi) elde etme faaliyetini artırabileceği değerlendirilmektedir.

4.3. Öneriler

Türkiye'nin AB/ABD/NATO ilişkilerinde kapsamında; 1915 olayları, Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz yetki alanlarının paylaşımı, terör örgütü hassasiyetleri, bölgesel göç, sınır güvenliği vb. sorunlarda Türkiye'ye yeterli desteğin verilmediği, dışlanmaya çalışıldığı ve ikinci plana itildiği, bu sorunların Türkiye'ye karşı koz olarak kullanılmaya çalışıldığı gerçeğinden hareketle:

1. Türkiye'nin ekonomik anlamda güç projeksiyonu artırılmasına yönelik tedbirler alınmasının olumlu sonuçlar yaratabileceği,
2. Son dönemde yürütülen politikalar doğrultusunda yerli savunma sanayisine ve Ar-Ge çalışmalarına verilen desteğin devam ettirilerek milli yazılıma sahip, milli/yerli üretim harp silah ve araçların geliştirilmesine devam edilmesinin,
3. Stratejik konumu itibarıyla Kıbrıs adasına verilen önemin artırılarak devam edilmesinin, KKTC ile işbirliği içerisinde adada aktif bir hava (Geçitkale) ve deniz üssü (Mağusa) kurulmasına yönelik girişimlere hız verilmesinin,
4. Doğu Akdeniz'de yetki alanlarına yönelik hak ve menfaatlerimizin korunmasına amacıyla izlenen politikalara devam edilmesinin ve araştırma faaliyetlerinin sürdürülmesinin, (KKTC'nin RF tarafından zımnen tanınmasına da sebebiyet verebileceğinden hareketle Doğu Akdeniz'de RF ile askeri ve ekonomik işbirliği olanaklarının geliştirilmesini) uygun olacağı kıymetlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

A- BASILI KAYNAKLAR

Ateş, Yakup, “Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Enerji ve Siyaset Dersi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, 2017.

Andrea Beccaro ve Anna Sophie Maass, “The Russian Web In The Mediterranean Region”, Şubat 2017, ISPI Analiz No. 308.

Gülşen, Halit, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi ORSAM, “Rusya’nın Askeri Yayılmacılığı: Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Müdahaleleri”, Rapor No:218, Ankara, Temmuz 2018.

Falkowski, Maciej “Georgian Drift, The crisis of Georgia’s Way Westwards”, Sayı 57, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia Centre for Eastern Studies, ul. Koszykowa 6a, Warsaw, Poland, Şubat 2016.

Karabulut, Bilal, “Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: I, Strateji Jeostrateji Jeopolitik”, Ankara, Ekim 2005.

Keser, Ulvi, “Casus Belli; Kıbrıs”, “Stratejik Güvenlik Bağlamında Tartus Limanı ve Rus Donanması”, Okman Printing Ltd., Lefkoşa, 2015a.

Keser, Ulvi, “İntelijans, Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs”, Motif Matbaacılık Ltd. Şti, Ankara, 2015b.

Kurat, Akdes Nimet, “Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar”, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII.Dizi, Ankara, 1987.

Mirzaliyeva, Fatima, “Rusya’nın Ortadoğu Siyasetinde Enerji Politikalarının Rolü: Rusya –Basra Körfezi Ülkeleri İlişkileri (2000 – 2016)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Özdemir, Çağatay, “Rusya’nın Doğu Akdeniz Stratejisi”, SETA Yayınları, Ocak 2018, Sayı 230.

Uçarol, Rifat, “Siyasi Tarih (1789-1994)” Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4.Baskı, Fizik Kitabevi, İstanbul, 1995.

Uğurtay, Durmuş Uğur, “KKTC Su Temin Projesi ve Stratejik Güç Olarak Su”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Girne Amerikan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girne, 2017.

Yüce, Çağrı Kürşat, “Kafkasya ve Orta Asya, Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele”, Yayın nu:637, Kültür Serisi:298, Ötüken Neşriyat AŞ, İstanbul, 2006.

Yücel, Mualla Uydu, “Rusya Tarihi”, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Tarih Lisans Programı, 2010.

B- MAKALELER

Bagan, Agata Włodkowska, “Syria in Russia’s Foreign Policy in the 21st Century”, Institute of International Politics and Security Political Theory, International Relations, Foreign Policy Jan Kochanowski University, Kielce, 2017, s.28.

Bregolat, Eugenio, “Presence of Non-Euro-Mediterranean Actors in the Mediterranean, Russia in the Mediterranean and in Europe”, 2018, IEMed Dergisi, s.36.

Orhun, Fatma Çalik, “Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri”, VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı No. 2, Güz 2017, s.42-43.

Öztürk, Mustafa, “Çarlık’tan Federasyon’a Rusya’nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirmesi”, ORSAM, Sayı 60, Aralık 2013, s.52-59.

Yaycı, Cihat, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012 s.4-18.

Yılmaz, Salih, “Yeni Avrasyacılık ve Rusya”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı:34, 2015. s.111-119.

C- SÜRELİ YAYINLAR

BİLGESAM
Cumhuriyet
Hürriyet
Kıbrıs Postası
Milliyet
ORSAM
Sözcü
Star Kıbrıs
Yeni Şafak

D- ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Aliyev, Bayram, “Rusya’nın Orta Asya’daki Askeri Üsleri”, Analiz/Rusya, No:1338, Temmuz 2016, Erişim Adresi: “
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-463-2016072245rusyanin-ortasayadaki-askeri-usleri.pdf>, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019.

Ataöv, Türkkaya, “Rus Devletinin Kuruluşu”, s.,232, Erişim Adresi: “<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4667.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019.

Atay, Mehmet, “Avrasya Dosyası Rusya Gizli İstihbarat Servisleri: KGB’nin Kısa Tarihi”, Erişim Adresi: “<https://yadi.sk/i/7N8G2JNJ3TWREX>, Erişim Tarihi: 06 Ocak 2019.

Avcı, Salim, “Rusya’nın Dış Politikasında Emperyalizme Dönüş: Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizi Örnekleri”, Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Haziran 2016, Erişim Adresi: “www.acikarsiv.gazi.edu.tr/File.php?Doc_ID=14299, Erişim Tarihi: 10 Mart 2019

Bingöl Oktay, Varlık Ali Bilgin, “Rusya’nın Suriye’de Yeni Politikası: Esad Yönetimine Can Desteği, Türkiye ve Ötesi”, Merkezi Strateji Enstitüsü, Bilgi Notu-004, 05 Ekim 2015, Erişim Adresi: “https://www.academia.edu/16500728/Rusya_n%C4%B1n_Suriye_de_Yeni_Politikas%C4%B1_Esad_Y%C3%B6netimine_Can_Deste%C4%9Fi_T%C3%BCrkiye_ve_%C3%96tesi Erişim Tarihi:25 Nisan 2016.

BP “Dünya Enerjisinin İstatistiksel İncelemesi Raporu”, Haziran 2018. Erişim Adresi: “<https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019

Cherigate, Kristen, “Russian Naval Presence in Eastern Mediterranean”, 7 Eylül 2018, Erişim Adresi: “<http://www.caspianpolicy.org/russian-naval-presence-in-eastern-mediterranean/>”, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019

Cia, 1968, “Soviet Strategy and Intentions in the Mediterranean Basin and Special National Intelligence Estimate”, 16 Mayıs 1968 tarihli, 11-6-67 sayılı rapor.

Çavuşoğlu, Mevlüt, “2016 Yılı Başında Dış Politikamız”, Dışişleri Bakanlığı’nın 2016 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, Erişim Adresi: “http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2016-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019.

Çavuşoğlu, Mevlüt, “2017 Yılına Girerken Dış Politikamız”, Dışişleri Bakanlığı’nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, s.17-19, Erişim Adresi: “http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf, Erişim Tarihi: 03 Mart 2019.

Çavuşoğlu, Mevlüt, “2019 Yılına Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız”, Dışişleri Bakanlığı’nın 2019 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu’nda Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, Erişim Adresi: “http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2019-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf, Erişim Tarihi: 10 Mart 2019

Çelik Türker, Duygu, “Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa Bildiriler, Ankara 2016, s.43, Erişim Adresi: “ <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/KIBRIS-MESELESI-BILDIRILER.pdf>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2019.

Hasanoğlu, İbrahim, “Doğu Akdeniz’de Rusya’nın Stratejik Müttefiki: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi”, Ocak 2015, Erişim Adresi: “ <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=171&lang=TR>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2016.

İnanır Emine, Köse Osman ve Ulutürk Ü. Yasemin, “Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya”, Ankara, 2019, Erişim Adresi: “ https://www.academia.edu/38508672/Siyasi_Sosyal_ve_K%C3%BClt%C3%BCrel_Y%C3%B6nleriyle_T%C3%BCrkiye_ve_Rusya.pdf, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2019

İşeri, Emre, “Uçak Krizi Sonrası Ortadoğu’nun Yeni Jeopolitiğinde IŞİD Karşıtı İttifak Arayışları”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 72, Ocak-Şubat 2016, s.18, Erişim Adresi: “ https://www.academia.edu/20259599/U%C3%87AK_KR%C4%B0Z%C4%B0_SO_NRAS_I_ORTADO%C4%9EU_NUN_YEN%C4%B0_JEOPOL%C4%B0T%C4%B0%C4%9E%C4%B0NDE_I%C5%9E%C4%B0D_KAR%C5%9EIT_I%C4%B0T_T%C4%B0FAK_ARAYI%C5%9ELARI, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019

Keser, Hazel, “11 Eylül Sonrası Dönem Ve Değişen Yeni Dünya Düzeninde Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz’de İngiliz Üsleri”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, 2014, Erişim Adresi: “ <https://docplayer.biz.tr/16560199-Atilim-universitesi-sosyal-bilimler-enstitusu-uluslararasi-iliskiler-bolumu-tezin-adi.html>, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016.

Kışman Zülfükar Aytaç ve Boyraz Berfu, “Suriye Bağlamında Rusya ve İran İşbirliği”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 31, Mart 2019, s.570-572, Erişim Adresi: “ <https://dergipark.org.tr/download/article-file/680181>, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019.

Oğan, Sinan, Kıbrıs, Rusya Federasyonu’nun Kıbrıs Politikası, TÜRKSAM, Erişim Adresi: “ <http://turksam.org/rusya-federasyonu-nun-kibris-politikasi>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019.

OPEC ve OPEC Dışı Deklarasyon ve İşbirliği Raporu, 10 Aralık 2016, 30 Kasım 2017, Erişim Adresi: “ https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/Declaration%20of%20Cooperation.pdf, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Pamir, Necdet, “TMMOB-Petrol Mühendisleri Odası; 13 Mayıs 2016 tarihli sunu”, Erişim Adresi: “ <http://21inciuzyilcinplanlama.org/wp-content/uploads/2016/08/Necdet-Pamir-2.-Sunum-13.05.2016.pdf>, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019.

Samsun, Tuğçe, “Çağdaş Dünya Düzeni ve Rusya’nın Dış politika Stratejisi”, s.1.Erişim Adresi: “ https://www.academia.edu/36256144/Çağdaş_Dünya_Düzeni_ve_Rusya_nın_Dış_politika_Stratejisi, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2019.

Taşcı, Tekin Aycan, “Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi”, Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM), Aralık 2005, Erişim Adresi: “ <https://erusam.erciyes.edu.tr/icerikdosyaları/file/RUSYA/Rus%20U%C3%A7a%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Vurulmas%C4%B1%20Hadisesi.pdf>, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019.

Tarakçı, Nejat, “Güç Dengeleri Işığında Türkiye’nin Doğu Kdeniz Stratejisi Nasıl Olmalıdır?”, İzmir, Nisan 2019, s.1, Erişim Adresi: “ http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/k%C4%B1br%C4%B1s_forum_2_pdf_df42e5af-4906-4be2-9cb8-1dac6268cc74.pdf, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2016.

TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Nükleer Santraller Ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler”, Yayın No:1, s.50, Erişim Adresi: “ <https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fN%C3%BCkleer+Santraller+ve+%C3%9C%C3%9Cklemizde+Kurulacak+N%C3%BCkleer+Santrale+%C4%B0li%C5%9Fkin+Bilgiler.pdf>, Erişim Tarihi: 04 Mart 2019.

USA CIA Memorandum to Holders National Intelligence Estimate, “Soviet Strategy and Intentions in the Mediterranean Basin and Special National Intelligence Estimate”, 16 Mayıs 1968 tarihli, 11-6-67 sayılı. Erişim Adresi: “ https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000278481.pdf, Erişim Tarihi: 08 Nisan 2019.

Ünal Mustafa Cem, “Rus Dış Politikasında Enerjinin Rolü ve AB Enerji Politikasına Etkisi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, Erişim Adresi: “ acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/6093/mustafa_cem_unal_tez.pdf, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2019

Yıldırım, Şafak Beren, “Güney Kıbrıs’ın Savunma Politikası”, BİLGESAM Analiz/Avrupa No:1331, Haziran 2016, s.1, Erişim Adresi: “ <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-441-2016061691331.pdf>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

E- İNTERNET KAYNAKLARI

Aa, 2018, “TSK İdlib'de son ateşkes gözlem noktasını kurdu”, Erişim Adresi: “<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tsk-idlibde-son-ateskes-gozlem-noktasini-kurdu/1147979>”, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019

Aa, 2019a, “İsrailli Bakan'dan Suriye'ye saldırı itirafı”, Erişim Adresi: “<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilli-bakandan-suriyeye-saldiri-itirafi/1432338>”, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019

Aa, 2019b, “ABD Devrim Muhafızlarını neden terör listesine aldı?”, Erişim Adresi: “<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-devrim-muhafizlarini-neden-teror-listesine-aldi/1456847>”, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019

Aa, 2019c, “ABD, İran Devrim Muhafızlarını terör örgütleri listesine aldı”, Erişim Adresi: “<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-iran-devrim-muhafizlarini-teror-orgutleri-listesine-aldi/1445706>”, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019.

Aa, 2019d, “Rus ordusu, Münbiç'in çevresinde bağımsız ve 'ortak' devriye yapıyor”, Erişim Adresi: “<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rus-ordusu-munbicin-cevresinde-bagimsiz-ve-ortak-devriye-yapiyor/1368414>”, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019.

Aa, 2019e, “NATO üyelerinin üçünde S-300 bulunuyor”, Erişim Adresi: “<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-uyelerinin-ucunde-s-300-bulunuyor/1448856>”, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Ahaber, 2018, “Rus Büyükelçi Karlov'u öldüren Mevlüt Mert Altıntaş'ın yeni bağlantıları ortaya çıktı”, Erişim Adresi: “<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2018/11/26/rus-buyukelci-karlovu-olduren-mevlut-mert-altintas-in-yeni-baglantilari-ortaya-cikti?paging=1>”, Erişim Tarihi: 03 Mart 2019.

Bbc, 2017, “Trump ulusal güvenlik stratejisini açıkladı: Rusya ve Çin rakip”, Erişim Adresi: “<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42405882>”, Erişim Tarihi: 27 Mart 2019

Bbc, 2018a, “Rusya Seçimleri”, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43451286>, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2018

Bbc, 2018b, “OPEC ve ortakları üretimi kısıma kararı aldı, petrol fiyatları arttı”, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46466887>, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Bbc, 2018c, “Türkiye, Patriot füzeleri için S-400'lerden vazgeçecek mi?”, Erişim Adresi: “<https://www.bbc.com/turkce/46634495>”, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

Bbc, 2019a, “200 ABD askeri Suriye'de kalacak” Erişim Adresi: “<https://www.bbc.com/turkce/47326966>”, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

Bigthink, 2017, “The World's Five Military Empires”, Erişim Adresi: <https://bigthink.com/strange-maps/the-worlds-five-military-empires> , Erişim Tarihi: 20 Mart 2019.

BP, 2018 “BP Statistical Review of World Energy”, Erişim Adresi: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019

Cia, 2019a, “The World Factbook”, Erişim Adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

Cia, 2019b, “The World Factbook”, Erişim Adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

Cia, 2019c, “The World Factbook”, Erişim Adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

Cia, 2019ç, “The World Factbook”, Erişim Adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

CnnTürk, 2018, “Son dakika... Yunanistan Rus diplomatları sınır dışı etti”, Erişim Adresi: <https://www.cnntrk.com/dunya/son-dakika-yunanistan-rus-diplomatlarini-sinir-disi-etti>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2019.

CnnTürk, 2019, “Bakan Akar: S-400'ler ekimden itibaren kurulmaya başlanacak”, Erişim Adresi: <https://www.cnntrk.com/yerel-haberler/ankara/bakan-akar-s-400ler-ekimden- itibaren-kurulmaya-baslanacak-953635>, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

Cumhuriyet, 2019, “Pentagon: S-400'lerin alınmasının sonuçları kesinlikle ağır olur”, Erişim Adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/1285026/Pentagon__S-400_lerin_alinmasinin_sonuc_lari_kesinlikle_agir_olur.html, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

Dzkk, 2014, “Uluslararası İşbirliği Faaliyetleri”, Erişim Adresi: https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=16, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019

Dzkk, 2015, “Akdeniz Kalkanı Harekatı”, Erişim Adresi: https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019

Dzkk, 2017a, “UNIFIL Deniz Harekatı”, Erişim Adresi: “https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=31”, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019

Dzkk, 2017b, “NATO Daimi Deniz Görev Grupları STANAVFORMED/SNMG-2”, Erişim Adresi: “<https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/22/SNMG2.pdf>”, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019

Dw, 2019, “AB ülkelerinden Kuzey Akımı 2 uzlaşması”, Erişim Adresi: “<https://www.dw.com/tr/ab-%C3%BClkelerinden-kuzey-ak%C4%B1m%C4%B1-2-uzla%C5%9Fmas%C4%B1/a-47491633>”, Erişim Tarihi: 06 Mart 2019

Enerji, 2019, “Doğal Gaz Boru Hatları ve ProjeleriPaylaş”, Erişim Adresi: “<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>”, Erişim Tarihi: 02 Ocak 2019

EnerjiEnstitüsü, 2019, “Rusya’nın Yıllık Bütçesinin 130 Katı”, Erişim Adresi: “<https://enerjiEnstitusu.org/2015/01/28/rusyanin-yillik-butcesinin-130-katindan-fazlasi-yeraltinda-yatiyor-30-trilyon-dolar/>”, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2019

Eren, Seda, 2013, “Güney Kıbrıs'ta Bankacılık Krizi”, Erişim Adresi: “<http://asem.org.tr/tr/publication/details/6083/G%C3%BCney-K%C4%B1br%C4%B1s'ta-Bankac%C4%B1l%C4%B1k-Krizi>”, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2016

Euronews, 2018, “Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?”, Erişim Adresi: “<https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi->”, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

Euronews, 2019a, “Exxon Katarlı ortağıyla Kıbrıs açıklarında yeni bir doğal gaz rezervi buldu”, Erişim Adresi: “<https://tr.euronews.com/2019/03/01/exxon-katarli-ortagiyla-kibris-aciklarinda-yeni-bir-dogal-gaz-rezervi-buldu>”, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019

Euronews, 2019b, “ABD Başkanı Trump: Brezilya'nın NATO'ya üye olmasına tam destek vereceğiz”, Erişim Adresi: “<https://tr.euronews.com/2019/03/19/abd-baskani-trump-brezilya-nin-nato-ya-uye-olmasına-tam-destek-vereceğiz>”, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Europa, 2019, “The 28 member countries of the EU”, Erişim Adresi: “https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#header_countries_list”, Erişim Tarihi: 10 Mart 2019

Globalfirepower, 2019, “Military power comparison results for the nations of United States and Russia”, Erişim Adresi: “<https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=united-states-of-america&country2=russia&Submit=KARŞILAŞTIRMAK>”, Erişim Tarihi: 11 Mart 2019

Göç, 2019, “Geçici Koruma”, Erişim Adresi: “http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik”, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019

Gözügüzelli, Emete, 2015, “Rusya-GKRY İlişkileri ve Türkiyesiz bir Kıbrıs”, Erişim Adresi: “<http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=199167>”, Erişim Tarihi: 10 Mart 2016.

Haberler, 2010, “Rusya-abhazya Askeri Üs Anlaşması Resmen İmzalandı”, Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/rusya-abhazya-askeri-us-anlasmasi-resmen-imzalandi-haberi/>, Erişim Tarihi: 09 Mart 2019

Haberler, 2018, “Lavrov: Gerçekler NATO'yu Rusya ile Görüşmeye Zorlayacak”, Erişim Adresi: “<https://www.haberler.com/lavrov-gercekler-nato-yu-rusya-ile-gorusmeye-11413339-haberi/>”, Erişim Tarihi: 18 Mart 2019

Haberler, 2019, “Rusya, Kırgızistan ile Askeri İşbirliğini Arttırmak İçin Anlaştı”, Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/rusya-kirgizistan-ile-askeri-isbirligini-arttirmak-11884931-haberi/>, Erişim Tarihi: 03 Nisan 2019

Habertürk, 2018, “ABD, Rusya ve İran'ın Suriye'de üs kurma yarışı”, Erişim Adresi: “<https://www.haberturk.com/abd-rusya-ve-iran-in-suriye-de-kac-ussu-var-2171458>”, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019

Hasanoğlu, 2015, “Doğu Akdeniz’de Rusya’nın Stratejik Müttefiki: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi”, Erişim Adresi: <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=171&lang=TR>”, Erişim Tarihi: 10 Mart 2016

Hürriyet, 2018a, “Yunanistan’dan ABD’ye 3 üs önerisi”, Erişim Adresi: “<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistandan-abdye-3-us-onerisi-40983203>”, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2019.

Hürriyet, 2018b, “NATO’dan Türkiye açıklaması: "Dayanışma içindeyiz"”, Erişim Adresi: “<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/natodan-turkiye-aciklamasi-dayanisma-icindegiz-40770710>”, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Hürriyet, 2019a, “İngiltere Kıbrıs’a F-35 gönderecek”, Erişim Adresi: “<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/ingiltere-kibrisa-f-35-gonderecek-41177791>”, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2019

Hürriyet, 2019b, “Terör Koridorunu Yıkacağız”, Erişim Adresi: “<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/teror-koridorunu-yikacagiz-41121594>”, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2019

Kimkimdir, 2019, “Vladimir Putin (1952-...)” Erişim Adresi: <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=387>, Erişim Tarihi: 05 Ocak 2019

Kremlin, 2019a, Erişim Adresi: <http://kremlin.ru/structure/president/authority/commander>, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019

Kremlin, 2019b, Erişim Adresi: [“http://kremlin.ru/events/president/news/59893”](http://kremlin.ru/events/president/news/59893), Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019.

Kokpit, 2016, “Rusya, A-50’lerden sonra çok daha gelişmiş A-100 uçağını üretiyor”, Erişim Adresi: [“http://www.kokpit.aero/rusyanin-en-yeni-awacs-ucagi-a100”](http://www.kokpit.aero/rusyanin-en-yeni-awacs-ucagi-a100), Erişim Tarihi: 18 Mart 2019

Macrotrends, 2019, “WTI Crude Oil Prices - 10 Year Daily Chart”, Erişim Adresi: <https://www.macrotrends.net/2516/wti-crude-oil-prices-10-year-daily-chart>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2019

Medium, 2018, “Çin’in Dünyaya Açılma Girişimi: Bir Kuşak Bir Yol”, Erişim Adresi: [“https://medium.com/@bogaziciaam/%C3%A7inin-d%C3%BCnyaya-a%C3%A7%C4%B1lma-giri%C5%9Fimi-bir-ku%C5%9Fak-bir-yol-7556a0ae0388”](https://medium.com/@bogaziciaam/%C3%A7inin-d%C3%BCnyaya-a%C3%A7%C4%B1lma-giri%C5%9Fimi-bir-ku%C5%9Fak-bir-yol-7556a0ae0388), Erişim Tarihi: 21 Nisan 2019

Mepanews, 2019, “Doğu Akdeniz'deki en büyük doğalgaz rezervi bulundu”, Erişim Adresi: [“https://www.mepanews.com/dogu-akdenizdeki-en-buyuk-dogalgaz-rezervi-bulundu-24638h.htm”](https://www.mepanews.com/dogu-akdenizdeki-en-buyuk-dogalgaz-rezervi-bulundu-24638h.htm), Erişim Tarihi: 05 Mart 2019

Milliyet, 2015a, “12 ülke Akdeniz’de güç gösterisi yapıyor”, Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/12-ulke-akdeniz-de-guc-gosterisi-gundem-2160603/>, Erişim Tarihi: 12 Mart 2019

Milliyet, 2015b, “12 ülke Akdeniz’de güç gösterisi yapıyor”, Erişim Adresi: [“http://www.milliyet.com.tr/12-ulke-akdeniz-de-guc-gosterisi-gundem-2160603/”](http://www.milliyet.com.tr/12-ulke-akdeniz-de-guc-gosterisi-gundem-2160603/), Erişim Tarihi: 12 Mart 2019

Msb, 2018a, “Basın Açıklaması”, Erişim Adresi: [“http://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/BasinAciklama/haftalik-basin-bilgi-notu-21-28-aralik-2018-31122018”](http://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/BasinAciklama/haftalik-basin-bilgi-notu-21-28-aralik-2018-31122018), Erişim Tarihi: 02 Ocak 2019

Msb, 2018b, “İsrail Başbakanı Netanyahu’nun Türk Ordusuna Yönelik İftiralarına İlişkin Basın Açıklaması”, Erişim Adresi: [“http://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/BasinAciklama/israil-basbakani-netanyahu-nun-turk-ordusuna-yonelik-iftiraları-25122018”](http://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/BasinAciklama/israil-basbakani-netanyahu-nun-turk-ordusuna-yonelik-iftiraları-25122018), Erişim Tarihi: 02 Ocak 2019

Msb, 2018c, “Basın Açıklamaları”, Erişim Adresi: [“https://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/BasinAciklama/haftalik-basin-bilgi-notu-25-ocak-01-subat-2019-122019”](https://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/BasinAciklama/haftalik-basin-bilgi-notu-25-ocak-01-subat-2019-122019), Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019.

Mynet, 2018, “Erdoğan açıkladı! İşte ABD'nin FETÖ'ye ödediği para”, Erişim Adresi: [“https://www.mynet.com/erdogan-acikladi-iste-abd-nin-feto-ye-odedigi-para-110104377488”](https://www.mynet.com/erdogan-acikladi-iste-abd-nin-feto-ye-odedigi-para-110104377488), Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

NATO, 2018a, “Relations with Ukraine”, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm, Erişim Tarihi: 10 Mart 2019

NATO, 2018b, “NATO-Russia Relations: The Background”, Erişim Adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_04/20180426_1805-NATO-Russia_en.pdf, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019

NATO, 2018c, “Russia’s top five myths about NATO”, Erişim Adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180702_1807-russia-top5-myths-en.pdf, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019

NATO, 2019a, “NATO ON THE MAP”, Erişim Adresi: <https://www.nato.int/nato-on-the-map/#lat=52.13617812134166&lon=48.47280375000004&zoom=-1&layer-1>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2019

NATO, 2019b, “NATO ON THE MAP”, “Erişim Adresi: <https://www.nato.int/nato-on-the-map/#lat=49.784572262906046&lon=38.223281750000055&zoom=0&layer-2>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2019

NATO, 2019c, “NATO members”, Erişim Adresi: <https://www.nato.int/nato-on-the-map/#lat=38.581776258377005&lon=408.59237145391694&zoom=-1&layer-2>, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2019

NATO, 2019d, “Ballistic missile defence”, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm?selectedLocale, Erişim Tarihi: 07 Mart 2019

NATO, 2019e, “Relations with Russia”, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019

NATO, 2019f, “North Atlantic Cooperation Council (NACC) (Archived)”, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69344.htm, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019

NATO, 2019g, “Founding treaty”, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm, Erişim Tarihi: 17 Mart 2019

NATO, 2019h, “NATO Allies sign Accession Protocol for the future Republic of North Macedonia”, Erişim Adresi:

“https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_163078.htm?selectedLocale=en”, Erişim Tarihi: 17 Mart 2019

Ntv, 2015, “Rus savaş uçağı sınırı ihlal etti, Türk F-16'lar düşürdü”, Erişim Adresi: “https://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-siniri-ihlal-etti-turk-f-16lar-dusurdu,_mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA”, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019

Ntv, 2017, “Dünyayı Değiştiren Devrim”, Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/dunyayi-degistiren-devrim-ekim-devrimi,BCIQMGombUORoK48FibSWQ/N8jk454SFU2nrd6l2s5nQg>, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2019

Ntv, 2018a, “Putin'den Rus uçağının düşürülmesiyle ilgili açıklama”, Erişim Adresi: “<https://www.ntv.com.tr/dunya/son-dakikaputinden-rus-ucaginin-dusurulmesiyle-ilgili-aciklama,PmhSPMsWV0Wb7BPwZKIY7g>”, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019

Ntv, 2018b, “Akkuyu Nükleer Santrali'nin temeli atıldı”, Erişim Adresi: “<https://www.ntv.com.tr/ekonomi/akkuyu-nukleer-santralinin-temeliatildi,4SMPQqfXIES2C8j0IU7EeQ>”, Erişim Tarihi: 04 Mart 2019

Oğan, 2005, “Rusya Federasyonu’nun Kıbrıs Politikası”, Erişim Adresi: <http://turksam.org/rusya-federasyonu-nun-kibris-politikasi>”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

Opec, 2016, “Declaration of Cooperation OPEC and non-OPEC”, Erişim Adresi: “https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publication/s/Declaration%20of%20Cooperation.pdf”, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Opec, 2017, “OPEC share of world crude oil reserve, 20017”, Erişim Adresi: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm, Erişim: 13 Ocak 2019

Pamir, N., 2016, <http://21inciyuzyilcinplanlama.org/wp-content/uploads/2016/08/Necdet-Pamir-2.-Sunum-13.05.2016.pdf>”, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019

Philebersole, 2019, “Russian and Soviet Expansion”, Erişim Adresi: https://philebersole.files.wordpress.com/2014/05/expansion_of_russia.jpg, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2019

Putin, 2018, “Putin’in biyografisi”, Erişim Adresi: <http://eng.putin.kremlin.ru/bio>, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2018

Sığırcı, Ali Rıza, 2013, “Deli Petro Gerçekten Deli miydi”, Erişim Adresi: “<http://alirizasigirci.blogspot.com/2013/09/deli-petro-gercekten-de-deli-miydi-veya.html>”, Erişim: 13 Ocak 2019

Skynewsarabia, 2019, Erişim Adresi: “<http://www.skynewsarabia.com/middleeast/1239921/>”, Erişim Tarihi: 29 Mart 2019.

Sondakika, 2015, “Erdoğan: Türkiye Kırım'ın Gayrimeşru İlhakını Tanımadı, Tanımayacak”, Erişim Adresi: <http://www.sondakika.com/haber/haber-erdogan-turkiye-kirim-in-gayrimesru-ilhakini-8242349/>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2016

Sözcü, 2019, “NY Times’a konuşan ABD’liler: Terör örgütü PYD’ye silah desteği devam edecek”, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2019/dunya/ny-timesa-konusan-abdliler-teror-orgutu-pydye-silah-destegi-devam-edecek-3380024/>, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019

Starkıbrıs, 2018, “ABD’nin Kıbrıs’a askeri varlığını artırması halinde buna kayıtsız kalmayız”, Erişim Adresi: “<http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=271890>”, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2019

Sputniknews, 2015a, “Ukrayna krizi”, Erişim Adresi: https://tr.sputniknews.com/trend/Ukrayna_krizi/, Erişim Tarihi: 10 Mart 2019

Sputniknews, 2015b, “Netanyahu: İsrail ve Rusya 'koordinasyon mekanizması' kuracak”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/rusya/201509211017888591/>”, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019

Sputniknews, 2016, “Rus Büyükelçi Karlov'a suikast”, Erişim Adresi: “https://tr.sputniknews.com/trend/rusya_ankara_buyukelcisi_andrey_karlov/”, Erişim Tarihi: 03 Mart 2019

Sputniknews, 2017, “Rusya Devlet Duması, Ermenistan’la ortak orduyu onayladı”, Erişim Adresi: <https://tr.sputniknews.com/savunma/201707141029287564-rusya-devlet-dumasi-ermenistan-ortak-ordu-onayladi/>, Erişim Tarihi: 9 Mart 2019

Sputniknews, 2018a, “Putin, KGB'de ne görev yaptığını açıkladı”, Erişim Adresi: <https://tr.sputniknews.com/rusya/201706241029023771-putin-kgb-resmi-olmayan-istihbarat/>, Erişim Tarihi: 30.12.2018

Sputniknews, 2018b, “Rusya'dan gövde gösterisi: Yeni nesil süper silahlar tanıtıldı”, Erişim Adresi: <https://tr.sputniknews.com/savunma/201807191034359839-rusya-govde-gosteri-yeni-nesil-silah/>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2019

Sputniknews, 2018c, “Akdeniz'de dengeleri değiştirecek doğalgaz keşfi”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201806291034070594-akdeniz-dogalgaz-kesfi/>”, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019

Sputniknews, 2018ç, “Rusya’nın yeni Su-57 uçakları Suriye semalarında denendi”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/savunma/201811191036221050-rusya-yeni-su-ucaklari-suriye-semalar-denendi/>”, Erişim Tarihi: 18 Mart 2019

Sputniknews, 2018d, “Türk Akımı üzerinden Bulgaristan ve Sırbistan’a gaz tedariki Yunanistan ve İtalya’ya göre daha avantajlı”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/analiz/201811221036281397-turk-akimi-bulgaristan-sirbistan-gaz-tedarik/>”, Erişim Tarihi: 06 Mart 2019

Sputniknews, 2019a, “Rusya, Kırgızistan ile Askeri İşbirliğini Arttırmak İçin Anlaştı”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/infografik/201901181037175956-rusya-yurt-disi-askeri-usleri-baris-gucu-misyonlari/>”, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019

Sputniknews, 2019b, “Rusya Başbakan Yardımcısı Borisov: Rusya Suriye’nin Tartus limanını 49 yılığına kir alıyor”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/rusya/201904201038823851-rusya-basbakan-yardimcisi-borisov-rusya-suriyenin-tartus-limanini-49-yilligina-kiraliyor/>”, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2019

Sputniknews, 2019c, “Netanyahu: İran ve müttefikleri bölgedeki en büyük tehdit unsuru”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201902271037914955-netanyahu-iran-muttekikleri-bolgedeki-en-buyuk-tehdit-unsuru/>”, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019

Sputniknews, 2019ç, “Gazprom: Sırbistan’da Türk Akımı yapımına en kısa zamanda başlayacağız”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/rusya/201901181037158142-gazprom-sirbistanda-en-kisa-zamanda-turk-akimi-yapimina-baslayacagiz/>”, Erişim Tarihi: 06 Mart 2019

Sputniknews, 2019e, “Çavuşoğlu: Suriye’de Anayasa Komitesi’nde son aşamaya gelindi”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201903141038201730-cavusoglu-suriye-anayasa-komitesinde-son-asamaya-gelindi/>”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019.

Sputniknews, 2019e, “Çavuşoğlu: Suriye’de Anayasa Komitesi’nde son aşamaya gelindi”, Erişim Adresi: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201903141038201730-cavusoglu-suriye-anayasa-komitesinde-son-asamaya-gelindi/>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

Sputniknews, 2019f, “WSJ: ABD, Suriye’de 1000 asker bırakmaya hazırlanıyor”, Erişim Adresi: “<https://tr.sputniknews.com/abd/201903181038250112-wsj-abd-suriye-bin-asker-birakmaya-hazirlaniyor/>”, Erişim Tarihi: 18 Mart 2019

Suriyegündemi, 2018, “İsrail ve İran’ın Suriye’deki Güç Mücadelesi”, Erişim Adresi: “<http://www.suriyegundemi.com/2018/04/25/israil-iranin-suriyedeki-guc-mucadelesi/>”, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019

Syria.liveuamap, 2019, Erişim Adresi: “<https://syria.liveuamap.com/>”, Erişim Tarihi: 28 şubat 2019

T24, 2019a, “SIPRI: Türkiye silah ihracatını yüzde 170 artırdı”, Erişim Adresi: <https://t24.com.tr/haber/sipri-turkiye-silah-ihracatini-yuzde-170-artirdi,811694> , Erişim Tarihi: 13 Mart 2019

T24, 2019b, “ABD'den Avrupa-Rusya ortaklığındaki 'Kuzey Akım 2' projesi için yaptırım uyarısı”, Erişim Adresi: “<https://t24.com.tr/haber/abdden-avrupa-rusya-ortakligindaki-kuzey-akim-2-projesi-icin-yaptirim-uyarisi,798078>”, Erişim Tarihi: 06 Mart 2019

Takvim, 2018, “Suriye’de hangi ülke nerede”, Erişim Adresi: “<https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/02/20/suriyede-hangi-ulke-nerede>”, Erişim Tarihi: 12 Mart 2019

TC.Dışışleri, 2008, “Kıbrıs’ta 2008 Yılında Başlayan Müzakere Süreci ve Güncel Durum”, Erişim Adresi: “http://www.mfa.gov.tr/kibris_ta-2008-yilinda-baslayan-muzakere-sureci-ve-guncel-durum.tr.mfa”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019^

TC.Dışışleri, 2019a, “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”, Erişim Adresi: “http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa”, Erişim Tarihi: 31 Mart 2019

TC.Dışışleri, 2019b, “lke Künyesi”, Erişim Adresi: “<http://www.mfa.gov.tr/suriye-kunyesi.tr.mfa>”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

TC.Dışışleri, 2019c, “lke Künyesi”, Erişim Adresi: “<http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

TC Dışışleri, 2019, “Türkiye-Rusya İlişkileri”, Erişim Adresi: “<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>”, Erişim Tarihi: 01 Mart 2019

TC Dışışleri, 2019e, “Rusya Dışışleri Bakanı ile Görüşme”, Erişim Adresi: “<http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-rusya-db-sergey-lavrov-ile-gorusmesi.tr.mfa>”, Erişim Tarihi: 31 Mart 2019

TC Dışışleri, 2019e, “Sayın Bakanımızın Sayın Cumhurbaşkanımıza refakatle Soçi’yi ziyareti”, Erişim Adresi: “<http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-sayin-cbsk-miza-refakatle-soci-yi-ziyareti.tr.mfa>”, Erişim Tarihi: 16 şubat 2019

Tpao, 2019a, “KKTC”, Erişim Adresi: “<http://www.tpao.gov.tr/?mod=projeler&contID=92>”, Erişim Tarihi: 04 Mart 2019

Tpao, 2019b, “Baytugan”, Erişim Adresi: “<http://www.tpao.gov.tr/?mod=projeler&contID=91>”, Erişim Tarihi: 06 Mart 2019

Trthaber, 2018, “İran, hava sahasını ve üssünü Rusya'ya açtı”,Erişim Adresi: “<https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-hava-sahasini-ve-ussunu-rusyaya-acti-360506.html>”, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2019.

Unficyp, 2019a, “United Nations operation in Cyprus Report of the Secretary-General”, Erişim Adresi: “https://unficyp.unmissions.org/sites/default/files/report_of_the_secretary-general.pdf”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

Unficyp, 2019b, “Map - Unficyp Deployment”, Erişim Adresi: “<https://unficyp.unmissions.org/map-unficyp-deployment>”, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019

Yenişafak, 2018, “Rum sondajına 6. filo koruması iddiası”, Erişim Adresi: “<https://www.yenisafak.com/ekonomi/rum-sondajina-6-filo-korumasi-iddiasi-3166030>”, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019

Wikizero, 2019, “Amerika Birleşik Devletleri-Sovyetler Birliği ilişkileri”, Erişim Adresi:<http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQW1lcmhrYV9CaXJsZcWfaWtfRGV2bGV0bGVyaS1Tb3Z5ZXRsZXJfQmlybGnEn2lfaWxpxZ9raWxlcmk>, Erişim Tarihi: 06 Nisan 2019

F- DİĞER KAYNAKLAR

<http://www.tdk.gov.tr/>

Google Earth Pro

Google Maps